

T. C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Sibel EYYÜPOĞLU

110100

KÂBÛSNÂME'NİN MORFOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

110 100

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Nimet YILDIRIM

ERZURUM – 2002

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalının Fars Dili ve Edebiyatı bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nimet YILDIRIM
Danışman /Jüri

Doç. Dr. Turgut KARABEY
Jüri

Doç. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
jüri

Yukarıda imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. ..../.../....

Doç. Dr. Vahdettin BAŞCI
Enstitü Müdürü

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ KÂBUSNÂME'NİN MORFOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Sibel EYYÜPOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Nimet YILDIRIM

2002 – SAYFA: XIV+134

Jüri: Doç. Dr. Nimet YILDIRIM

Doç. Dr. Turgut KARABEY

Doç. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

Bu çalışma, **Unsûru'l-Me'âlf Keykâvus b. İskender**'in (öl. 492/1098) Fars edebiyatında önemli yeri olan, hem dil ve hem de içerik açısından önemli klasikleri arasında yer alan *Kâbusnâme* adlı eserinin kelime türleri ve yapıları açısından incelenmesini konu almaktadır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde: yazarın yaşadığı dönem, hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde: *Kâbusnâme*'de kelime türleri tek tek ele alınarak dilbilgisi açısından özellikleri incelenmekte; konular Farsça morfolojik yapılar ve kelime türleri doğrultusunda kategorize edilerek her konu için, çalışmamıza esas alınan *Kâbusnâme*'den tespit edilen örnekler ve Türkçe çevirileri verilmektedir.

ABSTRACT

**MASTER THESIS
A MORPHOLOGICAL INVESTIGATION ON
KABUSNAME**

Sibel EYYÜPOĞLU

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

2002 – PAGE: XIV+134

Jury: Assoc. Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Assoc. Prof. Dr. Turgut KARABEY

Assoc. Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

This work involves Persian grammar subjects, on the basis of *Kabusname*, a work of one of the famous writer in Iran Literature, Unsuru`l-ma`ali.

The work consists of an introduction part and a following part that concerns with morphological subjects. In the introduction, information about subjects such as the poet's life, literatural features and contents of *Kabusname* and its place in Iran Literature has been provided. In the other part grammar structures that are subjects of this work, have been placed.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, **Unsûru'l-Me'âlî Keykâvus b. İskender**'in (öl. 492/1098) Fars edebiyatında önemli yeri olan hem dil ve hem içerik açısından şaheser klasik yapıtlar arasında yer alan *Kâbusnâme* adlı eseri kelime türleri ve kelime yapıları açısından incelenmeğe çalışılmıştır.

V./XI. yüzyılda kaleme alınmış, *Kâbusnâme*'de Unsûru'l-Me-'âlî, hayatı boyunca edindiği tecrübeleri, ahlakî nasihatleri ve faydalı hikayeleri öğüt olması amacıyla aktarmıştır. *Kâbusnâme*, tarihî ve edebî değerinin yanında eğitim ve öğretim açısından da yararlanılabilecek önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Ahlakî hikayeler ve öğüt dolu sözlerle birlikte eserde şairlik, katiplik konularına da değinilmiş, yazar birikimlerini ve tecrübelerini de aktarmıştır.

Yazarın, oğlu Gilânşâh için 475/1082 yılında yazdığı, klasik İran ve İslâm tarihi konusunda bilgilere de yer veren, İran'ın Moğol öncesi döneme ait ahlakî yapısı, gelenek ve görenekleri, sosyal ve siyasî durumunu en iyi yansıtan eserlerden *Kâbusnâme*, Moğol öncesi İslâm medeniyetinin değerlerini daha sonraki dönemlere aktarmasının yanı sıra aynı zamanda Farsça nesrin en güzel, en akıcı ve nitelik açısından birinci derecede yer alan ürünleri arasında sayılmaktadır.

Kâbusnâme, Türkçe'ye birkaç kez çevrilmiştir. Bu çevirilerden biri, **Ahmed b. İlyâs** tarafından Sultan II. Murad'ın emriyle yapılmıştır. 1887 yılında **A. Querry** tarafından Fransızca'ya çevrilerek Paris'te yayınlanan *Kâbusnâme*, İran ve Hindistan'da defalarca basılmıştır. Tahran'da ilk defa **Rızâ Kulî Han Hidayet** tarafından 1285 hk./1868 yılında, daha sonra **Saîd-i Nefîsî**'nin tashihleri ve geniş bir önsözüyle birlikte 1320 hş./1941 yılında yayınlanmış olan eserin tenkitli metni ayrıntılı şerhler ve açıklamalarla **Ğulâmhuseyn-i Yûsufî** tarafından hazırlanmıştır.

Bu çalışmada amaç, şaheser yapıtlar arasında yer alan Fars klasiklerinden biri olan *Kâbusnâme*'nin gramer özellikleri açısından ele alınarak incelenmesi, klasik Farsça dilbilgisinin morfolojik özelliklerinin bu eser çerçevesinde tespit edilerek modern Farsça kelime yapılarıyla benzerlik ya da farklılıklarının örnekleriyle ortaya konulması, aynı zamanda eserin yazıldığı çağda yaygın olan

Farsça dil özellikleriyle dilbilgisi kurallarının belli ölçülerde de olsa tespit edilmesidir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde: yazarın yaşadığı dönem, hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde: *Kâbüsnâme*'de kelime türleri tek tek ele alınarak dilbilgisi açısından özellikleri incelenmekte; konular, Farsça morfolojik yapılar ve kelime türleri doğrultusunda kategorize edilerek her konu için, çalışmamıza esas alınan *Kâbüsnâme*'den tespit edilen örnekler ve hemen altında da Türkçe çevirileri verilmektedir.

Her bölümde o bölüm başlığında belirtilen konuyla ilgili örnek kelimeler, kelime grupları ya da cümleler siyah puntıyla dizilmiş ve alınan örneklerin *Kâbüsnâme*'deki sayfa ve satır numaraları dipnotlarda verilmiştir.

Çalışma sırasında büyük ölçüde dikkat ve titizlik gösterilmesine rağmen bir takım hatalar ve noksanlıklar elbette olabilir. İlgililerin ve uzmanların olumlu eleştirileri bizi daha iyi araştırmalar yapmaya yöneltecektir.

Çalışmamda yardımını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Nimet Yıldırım'a, ayrıca çalışma boyunca bilgilerinden yararlandığım Doç. Dr. Mehmet Atalay'a ve bütün bölüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Sibel EYYÜPOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	XI
ÖNÖZ.....	XII
GİRİŞ.....	1
1. Kitabın Adı Ve İçeriği	2
2. Eserin İçeriği.....	4
3. Yapısal Özellikler	6
4. Eserin İran Ve Dünya Edebiyatı'ndaki Yeri Ve Önemi	9
1. BÖLÜM.....	13
1. İSİM (اسم).....	13
1.1. Anlamları Bakımından İsimler	13
1.1.1. Özel İsim (اسم خاص).....	13
1.1.2. Cins İsim (اسم عام).....	14
1.1.3. Somut İsim (اسم ذات).....	14
1.1.4. Soyut İsim (اسم معنی).....	15
1.1.5. Belirli İsim (اسم معرفه).....	16
1.1.6. Belirsiz İsim (اسم نکره).....	18
1.1.7. Alet İsmi (اسم آلت).....	19
1.1.8. Küçültme İsmi (اسم مصغر).....	20
1.2. Yapıları Bakımından İsimler	21
1.2.1. Basit İsim (اسم ساده).....	21
1.2.2. Bileşik İsim (اسم مرکب).....	21
1.2.3. Türetilmemiş İsim (اسم جامد).....	22
1.2.4. Türemiş İsim (اسم مشتق).....	22
1.3. Sayıları Bakımından İsimler	23
1.3.1. Tekil İsim (اسم مفرد).....	23
1.3.2. Çoğul İsim (اسم جمع).....	23
1.3.4. Topluluk İsmi (اسم جمع).....	26
1.4. İsmi'nin Halleri	27
1.4.1. Yalın hali.....	27
1.4.2. -i hali	27
1.4.3. -e hali.....	28
1.4.4. -de hali.....	29
1.4.5. -den hali.....	29
1.4.6. ile hali	30
1.4.7. -nin hali	30
1.4.8. Çağırma/Ünlem hali.....	31
1.5. İsim Tamlaması (ترکیب اضافی).....	31
1.5.1. İsim Tamlamasını Oluşturan Unsurlar.....	32
1.5.2. YAPILARI BAKIMINDAN TAMLAMALAR.....	34

1.5.3. Anlamları Bakımından Tamlamalar	35
2. ZAMİR (ضمير).....	38
2.1.Zamir Türleri.....	39
2.1.1. Şahıs Zamiri (ضمير شخصى).....	39
2.1.2. Pekiştirme Zamiri (ضمير شخصى مشترك).....	43
2.1.3. İşaret Zamiri (ضمير اشاره).....	44
2.1.4. Soru Zamiri (ضمير پرسشى).....	46
2.1.5. Belgisiz Zamir (ضمير مبهم).....	46
3. SIFAT (صفت)	48
3.1. Yapıları Bakımından Sıfatlar.....	51
3.1.1. Basit Sıfat (صفت ساده).....	51
3.1.2. Bileşik Sıfat (صفت مرکب).....	52
3.1.3. Türetilmemiş Sıfat (صفت جامد).....	52
3.1.4. Türemiş Sıfat (صفت مشتق).....	53
3.1.5. Sıfat Grubu (گروه وصفى).....	53
3.1.6. Sıfat Görevli Yan Cümle (فرا کرد پیرو وصفى).....	53
3.2. Görevleri Bakımından Sıfatlar.....	53
3.2.1. Niteleme Sıfatı (صفت بیانى).....	54
3.2.2 Belirtme Sıfatı (صفت تعیینى).....	57
3.2.3. Soru Sıfatı (صفت پرسشى).....	62
3.2.4. Belgisiz Sıfat (صفت مبهم).....	63
3.3. Sıfatlarda Derecelenme.....	63
3.3.1. Yalın Sıfat (صفت مطلق).....	63
3.3.2. Eşitlik Sıfatı (صفت برابرى).....	63
3.3.3. Üstünlük Sıfatı (صفت برترى).....	64
3.3.4. En Üstünlük Sıfatı (صفت برترین).....	65
4. ZARF (قید)	67
4.1. Görevleri Bakımından Zarflar	68
4.1.1. Fiilin Zarfı (قید فعل).....	68
4.1.2. Sıfatın Zarfı (قید صفت).....	68
4.1.3. Zarfın Zarfı (قید قید).....	69
4.1.4. Müsnedin Zarfı (قید مسند).....	69
4.1.5. Mastarın Zarfı (قید مصدر).....	70
4.1.6. Cümlelerin Zarfı (قید جمله).....	70
4.2. Kuruluşları Bakımından Zarflar.....	70
4.2.1. Özel Zarf (قید مختص).....	70
4.2.2. Ortak Zarf (قید مشترك).....	73
4.3.Zarf Görevinde Kullanılan.....	73
4.3.1. İsim (اسم).....	73
4.3.2. Sıfat (صفت).....	75
4.3.3. Fiil (فعل).....	76
4.3.4. Sıfat Grubu (گروه وصفى).....	76
4.3.5. Yan Cümle (فرا کرد پیرو).....	77

4.3.6. Zamir (ضمير).....	77
4.4. Yapıları Bakımından Zarflar.....	77
4.4.1. Basit Zarf (قيد ساده).....	77
4.4.2. Bileşik Zarf (قيد مرکب).....	78
4.4.3. Türemiş Zarf (قيد مشتق).....	78
4.4.4. Tenvinli Zarf (قيد تنويندار).....	79
4.4.5. Zarf Grubu (گروه قیدی).....	79
4.4.6. Cümle Halindeki Zarf (قيد مؤول).....	79
4.5. Anlamları Bakımından Zarflar.....	80
4.5.1. Zaman Zarfi (قيد زمان).....	80
4.5.2. Yer Zarfi (قيد مکان).....	81
4.5.3. Miktar Zarfi (قيد مقدار).....	82
4.5.4. Hal Zarfi (قيد حالت).....	83
4.5.5. Nicelik Zarfi (قيد کیفیت).....	83
4.5.6. Onaylama Zarfi (قيد تصدیق).....	83
4.5.7. Temenni / Arzu Zarfi (قيد تمنی/آرزو).....	83
4.5.8. Teessüf Zarfi (قيد تأسف).....	84
4.5.9. Şaşırma Zarfi (قيد تعجب).....	84
4.5.10. Şüphe Zarfi (قيد تردید).....	85
4.5.11. Sebep Zarfi (قيد علت).....	85
4.5.12. Sınırlama Zarfi (قيد انحصار).....	85
4.5.13. Özetleme Zarfi (قيد اختصار).....	85
4.5.14. Benzetme Zarfi (قيد تشبیه).....	86
4.5.15. Olumsuzluk Zarfi (قيد نفی).....	86
4.5.16. İstisna Zarfi (قيد استثناء).....	87
4.5.17. Soru Zarfi (قيد پرسشی).....	87
4.5.18. Sıralama Zarfi (قيد ترتیب).....	87
4.5.19. Açıklama / Yorumlama Zarfi (قيد تفسیر/توضیح).....	88
4.5.20. Tedricilik Zarfi (قيد تدریج).....	88
4.5.21. Tekrarlama Zarfi (قيد تکرار).....	88
5. FiİL (فعل).....	90
5.1. Fiil Gövdesi (بن فعل).....	90
5.1.1. Mazi Gövdesi (بن ماضی).....	90
5.1.2. Muzari Gövdesi (بن مضارع).....	90
6. MASTAR (مصدر).....	92
6.1. Asıl Mastar (مصدر اصلی).....	92
6.2. Yapma Mastar (مصدر جعلی).....	92
6.3 Basit Mastar (مصدر ساده).....	93
6.4. Bileşik Mastar (مصدر مرکب).....	93
7. NESNELERİNE GÖRE FİİLLER.....	93
7.1 Geçişli Fiil (فعل متعدی).....	93
7.2. Geçişsiz Fiil (فعل لازم).....	94
7.3. Ettirgen Fiil (فعل متعدی دوگانه).....	94

8. ÖZNELERİNE GÖRE FİİLLER.....	94
8.1. Etken Fiil (فعل معلوم).....	94
8.2. Edilgen Fiil (فعل مجهول).....	95
9. FİİLİMSİ.....	95
9.1. İsim Fiiller (مصدرها).....	96
9.2. Sıfat Fiiller (صفت فاعلی-مفعولی).....	97
10. FİİLLERDE ZAMAN.....	100
11. MAZİ ZAMANLAR.....	100
12. MUZARİ ZAMANLAR.....	104
13. DUA FİİLİ (فعل دعا).....	107
14. YETERLİK FİİLİ (فعل اقتداری).....	108
15. GEREKLİK FİİLİ (فعل وجوبی).....	109
16. MUTLAK GEREKLİK (وجوبی مطلق).....	110
17. KLASİK FARKLILIKLAR.....	111
17.1. Di'li Geçmiş Zaman (ماضی مطلق).....	111
17.2. Şimdiki ve Geniş Zamanın Hikayesi (ماضی استمراری).....	111
17.4. Gelecek Zaman (مستقبل).....	114
17.5. Emir (امر).....	115
17.6. Mutlak Yeterlik (اقتداری مطلق).....	115
17.7. Gereklik Fiili (فعل وجوبی).....	116
17.8. Mutlak Gereklik (وجوبی مطلق).....	116
18. EDAT (حرف اضافه).....	118
18.1. Basit Edatlar ve Kullanıldıkları Yerler.....	119
18.2. Bileşik Edat (حرف اضافه مرکب).....	123
18.3. Edat Yerine Kullanılan Kelimeler (شبه حرف اضافه).....	124
19. BAĞLAÇ (حرف ربت).....	125
19.1. Yapıları Bakımından Bağlaçlar.....	126
19.1.1. Basit Bağlaç (حرف اضافه ساده).....	126
19.1.2. İkili Bağlaç (حرف ربط مزدوج).....	127
19.1.3. Bileşik Bağlaç (حرف ربط مرکب).....	127
20. ÜNLEM (صوت / شبه جمله).....	129
BİBLİYORAGRAFYA.....	130
ÖZGEÇMİŞ.....	131

GİRİŞ

Kâbüsnâme, Emîr Unsûrû'l-Me'âli Keykâvus b. İskender b. Kâbûs b. Voşmgir b. Ziyâr tarafından yazılmıştır. Kendisi, Ziyârîlerin yedinci hükümdarıdır (413/1022 - 478/1099).

Ziyârîler, 315/927'den takriben 483/1090'e kadar Hazar Denizi eyaletlerinden Gürgân ve Taberistân'da, zaman zaman da Elburz Dağları'nın güneyindeki Kûmis eyaletinde, hüküm süren Deylemlî bir hanedan olup, adını kurucuları Mârdâvîc'in babası Ziyâr b. Vardânşah'tan almıştır. Ancak daha sonraları, devrin öteki İran hanedanları gibi, onlar da İslam öncesi hükümdar sülalesinden, Key husrev devrinde Gîlân hükümdarı olan Arguz Farhâdân'ın neslinden geldiklerini iddia ettiler.¹

Ziyârî ya da Âl-i Ziyâr ailesinin X. ve XI. yüzyıllarda Gürgân bölgesindeki egemenlikleri Selçukluların eline geçmesiyle son bulur. Sadece emîr unvanıyla Taberistan'ın bir bölümünde hükümlük yapmış İskender, Keykâvûs'un babasını güçlü bir yönetim için görevlendirdi. Kendi de bir şekilde bu yönetimin içindeydi. Fakat görünüş olarak bu yönetim Gürgân'dan Taberistan'a kadar belirli bir bölgeyle sınırlıydı.² Anlaşıldığına göre Keykâvûs padişah olamamıştır. Daha doğrusu Selçukluların bu bölgeyi paylaşmaları sonucu İskender, Keykâvûs ve oğlu Gîlân Şâh padişahlık yapamamışlardır. Nitekim kendisi de kitabında bunu belirtmekte, kimi bölümlerde hizmetinde bulunduğu padişahları saymaktadır. Sözcüleri 42. bölümde, "...Mesut b. Sultan Mahmûd. Gazne'de padişah olunca, o devirde ben de Gazne'de idim. (...) katında bir zaman durdum. kulluk ettim, beni denedi, gördü ki sohbetine layığım beni has nedim edindi..." demekte, bir başka bölümde (7. bölüm) Ebû'l-Esvâr Şâpûr b. el-Fazl adlı Gence Meliki'nin yanında uzun süre kaldığını, onunla birlikte Rum seferine

¹ E. Merçil, "Veşmgir", *I. A.*, XIII, 304-305

² Dihhuda, Ali Ekber, *Lugatnâme*, Tahran 1342, XXXV, 394-395

gittiğini anlatmaktadır. Bütün bunlar, bir padişahın nedimlik yapmayacağı ve başkaları adına savaşmayacağı düşünülürse, Keykâvûs'un saltanat sürmediğini gösterir.¹

Kitabın yazarı Emir Unsûrû'l-Me'âli'nin soyu, baba tarafından Ebû Müeyyid Belhi'nin Şâhnâme'de bahsettiği, Keyhüsrev zamanında Geylân'ın eski padişahlarından Arguz Farhad'a bağlanır. Annesinin büyükannesi tarafından, meşhur Marzubannâme kitabının yazarı ve adil Nuşirevan'ın kardeşi olan on üçüncü babası Keykâvûs b. Kubâd olan Marzûbân b. Rüstem b. Şervin'e ulaşır. Büyükannesi, Deylemi Meliki Hasan-ı Firûzan'ın kızıydı. Keykâvûs, Sultan Mahmut Gaznevi'nin kızıyla evlenmiş ve ondan Geylân Şâh isminde bir oğlu olmuştur.² Eşinin Sultan Mahmut Gaznevi'nin kızı olması sebebiyle, yaklaşık sekiz yıl, Sultan Movdud'un yanında kalmıştır. Hindistan'da savaşmış ve Rum sınırına da gitmiştir. Daha sonra birkaç yıl Gence'de Emir Ebû's-Sevar-ı Şavurbîn'in yanında yönetim ilmini öğrenmiştir. Bir süre sonra da Hacca gitmiş,³ ömrünün sonunda dünyadan yüz çevirerek Geylân'da ibadetle meşgul olmuştur. Savaş gönlüne düşünce Gence ve Bonde valisi Emir Ebû's-Sevar ile Gürcistan Savaşı'na katılmış ve o savaşta şehit düşmüştür.⁴

1. Kitabın Adı Ve İçeriği

Kâbüsnâme, Emir Unsûrû'l-Me'âli'nin en önemli eseridir. Keykâvûs'un kitabı eskiden beri bu adla anılmaktadır. Ama bu adın niçin konulduğu belli değildir. Çünkü kitap yazarın oğlu Gilân Şâh için yazılmıştır ve Kâbûs dedesinin adıdır. Ayrıca o çağda, kitapların genellikle yazarın adıyla anıldığı düşünülürse. Keykâvûsnâme de olabilir. Nitekim Muhammed-i Avfî Cevâmiü'l-Hikâyât ve *Levâmiü'l-Rivâyât* adlı eserinde kitabın adından söz etmez. Yalnızca, Keykâvûs'un oğluna verdiği öğütler, diye belirtir. Kendisi de kitabının bir öğütler kitabı olduğunu söylemektedir. Ama nedense kitap, belki Kâvûs adının bozulması

¹ Keykâvûs b. İskender, *Kâbüsnâme* (haz. Atilla Özkırımlı), İstanbul ts. I, 9-10.

² Humâyî, Celaluddîn, *Târih-i Edebiyyât-ı İrân*, s. 99.

³ *Lugatnâme*, XXXV, 395.

⁴ Humâyî, s. 98.

sonucu, belki dedesi Kâbus'un ünlü bir kişi olması sebebiyle *Kâbüsnâme* diye anıla gelmiştir.¹

Bu kitap, kırk dört bölüm ve her bir bölümü ilginç olaylardan kurulu bağımsız hikayelerden oluşmuştur. Kitap, yazarın sahip olduğu bilgi ve tecrübeyi oğluna aktarmak için yazılmış bir nasihat kitabıdır. Bu kitabın oluşum tarzı hieri IV-V/X-XI yüzyılda geçerli olan nesir tarzıdır. Kitabın yazım tarihi bazı nüshalardaki açıklamalara dayanarak 475/1082'dir. Fakat bu tarihle ilgili bazı kuşkular vardır. Çünkü, kitabın sonunda yazar bu kitaba 475/1082 yılında yani 63 yaşındayken başladığını belirtmiştir. Fakat bu tarihin, yani kitabın yazım tarihinin Geylân Şah'ın vefatı, 470/1077 yılında Taberistan'da Ziyâr hanedanının yok olması, 462/1070 yılında Unsûrû'l-Me'âli'nin ölümünün meydana gelmesi olaylarıyla meşhur olan 475/1082 yılıyla ilgili açık bir terslik vardır.² Diğer taraftan 475/1082 tarihini doğru kabul edersek, Emir Unsûrû'l-Me'âli-yi Keykâvûs'un V. yüzyıl sonunda (yaklaşık 492/1099 yılından sonra) ya da VI. yüzyıl başında (yaklaşık 508/1129 yılından önce) yaşamış olduğunu kabul etmemiz gerekir. Onun ölümünü ibn İsfendiyâr, 462/1070 yılı olarak yazmıştır. Bu söz sadece zikredilen düşünceyle uygun değil aynı zamanda *Kâbüsnâme* kitabının yazımının başlangıcı, 475/1082 yılıyla da uyumlu değildir.³ 475/1082 tarihinin Geylân Şah'ın ölüm tarihiyle uygun olmaması ve oğlunun ölümünden sonra onun için bir nasihat kitabı yazmış olması ve kitabın tamamında ona hitap eden bir tarzı benimsemiş olması tarih konusundaki kuşkuların diğer sebepleridir. Bize göre basılmış olan yazılı nüshasında bir tahribat olmuş ve 57 yerine 75 yazılmış olması mümkündür. Aynı şekilde tarihin başka bir şey olması veya tarihçilerin söylediğinin tam olarak doğru olmaması da mümkündür.⁴

Kâbüsnâme'nin nüshaları, Britanya Müzesi'nde, Liden ve Berlin kütüphanelerinde mevcuttur. Bu kitap Querry (Paris/1186) tarafından Fransızca'ya tercüme edilerek yayınlanmıştır. Doktor Rio, Fihrist-i Nush-i

¹ *Kâbüsnâme*, I, 11-12

² Humâyi, s. 99

³ Safâ, Zebîhullâh, *Târih-i Edebiyyât Der İrân*, Tahran 1371 hş., II, 71

⁴ Humâyi, s. 99

Türkî'de onun üç Türkçe tercümesinden bahsetmiştir (Muhtemelen yapılmış en eski tercümedir).¹

Eser, Türkçe'ye birkaç defa çevrilmiştir. Söz konusu çevirilerden biri m. 823-827/1420-1424 yılları arasında Ahmed b. İlyas tarafından Sultan II. Murad'ın emriyle yapılarak 697/1298 yılında Gazan'da basılmıştır. *Kâbûsnâme*, İran ve Hindistan'da defalarca basılmıştır. Tahran'da ilk defa, Rızâ Kulî Han Hidâyet tarafından 684/1285 yılında, daha sonra Saîd-i Nefîsî'nin tashihleri ve geniş bir önsözle birlikte 720/1320 yılında Tahran'da neşredilmiş olan eserin, tenkitli metni ayrıntılı şerhler ve açıklamalarla Gulâmhuseyn-i Yûsufî tarafından hazırlanmış ve yayınlanmıştır.²

2. Eserin İçeriği

V./XI. yüzyılda kaleme alınmış, Moğollar öncesi dönem İran kültürü hakkında ayrıntılar içeren önemli eserlerinden *Kâbûsnâme* yazar Emir Unsûrû'l-Me'âli'nin, hayatı boyunca edindiği tecrübeleri ve bilgileri kendi hayatına ışık tutması için oğlu Geylân Şah'a nasihat amacıyla yazdığı bir eserdir.

Kâbûsnâme, Farsça yazılmış bir kitaptır. Yukarıda da belirtildiği gibi yazarın oğlu Geylân Şâh'ı hayata hazırlamak amacıyla yazılmış, ahlakî nükteler ve muaşeret kurallarının anlatıldığı mükemmel bir kitaptır.

Kitap, kırk dört bölümdür. Emir Keykâvûs, kitabın önsözünde oğluna emir şeklinde değil, öğüt verir tarzda bir hitap benimsemiştir ki; bu tarzı kitabın sonuna kadar görmek mümkündür. Bu önsözden sonra kitabın fihrist bölümü gelir.

Kitabın ilk dört bölümü yüce Allah'ın övgüsü, peygamberin methi, yaratılış niteliği ve bazı dinî nükteler vardır. Beşinci bölüm anne ve baba hakkını bilme, altıncı ve yedinci bölüm hüner artırma, adil Nuşîrevân'ın mezarına Pehlevî yazısıyla yazılmış olan sekizinci ve dokuzuncu bölüm yaşlılık ve gençlik hakkında, onuncu bölüm yeme-içme terbiyesi, on birinci bölüm şarap içme, on ikinci bölüm misafir ağırlama ve misafir olma, on üçüncü bölüm latife etme, tavla

¹ Browne, E. G., *A Literary History of Persia* (trc. Fethullâh-i Müctebâî), Tahran 1341 hş., I, 417.

² Yıldırım, Nimet, *Fars Edebiyatı'nda Kaynaklar*, Erzurum, 2000, s. 453.

ve satranç oynama, on dördüncü bölüm aşık olma, on beşinci bölüm cinsi münasebet, on altıncı bölüm hamama gitme, on yedinci bölüm uyuma ve dinlenme, on sekizinci avcılık, on dokuzuncu bölüm çevgan oynama, yirminci düşmanla savaşma, yirmi birinci mal toplama, yirmi ikinci emanet bırakma, yirmi üçüncü satın alma, yirmi dördüncü ev ve bahçe satın alma, yirmi beşinci at satın alma, yirmi altıncı kız isteme, yirmi yedinci çocuk büyütme, yirmi sekizinci dostluk ve dost kazanma, yirmi dokuzuncu düşmandan sakınma, otuzuncu affedip bağışlamak, otuz birinci ilim, fakihlik vb. konular, otuz ikinci bölüm ticaret yapma, otuz üçüncü tıp ilmi, otuz dördüncü astronomi ve matematik, otuz beşinci şairlik, otuz altıncı şarkıcılık, otuz yedinci padişaha hizmet etme, otuz sekizinci padişaha yakın olma, otuz dokuzuncu yazarlık ve yazı yazma, kırkıncı vezirlik şartları, kırk birinci askerlik töresi, kırk ikinci padişahlık töresi, kırk üçüncü çiftçilik ve sanatçılık, kırk dördüncü bölüm ise yiğitlik hakkındadır.¹

Unsûrû'l-Me'âli kendinden sonra hanedanının devamını oğlunun sağlayacağını bildiği için onun diğer meselelere hazır olması amacıyla bu eğitici nükteleri kitabında getirmiştir.² Mesleklerin ve ilimlerin çoğu hakkında bilgili biri olduğu açıkça eserinde görülen yazarın, bu bilgi genişliğinde *Kâbûsnâme*'de çeşitli konularda yorum yapmasına, ilimlerin genel kurallarını sade ve açık bir anlatımla açıklamasına sebep olmuştur.³

Kâbûsnâme'de de *Siyasetnâme*'de olduğu gibi bir çok hikaye (yaklaşık elli tane) mevcuttur. Yazar, bu hikayeleri kendi görüşünü desteklemek için getirmiştir. Onların bir çoğu kendi duyduğu ve gördükleridir. Bir kısmı da Farsça hikaye mecmualarında (Farsça nahiv ve sarf kitaplarında, Forbes'in eserinde de var olduğu gibi) belirli bir şahsa ait olmaksızın kullanılmıştır. Fakat eğer onların aslına *Kâbûsnâme*'de bakarsak, her birinin belirli bir şahısla ilgili olduğunu görürüz. Aynı şekilde *Kâbûsnâme*'de belirli bir şahsa ait olmayan birkaç destan da mevcuttur. Fakat son dönem yazarları onları meşhur şahıslara nispet etmişlerdir.⁴

¹ Browne (Muctebâi), I, 418.

² A.g.e., I, 418-419.

³ A.g.e., I, 420.

⁴ A.g.e., I, 420.

Kâbûsnâme'de bu hikayelerden başka konularla ilgili gönül açıcı, hoş şiirler kullanılmıştır. Genellikle rubai tarzında ve yazarın kendisinin söylediği şiirlerin sayısı oldukça fazladır.

Bu kitapta şiirleri kullanılan şairler de oldukça fazladır. Bunlar; Ebû Saîd-i Ebil Hayr, Ebû Şekûr Belhi, Ebû Selçuk, Escedî, Ferrûhî, Lebîbî.

Yazar, eserinde kendi hakkında fazla bilgi vermiyor. Sadece Nuşîervan'ın akrabası olduğunu açıklıyor. Yaşamı hakkında küçük ipuçları olarak yaptığı Hac yolculuğu, Hindistan, Gürcistan ve Ermeni bölgelerinde katıldığı savaşıardan bahsediyor. Bu kitapta daha fazla yer verdiği nüktelere ilaveten zaman zaman ailesi Ziyâr hanedanlığından ipuçları veriyor. Onun selefleri olan Voşmgir ve Şerefu'l-Me'âli'nin av sırasında ve savaşta öldürülmelerinden bahseder.¹

Yaşam kuralları, örf ve adetleri, eski dönemin yaşam tarzlarının önemli faydalarını içermesinin yanında Moğollardan önce İslam medeniyetini de anlatması açısından önemli bir rehberdir.

3. Yapısal Özellikler

Bu kitapta Unsûrû'l-Me'âli'nin yazım tarzı, IV. ve V. yüzyıl yazarlarının genelinde görülen Farsça nesir tarzının aynısıdır. Eğer kitabın yapısal özelliklerini araştırırsak; onu 5. yüzyılın ilk döneminde Farsça'da 4.yüzyıldâ geçerli olan terkiplerin, tabirlerin, ıstılahların bir çoğunun getirilmiş olmasını yazarın ilgisi ve dilinin eskiliğinden kaynaklandığını bilmemiz gerekir. *Kâbûsnâme*, yaklaşık olarak *Siyasetnâme* ile aynı dönem eseri olmasına rağmen onun yapısı ve dili ondan daha eskidir.² Yine de benzer yanları oldukça fazladır. Yani cümle ve kelimelerin eşanlamlılarından bol olması, ibarelerin açıklığı, mananın doyumluluğu ve kelimelerin kısalığı yönünden aynı tarzları içermektedirler. Lafaz tekellüfler ve seci, sanat ve uyum açısından önceki tarzlarla eşittir. Beyhâki'nin tarihinde olduğu gibi Arap Edebiyatı'na müptela olmamış ve o dönemde ortaya çıkmış olan ve fazıl ehlinin kelâmına doğal olarak girmiş Arap ıstılahlardan başka

¹ Browne (Muctebâi), I, 425.

² Safâ, II, 900.

kasıtlı olarak Arapça kelime ve lügatini tercih etmemiştir. Beyhâki ve Keşf-ul Mehcub'dan daha az Arapça lügati kullanmıştır.¹

Nahiv ve sarf açısından, eski nesirde görülen her şey bu kitaba rehber olmuştur. Özellikle güçlü, sağlam fiillerin kullanımında eski tarz gözlemlenmiştir. Bileşik mastarlar genellikle tam olarak kullanılmıştır. Mastar-ı mürehhem (hafifletilmiş mastarlar) *Siyasetnâme* ve Beyhâki'den daha az kullanılmıştır.

Bileşik fiiller müteatîf cümlelerde eski tarza göre azdır. Genellikle ya fiilleri değiştirmiş ya da ilk cümle karinesiyle sonda o cümleyi hazfetmiştir.²

Kitabın lügatinin sonu Farsça'dır. Farsça kelimeler önceki kitaplarda görülmediği tarzda daha yeni görünür. Sanki Arapça terimlerin aynısını Farsça açıklamaya çalışmıştır.³

Cümlelerde bazen (شعرا)، (طباع)، (قماشان)، (نفقات) gibi Arapça çoğullar getirmiştir. Bazen de (عیالان)، (علامتها)، (مستحقان)، (ملکان)، (عامان)، (طالب علمان) (عالمان) gibi Farsça çoğullar getirmiştir.

(کریمی)، (بغلی)، (عزیزی) gibi seleflerinin onları Farsça'ya çevirttikleri Arapça mastarları، (بغل)، (کرم)، (عزت) gibi Arapça sığasıyla getirmiştir. Aynı şekilde bazen (اضطرار) yerine (مضطری) getirilmiştir.⁴

Hikayelerinde getirilen Arapça kelime sayısı oldukça azdır. Bu kelimeler ya "از قضا" gibi emir tarzı kelimeler، ya "حساب" gibi dini kelimeler، ya "جنزه" gibi Farsça'da olmayan deyimler، ya da Arapça'sının Farsça'dan daha açık olması sebebiyle yani "طلب" in "در خواستن" veya "پزوهیدن" den daha fasih olduğu örneğindeki gibi، veya aynı şekilde Deri Dili'nde karşılığı olmayan ve Pehlevi Dili'nde "ازد" olarak geçen ve pek fazla bilinmeyen kelime yerine "خبر" kelimesinin kullanılması şartlarında getirilmiştir. Yoksa mecbur olduğu yerde meslek، ilim ve fen deyim ve kelimelerini geçtiği gibi açıklamaktadır.⁵

Kâbüsnâme'de atasözleri çoktur. Fakat Beyhâki'de gördüğümüz gibi yan cümleler azdır. Çünkü kelimeleri derli toplu söylemeye çalışmıştır. Bu nedenle

¹ Bahâr, Muhammed Takî, *Sebksinâsi/Târih-i Tatavvur-i Nesr-i Fârsi*, Tahran 1373 hş., II, 114.

² A.g.e., II, 115.

³ A.g.e., II, 116.

⁴ A.g.e., II, 116-117

⁵ A.g.e., II, 118.

sözlerinin hepsi benzetmedir. Aynı şekilde birçoğu kendisinin olan bazı mısralar, du beyitler ve kıtalardan başka şiirsel şahitlik çok azdır.

Kâbûsnâme'de bazen şair zikredilmeksizin bir şairden bir beyit getirilmiştir. Dördüncü bölümde olduğu gibi:¹

...چنانکه شاعر گوید بیت:

ای وای به من گر تو بچشم همه مردم — زانگونه نمائی که بچشم من درویش را

Bazen de bir şairden onun isminin zikri ile (Beyhâki) tarzıyla bir şiir örnek getirilir. Kırk birinci bölümde olduğu gibi:

نگر تا از آن اسفہسالاران نباشی که مسجدی گوید اندر فتح خوارزم سلطان محمود

Kâbûsnâme'nin yazarı, anlamı süslemek için benzer örnekler, kelimeler getirme yolunu kullanmıştır. Örnek olarak:

درد ارموده به از مردم نا از موده
گنجشکی بنقد به که طاوسی بنسیه

Bu kitabın yazarının fikirlerinde, sadelik ve zekilik bakımından muhteşem terkipler mevcuttur. Onun düşüncelerinde şüpheci ve zahidâne fikirler birlikte harmanlanmıştır. Bu nedenle namaz ve oruç gibi dini vazifelerden birçoğunu ahlaksal açıdan muteber kabul eder. Fakat onların ruhî ve bedenî yönüne dikkat çekmez. O, böylece emelleri; temizlik, tevazu gereğince ve doğruluğu koruma aracısı olarak kabul eder. İslam hükümlerini rehber kabul eder. Çünkü “Hiçbir devletin, İslam din devletinden daha güçlü olmadığını” söyler. Ona göre Hac farizesini yerine getirmek zenginler için, diğer bölgeleri görme ve gezmeye mecbur edildikleri en iyi vesiledir. Daha sonra bu tür dini görevler konusunda açıkladığı sözlerin sonunda öğütler verir:

¹ Bahâr, II, 119-120.

“Bu meseleleri düşünmekten ve anlamaktan sakınma. Çünkü senin için nasıl ve niçinli bir iş yoktur.”¹

Eserin çok sade, tatlı ve akıcı bir üslup ile yazılması, göz boyayan manasız sözlerden uzak olması² sebepleri Farsça nesrin en güzel, en nitelikli eserleri arasında ilk sıralarda yer almasını sağlamıştır.

4. Eserin İran Ve Dünya Edebiyatı'ndaki Yeri Ve Önemi

Her toplum düzeninin ve uygarlığın ilk çağlarında, sanat alanına sokamayacağımız kimi eserler görülür. Bunlar, temellerindeki özü, egemen olan dinden ne felsefeden alan düşünce eserleridir. Batıda olduğu gibi doğuda da bu tür eserlerin iki adı vardır: *Siyasetnâmeler* ve ahlak kitapları.

Bu tür eserler tarihin her döneminde olagelmıştır. Ortak özellikleri ise, yazıldıkları çağın düşünce dünyasının ürünü olmalarıdır. Aralarındaki fark, hepsinin, hangi çağa aitse, o çağın düşüncesini yansıtmalarıdır.

Ahlak kitapları ve *siyasetnâmeler* bu düşünce temelleri üzerinde yaratılmışlardır. Bir bakıma siyasetnameleri de ahlak kitapları arasında saymamız gerekecektir. Çünkü siyasetnameler devlet yönetiminin esaslarını hükümdara anlatan ve yol gösteren eserler oldukları için özlerini dinin ilkeleri oluşturmakta, din ise karşımıza büyük ölçüde ahlaki bir kurum olarak çıkmaktadır.³

Ahlak kitapları şunlardır: İyi huyların ne olduğunu ve bunlara ulaşmanın yolları, ana ve babaya, komşuya, büyüklere karşı görevler, babanın çocuğunu yetiştirmesi, evlilik, kula karşı olan davranışlar, yurt, askerlik, çeşitli sanatlarla uğraşma ve bunlarda benimsenmesi gereken yollar, şeref, namus, sözünde durmak, hainlik etmemek, bağışlama, başka dinlere saygı vb.⁴

Siyasetnamelerin konuları ise şunlardır:⁵ Hükümdarlar Tanrının sevgili kullarıdır; halk Tanrının emanetidir, saltanatın temeli adalettir. Hükümdar adaletli

¹ Browne (Muctebâî), I, 426-427

² Atalay, Mehmet, *İran Edebiyat Tarihi*, Erzurum 2000, s. 73

³ *Kâbüsnâme*, I, 30.

⁴ Levend, Agah Sırrı, “Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız”. *Belleten*, Ankara 1963, (Bu paragraf, *Kâbüsnâme*, I, 31'den alınmıştır)

⁵ Bu bölüm, *Kâbüsnâme*, I, 31'den alınmıştır.

olmalıdır, hükümdarlık şartları, hükümdarlarda bulunması gereken haller, hükümdarın yakınlar, devlet işlerinin ehil olanlara verilmesi, tebaa ve reayanın hali, tımar ve zeamet erbabının durumu, hükümdarın halkın şikayetlerini dinlemesi, memleket yönetiminin dayandığı esaslar vb.

Görüldüğü gibi, *siyasetnâmeler*, konuları açısından ahlak kitapları içine giriyorlar. Ama ahlak geniş bir kavramdır ve o çağda ahlakı dinin ilkelerinden ayıramayacağımıza göre, bir eseri kesin olarak bu türe sokup sokamayacağımızı kestirmek güçtür. Bu yüzden *Kâbüsnâme*'nin, bu türler göz önüne alındığında yerini belirlemek de oldukça güçtür.

Kâbüsnâme, genel bir adlandırmayla ahlak kitabıdır, ama konularına bir göz atıldığında ahlak kitapları arasındaki yerini belirtmek güçtür.

Bir kere, kitap yazıldığı günden bu yana nasihatname olarak anıla gelmiş ve yazarı da ona bu adı vermektedir. Ama bir *siyasetnâme* özelliği de taşımaktadır. Keykâvûs, padişahın nasıl olması gerektiğini, vezirliğin halini, nedimliği, yazıcılığı, çeribaşlığı anlatmaktadır.¹

Kâbüsnâme, önce İslami düşünüşün bir ürünüdür. İslam inancına göre Tanrı birdir ve Müslümanlığın ilk şartı tevhit, yani Tanrıyı bir bilmek, ona ortak koşmamaktır. O kendi varlığını ve kudretinin kemalini bilmek için, bütün eşyayı yoktan var etmiştir. İnsanlar O'nun ancak sıfatlarını düşünebilirler ve bu yolla O'nu tanıyabilirler. O'nun öncesi yoktur (kıdem), ezeldir; sonrası yoktur (baka), ebedidir.²

İslamî düşünüş, yalnız böyle yazarın kendi anlatımıyla iletilmekte, düşüncele, ayet ve hadislerle veya din bilginlerinin sözleriyle pekiştirilmektedir.

Ayrıca Keykâvûs'un, Aristo'nun felsefesini benimsediğini belirtmek gerekiyor. Nitekim Aristo'nun oluş (kevn) üzerine öne sürdüğü şu düşünceler, 44. bölümdeki düşüncelerle karşılaştırılırsa bu apaçık belirmektedir: Eşya değişmektedir, algılayabildiğimiz her şey değişiyor. Kimi zaman şu nitelikleri alıyor, kimi zaman bir başkasını. Öyleyse bu oluşu açıklarken değişiklik anında baki kalan ama çeşitli nitelikleri alabilen bir şey olması gerekiyor. Aristo bu şeye

¹ *Kâbüsnâme*, I, 32-33

² a.g.e., I, 34

heyula adını veriyor. Bu ilk maddedir, ama elle tutulabilen bir madde değildir, sabittir, yok olmaz, çeşitli görünümlere bürünebilir. Suretsiz madde yoktur. Öyleyse madde, nitelik ve suret hep birlikte mevcuttur. Değişmeyi açıklamak için, kalıcı ama değişebilen, heyula adını verdiğimiz madde ile değişmeyen ama çeşitli görünümleriyle çevremizdeki her an değişen alemi meydana getiren sureti kabul etmek zorundayız.¹

Kâbüsnâme, temelinde İslam düşüncesinin olduğu, başarılı bir bileşimin gerçekleştirildiği, ilim ve sanatın doruğunda bulunduğu bir çağın ürünüdür. Yazarın çağının düşünce sistemini çok iyi bildiği, üslubunun yalınlığından, meseleyi basit olarak ortaya koymasından bellidir. Kendisinin de belirttiği gibi az ve öz söylemiş ama çağının toplum yapısı, ilim, sanat açısından bütünüyle yansıtabilmiştir.²

Unsûrû'l-Me'âli'nin bu kitabı edebiyat ve tarih açısından başka eğitim ve öğrenim açısından da benzersiz bir eser olma özelliğini, içerdiği bilgilerin asla geçerliliğini kaybetmeyecek değerde olmasındandır. 43. bölümde meslek konusunda ipuçları olarak getirilen ve mananın hakkını veren sözler bugün de ticaret ilminde geçerli olan faydalı sözlerdir.³

---

¹ Adıvar, Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul 1969.

² *Kâbüsnâme*, I, 36.

³ Bahâr, II, 121.

1. BÖLÜM

1. İSİM (اسم)

Bütün canlı varlıkları, duyguları, düşünceleri ve durumları tek tek ya da cins cins karşılayan, varlıkların adı olan ve onları tanıtan kelimelere isim denir. 1.1. Anlamları Bakımından İsimler

1.1.1. Özel İsim (اسم خاص)

Varlıklara tek tek verilmiş isimlere özel isim denir. Yaratılıştaki tek bir tane olan varlıkları gösteren bu tür isimler, bir cinsin bütün bireylerini içermeyen, sadece verildikleri varlığa özgü olan isimlerdir.

Genellikle kişi, hayvan, yer, dil, din, mezhep, ulus, ülke, kitap, dergi, gazete adları, kurum vb. adlar özel isimler grubuna girmektedir.

۱- افلاطون چون این سخن بشنید، سر فرو برد و بگریست.

1. Eflatun bu sözü duyunca başını eğdi ve ağladı.¹

۲- چنین شنیدم که پسر مقله، نصر بن منصور تمیمی را عمل بصره داد. بسال دیگر باز کرد

و حسابش همی کرد.

2. Şöyle işittim ki; Mukale'nin oğlu, Nasır b. Mansur-i Temimi'ye Basra'nın yönetimini verdi. Diğer yıl geri döndü ve onun hesabını yapıyordu.²

۳- اسکندر گفت: نه ملک باشد آن کسی که ظفر بدزدی جوید.

3. İskender şöyle dedi: "Zaferi hırsızlıkta arayan melik olmaz."³

۴- بروزگار خسرو اندر وقت وزارت بزرجمهر رسولی آمد از روم.

¹ Kâbüsnâme, 43 / 22

² 69 / 16

³ 182 / 1

4. **Hüsrev** döneminde, **Bozorkmihr**'in bakanlığı sırasında Rum'dan bir elçi geldi.¹

۵- شهربانو گفت؛ تا مرد را نبینم زن او را نباشم.

5. **Şhribânu**; adamı görmedikçe onun eşi olmayacağını söyledi.²

Özel isimler çoğul eki almazlar. Ancak sembol ya da örnek durumunda kullanıldıklarında çoğul yapılabirler.

1.1.2. Cins İsim (اسم عام)

Aynı cinsten olan varlıkların ortak adı olan isimlere cins isim denir. Cins isimler, aynı cinsten/türden olan varlıklardan birini, bir bölümünü ya da tümünü gösterirler.

۱- اما ای پسر اندر کارها افراط مکن.

1. Ama ey **oğul**; işlerde aşırılık (savurganlık) yapma.³

۲- خواست که اسبی خرد. اسب را ببها بیسندید.

2. Bir **at** satın almayı istedi. Atın fiyatını beğendi.⁴

۳- طبیعت عادت کند هر روز بگرمابه رفتن.

3. Doğal olarak her gün **hamama** gitmek alışkanlık yapar.⁵

۴- اندر آب جست و آب نیز همی آمد فتح را بگردانید.

4. Suya sıçradı. Su dalgalanıyordu. Feth'i çeviriyordu.⁶

۵- از تخت فرود آمد و در خاک نشست.

5. **Tahttan** indi ve **toprakta** oturdu.⁷

1.1.3. Somut İsim (اسم دان)

Fiziksel varlıkları bulunan, duyularla algılanabilen isimlere somut isim adı verilir.

¹ 45 / 7

² 105 / 7

³ 50 / 18

⁴ 62 / 4

⁵ 79 / 4

⁶ 39 / 13

⁷ 39 / 19

۱- نه بینی که چون موم نقش پذیر تر از سنگ است از موم مهر سازند و از سنگ نساژند.

1. **Mum taştan** daha etkileyici olduğu için mumdan mühür yaptıklarını, taştan yapmadıklarını görmezsin.

۲- تاوی از گرمابه بیرون آمد روز روشن شده بود. جامه نپوشید و راست همی رفت.

2. O hamamdan çıktığında gün aydınlanmıştı. **Elbiseyi** giydi. Doğru gidiyordu.¹

۳- گفت: ای فلان موی از لقمه بر دار. مرد اقمه از دست فرو نهاد و بر خاست و بر رفت.

3. Şöyle dedi: Ey falan lokmadan **kılı** al. Adam lokmayı **avucuna** koydu, kalktı ve gitti.²

1.1.4. Soyut İsim (اسم معنی)

Dış dünyada görüntüleri bulunmayan, varlıkları zihinsel olarak kavranabilen ve bağımsız olarak varlıklarını sürdüremeyen isimlerdir.

Mastarlar ve fiilimsiler de bu tür isimler grubuna girmektedir.

۱- دانی که میان ما دوستی و برادری است.

1. Aramızda **dostluğun** ve **kardeşliğin** olduğunu bilirsin.³

۲- هیچ کس را بدی میاموز که بد آموختن دوم بدی کردن است.

2. Hiç kimseye **kötülük** öğretme. Çünkü kötülük öğretmek ikinci kötülüğü yapmaktır.⁴

۳- سرد سخن مباش که سخن سرد تخمی است که از او دشمنی روید.

3. Soğuk sözlü olma. Çünkü soğuk söz ondan **düşmanlık** yetişen bir yumurtadır.⁵

۴- از مرگ ایمن مباش که مرگ نه بیبری بود و نه بچوانی.

4. Ölümünden dolayı imanlı olma. Çünkü ölüm ne **yaşlılıkla** ne **gençlikle** olur.⁶

د- اگر وقت میوه بود پیش از نان خوردن میوه های تر و خشک پیش ایشان نه تا بخورند.

¹ 94 / 15

² 64 / 3

³ 179 / 20

⁴ 44 / 15

⁵ 51 / 9

⁶ 58 / 9

5. Eğer **meyve** zamanı olursa **ekmek** yemeden önce onların önüne yemeleri için taze ve kuru meyvelerden koy.¹

۶- اگر باتفاق گوی بر چشم تو آید امیری خوراسان بد رود باید کرد.

6. Eğer tesadüfen **çevgan** senin **gözüne** gelirse Horasan emirliğine veda etmek gerekir.²

۷- جای شرم و جای بی شرمی بیاید دانست.

7. Utanmanın ve hayasızlığın yerini bilmek gerekir.³

1.1.5. Belirli İsim (اسم معرفه)

Okuyucu ya da muhatap tarafından bilinen, tanınan isimlere belirli isim denir.

Farsça'da belirli isimlerin özel bir ekleri ya da ayırıcı bir takıları yoktur. Genellikle aşağıdaki gruplardan birinde yer alan isimler belirli isimlerdir:

a) Bütün özel isimler:

۱- نصر گفت: ای مولانا، مرا مال هست و لیکن اینجا حاضر نیست.

1. Nasır dedi: Ey **Mevlana**, benim malım vardır. Fakat burada hazır değildir.⁴

۲- افلاتون گفت: از تو مرا رنجی نرسید و لکن مرا مصیبتی از این بتر چه بود که جاهلی مرا بستاید کار من او را پسندید آید.

2. **Eflatun** şöyle dedi: “Senden bana bir sıkıntı gelmedi. Fakat bir cahilin beni övmesi ve benim işimin onun hoşuna gitmesinden daha kötü nasıl bir felaket olur.⁵

۳- محمد بن زکریای رازی (رحمة الله) می آمد با قومی از شاگردان خویش.

3. **Muhammet b. Zekeriyâ-yi Râzi** (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) kendi öğrencilerinden bir grupla geliyordu.⁶

۴- متوکل گفت: مکر از اب دجله سیری؟

¹ 68 / 8

² 86 / 9

³ 43 / 7

⁴ 69 / 19

⁵ 44 / 1

⁶ 44 / 6

4. **Mütevekkil** şöyle dedi: "Yoksa **Dicle**'nin suyuyla doydun mu?"¹

b) **İşaret sıfatlarının niteledikleri isimler:**

1- **کرمی** است سبز اندر زمینهای آن ده.

1. **O köyün** topraklarında yeşil bir kurt vardır.²

2- هر ماهی حساب آن سنگها بکردی که چند کس را بردند.

2. Birkaç kişiyi götürün o köyün **köpeklerinin** hesabını her ay yapıyordu.³

3- این مرد گفت: ای حکیم از من چه رنجی آمد ترا که چونین تنگ دل گشتی؟

3. **Bu adam** şöyle dedi: "Ey hekim! Benden sana, seni böyle kızdıracak nasıl bir sıkıntı geldi?"⁴

4- خود را اندر آن سوراخ افکند و آنجا بنشست.

4. Kendini **o deliğe** attı ve orada oturdu.⁵

5- هر سخنی که بگویند بشنو.

5. Söylenilen **her sözü** dinle.⁶

c) **Sonunda işaret "ی" si bulunan isimler:**

1- هر سخنی که بگویند بشنو ولكن بکار بستن شتاب زده مباش.

1. Söylenilen **her sözü** dinle. Fakat uygulamak (bağlanmak) için acele etme.⁷

2- هر سوالی که از تو پرسند آنرا که دانی جواب ده.

2. Sana sorulan **her sorudan** bildiğine cevap ver.⁸

d) **"را" ile birlikte bulunan isimler:**

1- سازنده را بشناس.

1. **Mûcidi** tanı.⁹

2- حکیمی را پرسیدند که دوست بهته یا برادر! گفت: برادر هم دوست به.

¹ 40 / 6

² 48 / 4

³ 68 / 14

⁴ 43 / 24

⁵ 39 / 7

⁶ 51 / 5

⁷ 51 / 5

⁸ 123 / 23

⁹ 25 / 8

2. **Hekime** sordular ki; dost mu yoksa kardeş mi daha iyidir? Şöyle dedi:
Kardeş de dost da iyidir.¹

۳- همه جهان را مسخر خویش گردانید.

3. Bütün **dünyayı** kendinize itaatkar ediniz.²

۴- بر خیره مردمان را تهدید مکن.

4. Şaşkınlıkla **insanları** tehdit etme.³

e) **Muzâfun ileyi belirli tamlamalarda muzâf rolündeki isimler:**

۱- پیوسته بطعام و شراب در مجلس او حاضر بودمی.

1. Sürekli onun **meclisinde** yemek ve içmek için hazır bulunuyordum.⁴

۲- روزی از ولایت ما سخن همی گفت و از حال ناحیت گرگان از من پرسید.

2. Bir gün bizim **vilayetimizden** bahsediyordu. **Gurgan** bölgesinin durumunu bana sordu.⁵

f) **Belirsiz olmalarına rağmen cümlede ikinci defa geçen isimler:**

۱- اسب را ببها بیسندید و ببها فرو داشت چون دندانش بدید اسب پیر بود نه خرید.

1. **Atın** fiyatını beğendi. Onun dişlerini görünce atın fiyatını aşağı çekti, **at** yaşlıydı. Satın almadı.⁶

g) **Bütün zamirler:**

۱- من مهمانم و تو طفیلی.

1. **Ben** misafirim ve **sen** davetsiz misafirsin.⁷

1.1.6. Belirsiz İsim (اسم نکره)

Muhatap ya da okuyucu tarafından bilinmeyen, tam olarak tanınmayan isimlerdir.

Belirsiz isimler genellikle şu şekillerden birinde bulunurlar:

a) **Sonunda belirsizlik "ی" si (پای تکبیر) bulunan isimler:**

۱- گویند: روزی افلاطون نشسته بود. از جمله ی خاص آن شهر مردی بسلام او اندر آمد.

¹ 107 / 2

² 114 / 12

³ 115 / 7

⁴ 47 / 15

⁵ 47 / 16

⁶ 62 / 6

⁷ 33 / 16

1. Derler ki; **bir gün** Eflatun oturmuştu. O şehrin ileri gelenlerinden **bir adam** onu selamlayarak içeri girdi.¹

b) Başında "یک" sayı sıfatı bulunan isimler:

۱- نیکی از کسی دریغ مدار که نیکی یک روز بر دهد.

1. İyi bir kişiden incinme, çünkü iyilik **bir gün** ortaya çıkar.²

c) Başında "یک" sonunda "ی" bulunan isimler:

یک دختری   bir kız

یک قلمی   bir kalem

d) Başında, "هر، همه، هیچ" gibi belgisiz sıfatların bulunduğu isimler:

۱- اما رنج هیچ کس ضایع مکن و همه کس را بسزا حق شناس باش.

1. Ama **hiç kimsenin** sıkıntısını zayı etme ve **herkesin** hakşinaslığına layık ol.³

۲- هر سخن که بدانی از جایگاه سخن دریغ مدار.

2. Bildiğin **her sözü** yeri geldiğinde esirgeme.⁴

1.1.7. Alet İsmi (اسم آلت)

Aletleri gösteren isimlerdir. Alet isimleri, daha çok asıl isimlerdir. Bazı aletler için fiillerden isimler türetilmiştir.

۱- الفغده ی تو باید که کتابها و اجزا و قلم و قلمدان و محبره و گارد قلم تراش و مانند این

چیزها بود.

1. Kitaplar, kutular, kalem, **kalemlik**, **kalemtraş** ve bunun gibi şeylerinin olması için senin tasarrufun gerekir.⁵

۲- البته مترس و دلیر باش که شمشیر کوتاه بدست دلیران دراز گردد.

2. Elbette korkma ve cesur ol. Çünkü kısa **kılıç** cesurların elinde uzun olur.⁶

¹ 43 / 19

² 39 / 7

³ 41 / 8

⁴ 50 / 6

⁵ 122 / 14

⁶ 87 / 13

1.1.8. Küçültme İsmi (اسم مصغر)

Küçülme anlamı ifade eden eklerle birlikte bulunan isimlere küçültme ismi denir. Küçültme isimleri, isimlerin sonlarına ilave edilen bir takım eklerle elde edilirler.

۱- این پسرک درویش از او همی خواست.

1. Bu dervişin küçük **oğulcağızı** ondan istiyordu.¹

۲- صد دینار در استین داشت بر دستارچه بسته از استین بیرون گرفت و بدین طرار داد.

2. Yüz dinar **küçük mendil** içine bağlanmış astarda vardı. Astandan çıkardı ve bu hırsıza verdi.²

---

¹ 197 / 20

² 94 / 12

1.2. Yapıları Bakımından İsimler

1.2.1. Basit İsim (اسم ساده)

Anlamları ve yapıları bozulmadan parçalanamayan, ayrı ayrı parçalardan oluşmamış bir veya birkaç heceli isimlere basit isim denir.

۱- متوکل گفت: مگر از آب دجله سیری؟

1. Mütevekkil dedi: Yoksa Dicle'nin suyuyla doydun mu?¹

۲- در شهر منادی کنید که آن مرد که نان در دجله می افکند کیست؟

2. Şehirde duyurunuz ki, Dicle'ye **ekmek** atan o **adam** kimdir?²

۳- پس آن منفعت از دشمن یافته باشم نه از دوست.

3. O halde o menfaati **düşmandan** bulmuş olayım **dosttan** değil.³

۴- این فتح هنوز کودک بود و بر شناو کردن دلیر نگشته بود.

4. Bu Fetih henüz **çocuktu** ve yüzmeye cesareti yoktu.⁴

1.2.2. Bileşik İsim (اسم مرکب)

İki ya da daha fazla anlamlı kelimenin aralarına başka kelimeler ya da ekler girmeyecek kadar birleşmesi ve birbiriyle kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşan yeni isimlere bileşik isim adı verilir. Çeşitli şekillerde oluşturulan bu tür isimlerde ses kaynaşmaları da meydana gelir.

۱- فرزندانم این مرد را دیدم و این سخن از پیران بغداد شنوادم.

1. Bu adamın **torunlarını** gördüm. Bu sözü Bağdat'ın yaşlılarından duydum.⁵

۲- این زر بدندان مزد بتو دادم.

¹ 40 / 6

² 40 / 10

³ 42 / 6

⁴ 39 / 12

⁵ 40 / 20

2. Bu altını **diş kirası** olarak sana verdim.¹

۳- اندر این رودخانه افتاد.

3. Bu **nehre düştü**.²

۴- این سخنها و پندهای من پاي مزد آن کس باشد.

4. Bu sözlerim ve öğütlerim o kimsenin **ücreti** olur.

1.2.3. Türetilmemiş İsim (اسم جامد)

Türetilmemiş olan, asıl şekilleriyle kullanılan isimlerdir.

۱- چنانکه شنیدم که چون شهربانو دختر یزدگرد شهریار را اسیر بردند...

1. Şöyle işittim ki: Şehribânu Yezdgird'in **kızı Şehriyâr**'ı esir alınca...^۳

۲- محمد بن رگریا باز خانه آمد.

2. Muhammed b. Zekeriyâ **eve** geri döndü.^۴

۳- گفت اگر خواهی که زیانت دراز بود کوتاه دست باش.

3. Şöyle dedi: Eğer **dilinin** uzun olmasını istersen kısa **elli** ol.^۵

۴- گفت: اگر تو طراری چرا زر من نبردی؟

4. Şöyle dedi: Eğer sen bir hürsüzsün niçin **altınımı** çalmadın?^۶

1.2.4. Türemiş İsim (اسم مشتق)

Farsça ya da Arapça bir kelimenin bir ek ile birleşmesinden oluşan isimlere türemiş isim denir.

۱- باید که خدمت بیمارستانها کرده باشد.

1. **Hastahanelerde** hizmet yapmış olman gerekir.^۷

۲- چشمه آب از ده دور است.

2. **Pınar** köyden uzaktır.^۸

۳- از گفتار خیره پرهیز کن.

¹ 70 / 8

² 132 / 19

³ 105 / 2

⁴ 44 / 8

⁵ 57 / 13

⁶ 95 / 2

⁷ 139 / 17

⁸ 48 / 1

3. Şaşırtıcı sözden sakın.¹

1.3.Sayıları Bakımından İsimler

1.3.1. Tekil İsim (اسم مفرد)

Tek bir varlığı gösteren isimlere tekil isim denir. Farsça'da tekil isimlerin özel işaretleri yoktur. Ancak herhangi bir ek taşınamaları tekil olduklarının göstergesidir.

۱- اگر پادشاه از این شش حصال از یکی دور شود نزدیک شود بمستی.

1. Eğer **padişah** bu altı özellikten birinden uzak olursa sarhoşluğa daha yakın olur.²

۲- اگر مستحق خونی را عفو کنی تو نیز بدان خون بقیامت شریک باشی و گرفتار.

2. Eğer kan dökeni affedersen sen de kıyamete kadar o **kan** ve davranışa ortak olursun.

۳- طرّار زر از وی بستد.

3. **Hırsız, altını** ondan aldı.³

1.3.2. Çoğul İsim (اسم جمع)

Birden çok varlığı gösteren isimlere çoğul isim denir. Çoğul isimler, çoğul ekleri yardımıyla oluşturulurlar. Canlıları gösteren isimler, genellikle "ان", diğer varlıkları gösteren isimler ise "ها" ekiyle çoğul yapılırlar. Ancak bunlardan "ها"en çok kullanılan çoğul ekidir. Hemen hemen bütün isimler bu ek yardımıyla çoğul yapılabilmektedir.

۱- چنین شنیدم که محمد بن زکریای رازی رحمه الله می آمد با قومی از شاگردان خویش.

¹ 38 / 7

² 179 / 9

³ 94 / 14

1. Şöyle işittim ki, Muhammed b. Zekeriyâ (Allah ondan razı olsun) kendi **öğrencilerinden** bir grupla geliyordu.¹

۲- از خیانت کردن با مردم بهره‌یز که هر که با مردمان خیانت کند پندارد که خیانت با دیگران کرده است.

2. **İnsanlara** hıyanet etmekten sakın. Çünkü insanlara hıyanet eden hıyaneti **diğerlerine** yapmış olduğunu zanneder...²

۳- از مردم دور روی دور باش، و از اژدرهای هفت سر مترس.

3. İki yüzlü insanlardan uzak ol ve yedi başlı **ejderhalardan** korkma.³

۴- پنداشتی که همه دندانهای او از دهن بیرون افتادی.

4. **Dişlerinin** tamamının ağzından düştüğünü zannetti.⁴

"ا" ya da "و" ile sona eren kelimeler, "-ان" ekiyle çoğul yapıldıklarında "ان" çoğul eki ile tekil olan kelime arasına bir "ی" harfi getirilir.

۱- چنان دان که ان مجلسیان تو همه بهایم اند.

1. Öyle bil ki, o senin **meclisindekilerin** hepsi hayvandırlar.⁵

۲- اگر آشنایان تو باشد و ترا ولایتی باشد در آن خانه، بر سر نان بر سر نبید کار افرایی مکن.

2. Eğer **tanıdıklarının** evinde isen ve o evde bir yerin varsa yeme ve içmede (insanların işini) güçleştirme.⁶

"و" ile sona eren bazı kelimeler söz konusu "ی" yi istemezler.

پازیلار = بازوان = بازو + ان

Okunmayan "ه" harfi ile sonlanan kelimeler, "-ان" eki ile çoğul yapıldıklarında, tekil olan kelime ile "-ان" arasında kalan "ه" harfi, "گ" a dönüşür.

¹ 44 / 6

² 132 / 6

³ 115 / 12

⁴ 58 / 16

⁵ 123 / 12

⁶ 71 / 12

۱- جهان دیدگان را و نا دیدگان نکردند یکسان پسندیدگان.

1. Dünya **görenlerini** ve görmeyenleri **beğenilmişlerle** bir yaptılar.¹

Okunmayan "ه" ile sona eren ve "ها" çoğul ekiyle çoğul yapılan kelimelerde genellikle "ه" harfi kaldırılmaz.

۱- از پیشه ها نیز یاد کنم.

1. **Meslekleri** hatırlarım.²

۲- مداخله کن بمسئله ها.

2. **Meselelere** müdahale et.³

"ا،و" ya da okunmayan "ه" harflerinden biri ile sona eren Farsça kelimeler, Arapça "ات" eki ile çoğul yapıldıklarında bu çoğul eki "جات" şekline dönüşür.

Arapça Çoğullar

Farsça bir metin içinde Arapça dil kurallarına göre çoğul yapılmış Arapça kelimelere rastlamak mümkündür. Aşağıda bunlara örnek teşkil edecek birkaç kelime verilmiştir.

a) **Kurallı Eril Çoğul (جمع مذکر سالم)**

۱- معالجت بیماران و قوانین علاج...

1. Hastaların tedavileri ve ilaç **kanunları**...⁴

b) **Kurallı Dişil Çoğul (جمع مؤنث سالم)**

۱- در مناظره اصولی موجبات و نا موجبات و ممکنات و نا ممکنات بهم عیب بود.

1. Usul gereğince **sebepler**, sebep olmayanlar; **mümkün olanlar**, olmayanlar birlikte hata olur.⁵

¹ 32 / 11

² 119 / 22

³ 123 / 3

⁴ 139 / 7

⁵ 123 / 7

c) Kuralsız Çoğul (جمع مکسر)

۱- انگه جنسی علت جوی که اجناس علتها نه از یک گونه بود.

1. O zaman hastalığın türünü ara. Çünkü hastalıkların **türleri** bir çeşit olmaz.¹

۲- گفته اند که: پند حکما و ملوک شنیدن دیده حرد را روشن کند.

2. Denilir ki; **düşünürlerin** ve **padışahların** öğüdünü dinlemek akıl gözünü aydınlatır.²

۳- نامه خود را باستعارت و آیات قرآن و اخبار رسول علیه السلام آراسته دار.

3. Kendi mektubunu, Kur'ân ayetleri, istiareleri ve Resûl aleyhisselâm ile ilgili haberlerle süsle.³

1.3.4. Topluluk İsmi (اسم جمع)

Biçim bakımından tekil isimler gibi görüldüğü ve çoğul eklerinden herhangi birini taşımadığı halde çokluk ifade eden, topluluk adı olan ve birden fazla ya da grup halindeki varlıkları gösteren isimlerdir.

۱- چنانکه شنیدیم که مردی گسفتدی رمه داشت فراوان.

1. Şöyle işittim ki; bir adamın büyük bir koyun **sürüsü** vardı.⁴

۲- بدان ای پسر که مردم بی هنر دایم بی سود بود.

2. Ey oğul, sanatsız **toplumun** daima faydasız olacağını bil.⁵

۳- همچنان اندر میان نیید لشکر را بار داد.

3. Böylece hurma şarabı arasında **orduya** meyve verdi.⁶

¹ 97 / 5

² 53 / 11

³ 154 / 10

⁴ 132 / 12

⁵ 37 / 1

⁶ 181 / 4

1.4. İsmın Halleri

İsimler ve isimlerin yerlerini tutan kelimelerin cümle içerisindeki halleri ismin başına ya da sonuna gelen bir takım edatlarla belirtilir.

1.4.1. Yalın hali

İsimlerin herhangi bir ek almamış olan şekilleridir.

۱- همسایه گفت: درزی نیز در کوزه افتاد.

1. **Komşu**, terzi de testiye düştü, dedi.¹

۲- دیوانه ای پیش ایشان افتاد.

2. **Bir deli** onların önüne düştü.²

۳- نصر گفت: ای مولانا، مرا مال هست ولیکن اینجا حاضر نیست.

3. **Nasır** şöyle dedi: “Ey Mevlana benim malım vardır. Fakat burada mevcut değildir.”³

۴- آنکه گفت: نان و طعام آورید که وی گرسنه هفت روزه است.

4. O zaman şöyle dedi: “O yedi gündür aç olduğu için ona **ekmek** ve **yemek** getiriniz.”⁴

1.4.2. -i hali

Kelimelerin sonuna harf-i nişane adı verilen "را" edatı getirilerek elde edilir. Bu durumdaki kelimeler genellikle belirtili nesne olurlar.

۱- ای خداوند، عضد الدوله را بامیر علی بده.

۱. Ey efendi, **Adûduddovle**'yi Emir Ali'ye verme.⁵

۲- اما مردمان بیگانه را هر روز مهمان مکن.

¹ 59/2

² 44/7

³ 67/9

⁴ 40/5

⁵ 180/4

2. Ama **yabancı** insanları her gün misafir etme.¹

۳- من او را گفتم: فلان ان اسب را بخريد تو چرا نخریدی؟

3. Ben ona, "Filan o **atı** satın aldı ve sen niçin satın almadın" dedim.²

۴- بامداد معبری را بیاورد و پرسید که تعبیر این خواب چیست؟

4. Sabahleyin bir **rüya tabircisini** getirdi. Bu rüyanın yorumu nedir diye sordu.³

1.4.3. -e hali

İsimlerin başına "به" edatının getirilmesiyle elde edilir.

۱- از قضا آواز او بگوش ان مجرد رسید.

1. Kazara onun sesi, o mücerredin **kulağına** ulaştı.⁴

۲- اگر بکسی ودیعتی نهی پنهان منه.

2. Eğer bir **kimseye** emanet bırakacaksan gizlice bırakma.⁵

۳- اندر کشتی نشستم بدجله و ببغداد رفتم.

3. Bir gemide oturdum. Dicle ve **Bağdat'a** gittim.⁶

İsimler sonlarına "را" edatı eklenerek de -e haline sokulurlar.

۱- ارسطاطالیس را پرسیدند که قوت خرد از چیست؟

1. **Aristoteles'e** sordular ki, aklın gücü nedir?⁷

۲- وزیر را بفرمود که در خزینه رو.

2. **Vezire** hazineye gitmesini emretti.⁸

۳- پسر مقله گفت: بکه دادی؟ گفت: ترا دادم.

3. Mukâle'nin oğlu, "Kime verdin?" dedi. "Sana verdim" dedi.⁹

¹ 70 / 1

² 62 / 6

³ 49 / 8

⁴ 190 / 22

⁵ 95 / 17

⁶ 102 / 7

⁷ 158 / 7

⁸ 40 / 3

⁹ 70 / 4

1.4.4. –de hali

Kelimelerin başına ilave edilen "در" edatıyla oluşturulur.

Klasik metinlerde "در" yerine daha çok "اندر" kullanılır.

- ۱- روزی در کوی همی رفت، اندر راه پای بر حریزه پوستی نهاد.
1. Bir gün **sokakta** gidiyordu. **Yolda** kavun kabuğuna bastı.¹
  - ۲- دیگر باید که در خانه خویش سخت متواضع باشی.
  2. Artık kendi **evinde** çok mütevazi olman gerekir.²
  - ۳- اگر در مجلسی ترا کسی می ستایید آن کس را تواضع همی نمای.
  3. Eğer bir **toplantıda** biri seni överse o kimseye karşı tevâzû göster.³
  - ۴- اندر نامه تازی سجع هنر است و خوش آید.
  4. Arapça **mektupta** secî sanattır ve hoş gelir.⁴

İsmin –de hali "به" edatıyla da oluşturulabilir.

- ۱- بگور باید خفت بخانه نتواند خفتن.
1. **Evde** uyuyamayanın **mezarda** uyuması gerekir.⁵

1.4.5. –den hali

İsimlerin başına "از" edatı getirilerek elde edilir.

- ۱- آنجا مقام کرد تا وی از گرمابه بیرون آمد روشن شده بود.
1. Orada bekledi. O **hamamdan** çıkınca gün aydınlanmıştı.⁶
  - ۲- بر این حدیث از بامداد تا نماز پیشین شمار کردند.
  2. Bu olay hakkında **sabahtan** öğle namazına kadar tartışılar.⁷
  - ۳- در آن قافله از او منع تر کسی نبود.
  3. O kafiilede **ondan** daha çok veren biri yoktu.⁸

¹ 111 / 13

² 126 / 22

³ 150 / 21

⁴ 159 / 14

⁵ 87 / 3

⁶ 94 / 15

⁷ 129 / 19

⁸ 33 / 6

۴- از دشمن قوی همیشه ترسان باش.

4. Daima güçlü **düşmandan** kork.¹

14.6. ile hali

İsimlerin başına "با" edatı eklenerek elde edilir.

۱- با دوست و دشمن گفتار آهسته دار.

1. Dost ve **düşmanla** yavaş konuş.²

۲- با مردم نادان صحبت مکن خاصه با نادانی که پندارد که داناست.

2. Cahil insanlarla sohbet etme; özellikle bilgili olduklarını zanneden bilgisizlerle.³

۳- بو علی بدان شاد شد و خدای را تعالی شکر کرد.

3. Ebû Ali **onunla** mutlu oldu ve Yüce Allah'a şükretti.⁴

1.4.7. -nin hali

İsim tamlaması yoluyla veya mülkiyet zamirlerinin isimlerin başına eklenmesiyle oluşturulur.

۱- چون در خانه میزبان شوی جایی نشین که جای تو باشد.

1. Ev **sahibinin** evine gidince senin yerin olan yere otur.⁵

۲- یکی پسر منعمی بود و دیگر پسر درویشی.

2. Biri bir **zengin**in oğlu, diğeri bir dervişin oğlu idi.⁶

۳- بامداد بکسی منگر که حال او از حال تو بهتر باشد.

3. Sabahleyin kimseye bakma, çünkü **onun** durumu **senin** durumundan daha iyi olur.⁷

¹ 111 / 8

² 115 / 4

³ 43 / 10

⁴ 163 / 10

⁵ 71 / 11

⁶ 198 / 16

⁷ 36 / 18

1.4.8. Çağırma/Ünlem hali

Çağırılan durumunda bulunan kelimenin sonuna "ا" ya da "ای" çağırma edatları getirilerek oluşturulur. Bazı durumlarda söz konusu edatlar olmadan da isimler ünlem halinde bulunabilirler.

۱- ای خواجه! عجب مدار که من مردی بازرگانم.

1. Ey **efendi!** Şaşıрма. Çünkü ben tacir bir adamım.¹

۲- گفت: ای قاضی زینها! ویرا سوگند مده.

2. Şöyle dedi: “**Ey kadı,** sakın! Ona yemin etme.”²

1.5. İsim Tamlaması (ترکیب اضافی)

Tek tek hareketsiz duran sözcükleri harekete geçiren, canlandıran birbirleriyle olan ilgileridir. İki ya da daha fazla sözcüğün birbirleriyle ilgili olarak sıralanmalarına, bir birlik kurmalarına anlatım denir. Anlatımlar iki yönlü gelişirler; ya yargı bildirirler ya da bildirmezler. Kelimeler bazen bir fiil etrafında bir duygu ya da düşüncüyü anlatmak için toplanırlar. Fiili olan bu gruplara yargılı anlatım adı verilir. Bu tür gruplaşmalardan cümleler doğar. Bazen de isim soylu kelimeler bir fiil olmaksızın aralarındaki çeşitli anlam ya da görev ilgilerinden dolayı yan yana bulunarak yargısız bir anlatım oluştururlar. Fiilsiz olan bu anlatımlara da yargısız anlatım denir. Yargısız anlatımlar genellikle tamlamalardan oluşmaktadır.

Bazı durumlarda bir ismin anlamının tam olarak belirtilebilmesi için bir başka isimden, zamirden ya da isim soylu diğer kelime türlerinden yardım alınır. Tamlamalar, genellikle bir isim ile isim soyundan olan diğer kelimeler arasında kurulurlar. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, ona ait bulunduğunu, onunla tamamlandığını ifade edebilmek için bu kelime grupları oluşturulur. Anlamı belirtmekte yardımcı olan, belirten sözcük مضاف الیه (tamlayan), anlamı belirtilen sözcük de, مضاف tamlanan olarak adlandırılır.

¹ 130 / 8

² 125 / 5

1.5.1. İsim Tamlamasını Oluşturan Unsurlar

1. Tamlanan (مضاف)

Tamlamada anlamı tamamlanan, belirtilen, özelleştirilen, sınırlara ve amaç tutulan kelimeye tamlanan denir. Muzâf, isim tamlamasında asıl unsurdur.

۱- آنچه زیر آسمانه توان کرد زیر آسمان نتوان کرد که سایه ی سقف پوشنده تر از سایه ی

درخت بود.

1. Gökyüzü altında yapılabilen şey tavan altında yapılamaz. Çünkü **tavan gölgesi ağaç gölgesinden daha gizli olur.**¹

۲- پرهیز کن از لقمه سیری قدح مستی.

2. Doygunluk **lokmasından** ve sarhoşluk **kadchinden** sakın.²

۳- گفت: زیرا که من فرمان خدای تعالی همی برم و تو خلاف فرمان خدای تعالی همی کنی.

3. Şöyle dedi: “Çünkü ben Yüce Allah’ın **fermanını** götürüyorum. Sen Yüce Allah’ın fermanınını **aksini** yapıyorsun.”³

2 Tamlayan (مضاف الیه)

İsim tamlamalarında amaç tutulan ismin anlamını açıklayan, belirten; çeşitli açılardan sınırlarını özelleştiren yardımcı kelimelere tamlayan adı verilir. Tamlayanlar, isim tamlamasında yardımcı unsur yerinde kullanılarak genellikle tamlananlardan sonra yer alırlar ve ardından gelerek anlamını belirttikleri kelimeye izafet kesresiyle bağlanırlar.

جامه ی درویش	dervişin elbisesi
فرمان پادشاه	padişahın fermanı
شمشیر سرباز	askerin kılıcı
دین اسلام	İslam dini

۱- پرسید که تعبیر این خواب چیست؟

1. “Bu rüyanın tabiri nedir?” diye sordu.⁴

¹ 66 / 11

² 66 / 16

³ 33 / 14

⁴ 49 / 16

۲- آن بیچاره بانگ سگ بکردی.

2. O zavallı, **köpek** sesi çıkardı.¹

۳- روز دیگر شبان بشهر آمد و بخانه صاحب گوسفندان رفت بی شیر.

3. Diğer gün geceleyin şehre geldi, **koyunların** sahibinin evine sütsüz gitti.²

مضاف , "ا" ya da "و" ile bitiyorsa bu durumda sonuna izafet kesresi yerine "ی" harfi konulur.

بزرگان شهر   şehrin büyükleri

زانوی اسب   atın dizi

۱- غزای هندوستان خود بسیار کرده بودم.

1. **Hindistan savaşını** kendim çok yapmışım.³

۲- از شرمگنی از غرضهای خویش باز ماند.

2. Utançtan dolayı kendi **amaçlarından** geri kalır.⁴

۳- باید که وصایای بقراط خوانده باشد.

3. Bokrat'ın **vasiyetlerinin** okunmuş olması gerekir.⁵

"مضاف" durumundaki kelime "ه" ile sona eriyorsa, bu durumda izafet kesresi yerine "ه" nin üzerine izafet hemzesi "ء" konur.

۱- میوه او نیکوتر و بهتر باشد.

1. Onun **meyvesi** daha güzel ve daha iyi olur.⁶

۲- ستوده جاهلان جاهلان باشد.

2. Cahillerin **övgüsü** cahillere olur.⁷

¹ 197 / 22

² 154 / 14

³ 43 / 6

⁴ 43 / 6

⁵ 139 / 20

⁶ 36 / 12

⁷ 44 / 4

1.5.2. YAPILARI BAKIMINDAN TAMLAMALAR

1 Ters Çevrilmiş Tamlama (اضافهٴ مقلوب)

Normal isim tamlamalarında muzaf önde, muzafun ileyh sonda yer alır. Bu iki unsur arasında ise tamlama esresi kullanılır. Ancak bazen bu durumun tersi söz konusu olur ve muzafun ileyh, muzaftan önce gelir ve izafet kesresi de kalkar. Bu şekilde bulunan isim tamlamaları bileşik isim ya da bileşik sıfat olarak kullanılırlar.

۱- مهلب گفت: مرا حریزه پوست بیفکند من کرا بکار د رنم؟

1. Mohellib, “Bana **kavun kabuğu** atana ben niye bıçak vurmuyayım?” dedi.¹

۲- نیم شب را از آنجای بر خاست.

2. **Gece yarısı** oradan kalktı.²

۳- آب بوی دادند. مرد آب بخورد.

3. **Su** verdiler ona. Adam suyu içti.³

2 Kesik Tamlama (اضافهٴ مقطوع)

İsim tamlamalarında tamlamanın unsurlarını birbirine bağlayan tamlama esresi ortadan kaldırılarak oluşturulan bu tamlamalarda, tamlama unsurları yer değiştirmeden oldukları yerlerde kalırlar. Bu tür tamlamalar da genellikle bileşik isim olarak kullanılırlar.

۱- داند که اگر زیبایی بود بیش از نیم سرمایه نبود.

1. Eğer zararlı olduğunu bilirse **sermayenin** yarısından daha çok olmaz.⁴

¹ 111 / 16

² 180 / 15

³ 70 / 24

⁴ 130 / 17

3 "را" lı Tamlama (اضافهٔ منفصل)

Bazı isim tamlamalarında tamlama esresi düşürülerek muzâf ile muzâfun ileyh yer değiştirir. Bu yer değiştirmelerden sonra muzâfun ileyh'in sonuna bir "را" edatı konulur.

۱- وی را پسری بود کوچک.

1. **Onun küçük bir oğlu vardı.**¹

۲- اسب را بیها پسندید.

2. **Atın fiyatını beğendi.**²

۳- این گوسفندان را جمله ببرد و هلاک کرد.

3. **Bu koyunların hepsini götürdü ve öldürdü.**³

1.5.3. Anlamları Bakımından Tamlamalar

1. İyelik Bildiren Tamlama (اضافهٔ ملکی)

Bu tür tamlamalarda muzâf ile muzâfun ileyh arasında aitlik ilgisi vardır. Genellikle muzâfun ileyh konumunda yer alan kelime, muzâfın sahibi durumundadır. Bu tamlama türünde muzâfun ileyh, sahip olabilme yeteneği taşıyan insandır. Sadece bu tamlama türünde muzâfun ileyh zamir de olabilir:

۱- از آنکه مردم در چهار دیوار خویش چون پادشاهی بود.

1. **İnsan kendi dört duvarından dolayı bir padişah gibi olur.**⁴

۲- او را خانه سلمان فارسی بنشانند.

2. **Ona Selman-i Fârisî'nin evini gösterdiler.**⁵

۳- مأمون در دخمه او رفت.

3. **Me'mun onun mezarına gitti.**⁶

2 İhtisas Bildiren Tamlama (اضافهٔ تخصیصی)

¹ 112 / 18

² 62 / 5

³ 132 / 20

⁴ 66 / 13

⁵ 105 / 6

⁶ 53 / 17

Bu tamlama türünde muzâf, muzâfun ileyhe özgüdür. İyelik bildiren tamlama ile bu tamlama arasındaki temel fark, iyelik bildiren tamlamalarda muzâfun ileyhin insan olması şartının bulunması, bu türde ise böyle bir şartın söz konusu olmamasıdır.

۱- بیلان مست بر در سرای بداشتند.

1. Sarhoş filleri **saray kapısında** tuttular.¹

۲- در مزگت کوی جماعت بیای دار.

2. **Sokağın mescidinde** cemâatle birlikte ol.²

۳- ماه رمضان بشمع و قندیل فرستادن تقصیر مکن.

3. **Ramazan ayında** çıra ve mum göndermekte kusur etme.³

3 İstiare Bildiren Tamlama (اضافه استعاری)

İstiare bildiren tamlamalarda muzâf konumundaki kelime, gerçek anlamında kullanılmaz. Muzâfun ileyh bir varlığa benzetilir. O varlığın bir parçası/bir organı, muzâf görevinde kullanılır.

۱- این آتش عشق تو خوش است ای دلکش

هرگز دیدی آتش سوزنده خوش

1. Ey gönül çeken bu senin **aşk ateşin** güzeldir

Hiç güzel yanan ateş gördün mü?⁴

۲- چون درزی ناگاه در کوزه نیفتی با بار گناهان بسیار.

2. Terzi gibi ansızın ağır **günah yüküyle** testiye düşersin.⁵

۳- مال خرد را دزد نتواند بردن و آب و آتش هلاک نتواند کردن.

3. **Akıl malını** hırsız götüremez. Su ve ateşle zarar veremez.⁶

¹ 86 / 9 11

² 98 / 7

³ 98 / 8

⁴ 77 / 5

⁵ 59 / 5

⁶ 36 / 22

4 Baba-Oğul İlgisi Bildiren Tamlama (اضافه بنوت)

Baba-oğul ilgisini ifade eden tamlamalarda oğul adı muzâf, baba ya da anne adı muzâfun ileyh durumundadır.

۱- دانم که یوسف یعقوب نباشد.

1. **Yakup'un oğlu Yusuf** olmadığını biliyorum.¹

Yukarıdaki cümlede Yusuf oğul, Yakup da babadır.

5 Zincirleme İsim Tamlaması (تتابع اضافات)

Şahısların ve nesnelerin özelliklerini ifade edebilmek için her zaman sadece iki kelimenin bir araya gelerek bir tamlama oluşturmaları yeterli olmayabilir. Bu durumda belirleyici durumda bulunan kelimelerin sayısı artırılarak belirlenen unsurun açıklanması istenilen nitelikleri ifade edilmiş olur. Zincirleme isim tamlamalarında birden fazla muzâf (tamlanan) ile muzâfun ileyh (tamlayan) yer alarak bir tamlama zinciri oluştururlar.

۱- پیران قبیلہ خویش را حرمت دار.

1. **Kendi kabilenin yaşlılarına** hürmetli ol.²

۲- شاعری نیز دانی عاشق شعر خویش مباح.

2. Şairliği bilsen de **kendi şiirinin aşığı** olma.³

¹ 77 / 21

² 41 / 10

³ 149 / 8

2. ZAMİR (ضمير)

İsimlerin yerini tutan, rollerini üstlenebilen, onlara elçilik eden, arında bir kişi ya da nesne bulunan kelimelere zamir denir.

۱- تو ای پسر سخن گوی باش.

1. **Sen** ey oğul, söz söyleyen ol.¹

۲- با من بسیار کرامتها کرد.

2. **Bana** çok kerametler gösterdi.²

۳- اما با وی همیشه صبور باش تا ترا خوار نگیرید و دایم از تو ترسان بود.

3. Ama **seni** aşağılamaması ve sürekli **senden** korkması için **ona** karşı sabırlı ol.³

۴- بهر کاری که بتوانی کردن هم تو کن.

4. Yapabildiğin her işi de **sen** yap.⁴

İsimler, varlıkların adı olan ve onları tanıtan kelimelerdir. Zamirler ise varlıkların adları değil, o adlara geçici olarak elçilik eden, onların yerini geçici olarak tutan kelimelerdir. Zamirler tek başlarına tam bir anlam ifade edemedikleri gibi muhataba tam bir mesaj da iletmezler. Zamir hangi ismin yerini tutuyorsa, anlamı o isimle olan ilgisi sırasında belirir ve kaynaşır.

Öncül (مرجع ضمير)

Zamirin ardında bulunan, zamirin yerini tutmuş olduğu, az veya çok önceden bilinen kişi ya da nesneye öncül adı verilir. Zamirlerin öncülleri, kural gereği zamirlerden önce yer alır.

¹ 47 / 1

² 47 / 13

³ 103 / 1

⁴ 131 / 9

۱- اگر بیمار را کاهس و سرفه بود خدوی او برگوی بگیر.

1. Eğer hastanın öksürüğü varsa onun balgamını bez üzerine al.¹

۲- مردی لقمه از کاسه بر داشت. مویی در لقمه او بود.

2. Bir adam kaseden bir lokma aldı. Onun lokmasında bir kıl vardı.²

۳- روزی افلاطون نشستہ بود از جمله خاص آن شهر مردی بسلام او اندر آمد.

3. Eflatun bir gün şehrin ileri gelenleriyle otururken bir adam onu selamlayarak içeri girdi.³

2.1. Zamir Türleri

2.1.1. Şahıs Zamiri (ضمير شخصى)

Söz söyleyen, dinleyen ya da kendisinden söz edilen kişi adlarının yerini tutan zamirlere şahıs zamiri denir. Şahıs zamirleri ayrı şahıs zamiri ve bitişik şahıs zamiri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

a) Ayrı Şahıs Zamiri (ضمير شخصى جدا)

Kendisinden önce bulunan kelimeye bitişmeyen kişi zamirleridir. Bağımsız olarak tek başlarına tam bir anlam ifade edebilme ve cümlenin öğeleri olarak kullanılabilme özelliğine sahip olan bu zamirlerin üçü tekil, üçü çoğul olmak üzere altı şekli vardır:

şahıs	tekil	Türkçe	çoğul	Türkçe
1. şahıs	من	ben	ما	biz
2. şahıs	تو	sen	شما	siz
3. şahıs	او	o	ایشان	onlar

۱- تو در آن نعمت همی روی و من در این شدت همی روم.

¹ 140 / 7

² 84 / 2

³ 43 / 19

1. **Sen** o rahatlıkla gidersin ve **ben** bu zorlukla giderim.¹

۲- فزون از صد تا اشتر زیر بار او بود.

2. Yüz deveden daha fazlası **onun** yükünün altındaydı.²

۳- سود زیان ایشان تا کجاست؟

3. **Onların** faydası veya zararı nereye kadardı?³

Ayrı şahıs zamirlerinden biz ve siz, özellikle cins anlamı kastedildiğinde, çoğul olarak da kullanılırlar.

3. tekil ve 3. çoğul şahıs zamirleri "به" ön edatından sonra bulduklarında, şu şekillere girerler:

بدو = به + او	ona
بدیشان = به + ایشان	onlara

۱- پس بخشو دنی کسی بشی که در هر ساعت دردی و رنجی بدو رسد؟

1. O halde her saatte bir dert ve sıkıntı **ona** ulaşan kimse mutluluk içinde olur mu?⁴

۲- چون آب بدو فرو گذارند تا نخست تر و سیر آب نگردد آب بکشت و پالیز نرساند.

2. Daha önceden **ona** su gitmedikçe ve suya doyurmadıkça ekine ve bostana su gitmez.⁵

۳- ولکن بدیشان مولع مباش تا همچنانکه هنر ایشان می بینی عیب نیز بتوانی دید.

3. Fakat **onlara** karşı kıskanç olma. Onların sanatını gördüğün gibi ayıplarını da görebilirsin.⁶

ن ve من zamirlerinden sonra را edatı kullanıldığında birincisinden ; ikincisinden de و harfleri düşer ve bu zamirler مرا ve ترا şekillerini alırlar.

مرا = من + را beni

ترا = تو + را seni

¹ 33 / 11

² 33 / 7

³ 41 / 17

⁴ 61 / 15

⁵ 169 / 5

⁶ 45 / 6

۱- از خویشتن بین که ترا این شغل از بسیار مردم کشتن افتاد.

1. Kendine bak, çünkü bu iş sana çok adam öldürdüğünden verildi.¹

۲- امیر شمس المعالی گفت: تو غلطی مرا خود این شغل از مردم ناکشتن افتاد.

2. Emir Şemsu'l-meâli şöyle dedi: "Sen hatalısın bu iş başıma insan öldürmemekten meydana geldi."²

۳- اندر ان شهر باش که ترا سازگار باشد.

3. Sana layık olan o şehirde ol.³

b) Bitişik Şahıs Zamiri (ضمیر شخصی پیوسته)

Bağımsız olarak kullanılmayan, tek başına bir mesaj iletemeyen ancak kendisinden önce gelen bir kelimeye bitiştirilerek kullanılan zamirlerdir.

۱- جهد کن که دوستانت اضعاف دشمنان باشند بسیار دوست کم دشمن باش.

1. **Dostlarının** düşmanlarının iki katı olması için çalış. Çok dost az düşman ol.⁴

۲- اگر خواهی که بر دلت جرحتی نیوفتد که بهیچ مرهم بهتر نشود با هیچ نادان مناظره مکن.

2. Eğer **yüreğine** merhemle iyileştirilmesi mümkün olmayan bir yara vurulmasını istemiyorsan hiçbir cahille tartışma.⁵

۳- چون دندانش بدید اسب پیر بود نه خرید.

3. Çünkü **dışını** gördü. At yaşlıydı. Satın almadı.

Bitişik şahıs zamirleri sonunda okunmayan "ه" harfi bulunan kelimelere bitişiklerinde, tekil olanlarının başına bir "ا" harfi eklenir; çoğul şekillerinden önce bulunan kelimenin sonundaki "ه" harfinin üzerine ise hemze konulur.

۱- رسول روم را بارنامه شان نپسندید.

1. Rum elçisi **onların** programını beğenmedi.⁶

۲- بگل و بنفشه اش باز می خوانند از اثر صحبت ایشان.

¹ 89 / 4

² 89 / 3

³ 98 / 11

⁴ 113 / 18

⁵ 57 / 7

⁶ 129 / 7

2. Onların sohbeti için **onun menekşesi** ve gülünü yine çağırırlar.¹

Bitişik şahıs zamirleri sonunda uzun sesli (و) ya da (l) bulunan kelimelere bitiştiklerinde söz konusu kelimelerle zamirler arasında bir kaynaştırma işi konur.

۱- اندر راه پای بر حریزه پوستی نهاد، پایش بلفزید.

1. Yolda ayağını kavun kabuğuna bastı ve **ayağı** kaydı.²

۲- پایش بلفزید و از دو پایه نردبان بیوفتاد.

2. **Ayağı** kaydı ve iki merdiven basamağından düştü.³

Bitişik şahıs zamirleri bileşik fiillerle birlikte bulduklarında iki ayrı anlam söz konusudur. Bu zamirler hem fiilin çekimlenebilen kısmına ve hem de isimsel kısmına bitişebilirler.

۱- سال دیگر باز کرد و حسابش همی کرد.

1. Diğer yıl döndü ve onun **hesabını** yapıyordu.⁴

۲- حسابش بکردند و مال بسیار بر او آوردند.

2. Onun **hesabını** yaptılar. Ona çok mal getirdiler.⁵

۳- خویشتن را بسوگند خوردن معروف مکن تا اگر وقت سوگند بایدت خوردن چنانکه افتاد،

مردمان ترا بدان سوگند راست گوی دارند.

3. Kendini yemin eden biri olarak tanıtmak. Çünkü sırası geldiği zaman **yemin etmen gerekirse** insanlar seni o yeminle hatırlarlar.⁶

Bitişik şahıs zamirleri, fiillere bitiştiklerinde nesne ya da dolaylı tümleç görevinde bulunurlar:

۱- ملاح گفت: یافتمش زنده.

¹ 43 / 13

² 111 / 14

³ 180 / 16

⁴ 69 / 17

⁵ 69 / 18

⁶ 95 / 21

1. Denizci dedi: **Onu** canlı buldum.¹

۲- چنانکه سقراط را شنیدم که همی بردند تا بکشندش.

2. Sokrat'tan duyduğum gibi **onu** öldürmek için götürüyorlardı.²

۳- ببردندش تا بکشند.

3. **Onu**, öldürmek için götürdüler.³

Bitişik şahıs zamirleri, isimlere bitiştiklerinde, muzâfun ileyh konumunda yer alırlar.

۱- اگر طاقت بود بعطای مال هم بغل مکن.

1. Eğer **gücün** varsa, malını bağışlamada cimrilik etme.⁴

۲- اگر دحتریت باشد ویرا بدایگان مستور بسپار و نیکو بپرور.

2. Eğer senin bir **kızın** olursa, iffetli süt annelerine teslim et ve iyi yetiştir.⁵

2.1.2. Pekiştirme Zamiri (ضمير شخصی مشترک)

Yapılan işin yapan şahsa (özneye) döndüğünü anlatan ve şahıs kavramını pekiştirerek belirten zamirlere pekiştirme zamiri denir.

Farsça'da خویشتن, خویش, خود, kelimelerinden oluşan pekiştirme zamirleri, bu şekilleriyle bütün şahıslar için kullanılırlar. Tek bir zamir, bütün şahıslar için kullanılabilirdiğinden dolayı bu zamirlere ortak şahıs zamirleri adı da verilmektedir.

Pekiştirme zamirlerinden خود, hem konuşma dilinde hem de yazı dilinde kullanılmasına rağmen, diğer iki zamir خویش ve خویشتن genellikle yazı dilinde ve özellikle de klasik metinlerde görülmektedir.

Pekiştirme zamirleri, herhangi bir ismi ya da zamiri izlediklerinde sadece ifade edilmek istenen anlamı pekiştirme amacını taşımakta olduklarından cümleden atılmaları cümlenin yapısına bir zarar vermeyecektir. Bu durumda söz konusu zamirler, bedel görevinde bulunurlar.

¹ 40 / 2

² 109 / 4

³ 116 / 8

⁴ 38 / 2

⁵ 104 / 19

۱- من خود سزای تو چیزی نتوانستم کردن.

1. Ben **kendim** sana yakışır bir şey yapamadım.¹

۲- گواى من خود این علوی است بر نفس او خود (نه از) او گواه خواه.

2. Benim **bizzat** şahidim bu alevidir. Onun nefsinin üzerine ondan daha iyi şahit arama.²

۳- آنچه بخویشتن نپسندی بهیچ کس مپسند.

3. **Kendinde** beğenmediğini hiç kimsede beğenme.³

۴- بر خویشتن هزینه کن که چیز اگر چه عزیزتر است آخر از جان عزیزتر نیست.

4. Her ne kadar daha değerli olsa da sonunda candan daha değerli olmayı **kendine** harca.⁴

خود zamiri, bazen ayrı ve bitişik şahıs zamirleriyle birlikte bir tamlama şeklinde de kullanılır.

Bazı durumlarda anlamı daha da pekiştirmek amacıyla ayrı şahıs zamiri pekiştirme zamiri ve bitişik şahıs zamiri birlikte kullanılırlar.

2.1.3. İşaret Zamiri (ضمیر اشاره)

Varlıkların adlarını söylemeden onları işaretleyerek belirten zamirlerdir. Farsça'da biri yakını göstermede kullanılan این (bu); diğeri uzağı işaret etmede kullanılan آن (şu) olmak üzere iki tane işaret zamiri vardır. Bu iki kelime herhangi bir kelime ile bulunarak onu nitelemedikleri ve bağımsız olarak cümle içerisinde yer aldıklarında işaret zamiri olarak adlandırılırlar. Sıfat konusunda da görüldüğü gibi söz konusu kelimeler, başka bir kelimeyle bulunup onu nitelediklerinde işaret sıfatı olurlar.

۱- از این بتر چه بود که جاهلی مرا بستانید و کار من او را پسندیده آید؟

¹ 160 / 8

² 37 / 2

³ 57 / 6

⁴ 92 / 3

1. Bir cahilin beni övmesi ve işimin ona hoş gelmesinden daha kötü ne olabilir?¹

۲- انصاف پیری بیش از آن بده که انصاف جوانی که جوانان را اومید پیری بود پیران را جز بمرگ اومید نباشد.

2. Yaşlıya gençten daha fazla insaf et. Çünkü gençlerin yaşlılık ümidi vardır. Fakat yaşlıların ölümden başka umutları yoktur.²

(onlar), اینان، آنان zamirleri, şahısları gösterdiklerinde genellikle این ve آن zamirleri, şahısları gösterdiklerinde ise آنها şeklinde çoğul yapılırlar.

۱- آنان که ساز ندارند فرمود.

1. Sazı olmayanlara emretmedi.³

۲- اینها را ضرورتی بهر آن خوانند که مردم را چاره نیست.

2. Bunları zorunlu olarak insanlara çare olmadığı için okurlar.⁴

این ve آن zamirlerinin başka kelimelerle birleşerek oluşturdukları bileşikler de işaret zamiri olarak kullanılmaktadır.

Bazı kelimeler de tek başlarına kullanılıp herhangi bir kelimeyi nitelediklerinde işaret zamiri olarak görev yaparlar.

۱- چرا باید که با من سخن چنان گوید که با کودکان گویند؟

1. Niçin benimle çocuklarla konuştuğu gibi konuşması gerekir?⁵

۲- عادت مردمان بازاری چنان رفته است که بیشتر طعام بشب خوردند و آن سخت زیان کاری

است.

2. Pazarcı halkının alışkanlığı daha çok geceyin yemek yemek şeklinde gitmiştir. Fakat o çok zararlı bir iştir.⁶

¹ 44 / 2

² 60 / 5

³ 32 / 3

⁴ 166 / 9

⁵ 48 / 12

⁶ 63 / 7

۳- باید که ویرا بگیرى.

3. Onu alman gerekir.¹

۴- جوانى بتماحزه ویرا گفت: اى شیخ این کمانک بچند خریده اى؟ تا من نیز یکى بخرم.

4. Bir genç latife olarak ona şöyle dedi: “Ey şeyh, bu yayı kaçta aldın? Ben de bir tane alayım.”²

2.1.4. Soru Zamiri (ضمير پرسشى)

İsimlerin yerini soru sorma yoluyla tutan zamirlere soru zamiri adı verilir. Diğer zamirler gibi soru zamirleri de cümle içerisinde isimlerin buldukları bütün görevlerde kullanılabilirler.

۱- اگر فتح را زنده بيارم مرا چه عطا بخشى؟

1. Eğer Feth'i canlı bulursam bana **ne** bağışlarsın?³

۲- آن مرد که نان در دجله مى افکند کیست؟

2. Dicle'ye ekmek atan o adam **kimdir**?⁴

۳- این کجاست که حاضر نیست؟

3. O **nerededir** ki, hazır değildir?⁵

۴- امیر المؤمنین را علیه السلام پرسند که حق پدر و مادر بر فرزند چیست و چند است؟

4. Emiru'l-mûminîn, aleyhisselama, çocuk üzerindeki anne ve babanın hakkının **ne** ve **ne kadar** olduğunu sordular.⁶

2.1.5. Belgisiz Zamir (ضمير مبهم)

Belgisiz kişilerin ya da nesnelere yerlerini tutan, hangi ismin yerini tuttıkları kesinlikle belli olmayan zamirlere belgisiz zamir adı verilir.

همه	bütün
هیچ	hiç
یکى	biri
برخی	bazı, bazısı

¹ 179 / 21

² 59 / 18

³ 40 / 1

⁴ 40 / 10

⁵ 59 / 2

⁶ 35 / 17

بعضی	bazı, bazıları
شخصی	biri, birisi
کسی	biri, birisi
پاره ای	bir parça
دیگری	başka biri
دیگران	başkaları
یکی دیگر	başka biri
خیلی	çok
فلان	falan
اندی	birkaç, küsür
چند	birkaç
چندی	bir müddet, birkaç
چیزی	bir şey
عده ای	bir grup
گروهی	bir grup
این و آن	o, bu
قدری	bir miktar

۱- در او راه نیست و جز او همه شناخته گشت.

1. Onda yol yoktur ve ondan başka **hepsi** tanınmıştır.¹

۲- اگر مهمان شوی مهمان هر کس مشو که حشمت را زیان دارد.

2. Eğer misafir ağır layacaksan **herkesi** misafir etme. Çünkü görkemim zararlı vardır.²

۳- مهمان فضولی مباش. و بنان و کاسه دیگران دیگران را تقریب مکن.

3. Fazla misafir ağır layama. **Başkalarının tası ve ekmeğiyle başkalarına yakınlaşma.**³

¹ 25 / 2

² 71 / 8

³ 71 / 14

3. SIFAT (صفت)

Varlıkları niteleyen ya da belirten, onların rengini, durumunu, biçimini, sırasını ve sayısını gösteren belirleyici kelimelere sıfat denir. Sıfatlar, isim ya da isim soylu kelimelerle birlikte bulunarak onların anlamlarına bir şeyler katmak; bir takım özelliklerini açıklamak veya belirlemek amacıyla kullanılırlar. Sıfatlar isim soylu kelimelerle birlikte bulunup onları nitelediklerinde ya da belirttiklerinde sıfat olurlar.

Niteleme ve belirtme özelliği taşıyan sıfatlar, tek bir kelime olabildikleri gibi kelime gruplarından ve cümleciklerden de oluşabilirler.

Sıfatın nitelediği / belirlediği kelimeye mevsuf denir.

Sıfat ile nitelediği kelimenin oluşturdukları bileşiğe sıfat tamlaması adı verilir. Sıfat tamlamalarında asıl unsur, nitelenen isim; yardımcı unsur ise, sıfattır.

Farsça sıfat tamlamalarında nitelenen isim başta bulunduğu anda sıfat ile nitelediği isim birbirlerine tamlama esresi ile bağlanırlar.

Nitelenen ismin sonunda okunmayan "ه" harfî varsa tamlama esresi bu harfin üzerine konulan hemze (ء) ile gösterilir.

۱- اول به خانه سرد شو...

1. İlk olarak **soğuk eve** git...¹

۲- چه گفته اند: خنده بیهوده و بی وقت گریه بود.

2. Ne söylemişler; beyhude ve vakitsiz **gülüş** ağlama olur.²

۳- انگه در خانه گرم شو.

3. O zaman sıcak **eve** git.³

۴- از بهر ارزانی خانه ویران مخر.

¹ 79 / 7

² 70 / 14

³ 79 / 10

4. Ucuz olduğu için viran ev satın alma.¹

Nitelenen isim "ا" ya da "و" ile bitiyorsa, tamlama esresi sıfat ile nitelediği isim arasına konulan bir "ی" ile gösterilir.

۱- خویهای ناستوده دور باش.

1. Övülmemiş huylardan uzak ol.²

۲- این است سخنها و پندهای نوشیروان عادل.

2. Adil Nuşirevan'ın öğütleri ve sözleri budur.³

۳- اما مرا در همه جهان صد دینار است بسالهای دراز جمع کرده ام.

3. Ama benim sadece yüz dinarım vardır. Uzun yıllar sonunda biriktirmişim.⁴

۴- اگر گرمابه خالی بود غنیمتی بزرگ دان که حکما گرمابه خالی را غنیمتی دانند [از جمله]

غنیمتهای بزرگ.

4. Eğer hamam boş olursa, bunu büyük bir ganimet bil. Çünkü hekimler boş hamamı büyük ganimet olarak kabul ederler.⁵

Niteleme sıfatlarıyla kurulu sıfat tamlamalarında genellikle önce nitelenen isim, sonra sıfat yer alır.

۱- ولیکن نه تو انم گفتن که این از من دعوی بزرگ باشد.

1. Fakat bunun benden büyük bir iddia olduğunu söyleyemem.⁶

۲- اگر وقت میوه بود پیش از نان خوردن میوه های تر و خشک پیش ایشان نه تا بخورند.

2. Eğer meyve zamanı olursa yemek yemeden önce taze ve kuru meyveleri yemeleri için onların önüne koy.⁷

¹ 97 / 14

² 43 / 15

³ 57 / 11

⁴ 125 / 19

⁵ 79 / 13

⁶ 45 / 18

⁷ 68 / 8

2. Yaşlanınca **güzel yüzlüler** beni istemezler.¹

Farsça'da sıfat ile nitelediği kelime arasında erillik-dişillik açısından bir uyum söz konusu değildir. Ancak Farsça'da kullanılan bazı Arapça sıfatlar, Arapça dil kurallarına uygun olarak niteledikleri isimlerin durumuna göre dişil olarak kullanılırlar.

Bir kelimenin birden fazla sıfatı bulunduğu anda, ilk sıfat nitelediği isme tamlama esresiyle bağlanırken, sıfatlara birbirlerine ya sıfatlar arasında tekrarlanan bir bağlaçla ya da tamlama esresiyle bağlanırlar.

۱- درست شد که مکافات نیک و بد هم بدین جهان می یابی.

1. İyi ve kötünün **mükafatlarını** da bu dünyada bulacağı doğrudur.²

۲- پس از مردم منت پذیر و تازه روی باش.

2. O halde **minnet çeken** ve **iyi yüzlü** insanlardan ol.³

3.1. Yapıları Bakımından Sıfatlar

3.1.1. Basit Sıfat (صفت ساده)

Tek bir kelimededen oluşan, anlamları ve yapıları bozulmadan parçalanamayan, daha küçük parçalara bölündüklerinde anlamları bozulan sıfatlara basit sıfat adı verilir.

۱- اگر مردی حقیر بود بر اسب بزرگ بهتر نماید.

1. Eğer bir adam **küçük** olursa **büyük** atın üzerinde daha iyi görünür.⁴

۲- بر اسب رهوار جز در سفر منشین.

2. **Rehvar** at üzerine yoleculuk dışında oturma.⁵

۳- آن غنیمتی بزرگ شناس.

¹ 58 / 5

² 39 / 3

³ 70 / 10

⁴ 42 / 3

⁵ 74 / 7

3. Onu **büyük** ganimet bil.¹

۴- انگه در خانه گرم شو.

4. O zaman **evde** ısın.²

3.1.2. Bileşik Sifat (صفت مرکب)

Birden fazla anlamlı kelimenin aralarında herhangi bir bağlaç ya da ek olmaksızın birleşip kaynaşarak oluşturdukları yeni anlamlı ve yeni bir yapıda bulunan sıfatlardır.

۱- پس از مردم منت پذیر و تازه روی باش.

1. O halde **minnet çeken** ve **taze yüzlü** insanlardan ol.³

۲- چون پیر شوم خویرویان مرا نخواهند.

2. Yaşlanınca **güzel yüzlüler** beni istemezler.⁴

3.1.3. Türetilmemiş Sifat (صفت جامد)

Başka kelimelerden türetilmemiş asıldan sıfat olarak kullanılan sıfatlara türetilmemiş sıfat denir.

۱- ولیکن نه تو انم گفتن که این از من دعوی بزرگ باشد.

1. Fakat bunun benden **büyük** iddia olduğunu söyleyemem.⁵

۲- گاوان نیک خر.

2. **İyi** inekler satın al.⁶

۳- اگر من فعلی زشت بود دوستان بر موجب شفقت بیوشانند.

3. Eğer bende **çirkin** bir iş olursa dostlar şelkat gereğince onu gizlerler.⁷

¹ 114 / 1

² 79 / 10

³ 70 / 10

⁴ 58 / 6

⁵ 45 / 18

⁶ 183 / 3

⁷ 42 / 5

3.1.4. Türemiş Sıfat (صفت مشتق)

İsim, sıfat ya da fiil gövdelerine bir takım ekler ilave edilerek elde edilen sıfatlardır.

۱- اما خود را چون رونقی دیدی و شغلی سودمند بدست آوردی جهد آن کن که آن شغل خولیس را اثبات دهد.

1. Ama kendinde bir eksik gördüğünde ve **faydalı** bir meslek kazandığında mesleğinin hakkını vermek için çalış.¹

3.1.5. Sıfat Grubu (گروه وصفی)

Birkaç kelimeden oluşan ve niteleme anlamı taşıyan sözcük topluluğuna sıfat grubu denir. Bir araya gelerek bir sıfat anlamı ifade eden bu niteleme gruplarının yapısında genellikle sıfatlar bulunmaz.

3.1.6. Sıfat Görevli Yan Cümle (فرا کرد پیرو وصفی)

Sıfat görevli yan cümleler, bir ögesi oldukları temel cümlenin isimsel öğelerinden birinin anlamını açıklamak ya da özelliklerini belirtmek amacıyla kullanılırlar. Bu tür cümleler, kelime halindeki sıfatların, tamlamaların ve kelime gruplarının yeterli olmadıkları durumlarda daha çok açıklama yapma ve niteleme amacıyla kullanılırlar.

۱- با کسی که قوی تر از تو بود پیکار مکن.

1. **Senden daha kuvvetli kimseyle tartışma.**²

۲- سخنی بود که صلاح دین و دنیا در آن بود...

2. **Din ve dünya barışının onda mevcut olan söz olur.**³

3.2. Görevleri Bakımından Sıfatlar

Farsça'da sıfatlar görevlerine göre, niteleme sıfatı ve belirtme sıfatı olarak ikiye ayrılırlar:

¹ 82 / 18

² 115 / 6

³ 49 / 2

3.2.1. Niteleme Sıfatı (صفت بیانی)

İsimlerin rengini, boyutlarını, einsini, şeklini, miktarını, durumunu, hacmini, değerini vb. özelliklerini açıklayan sıfatlara niteleme sıfatı denir.

Niteleme sıfatlarını nitelenen isme bağlayan esre bazı durumlarda düşebilir:

پدر بزرگ	dede
مادر بزرگ	büyükanne
سر پاسبان	bekçi başı

Niteleme sıfatlarını olumsuz hale getirmek için başlarına "بی" ya da "نا" ön edatları eklenir.

۱- آنکه در خانه گرم شو.

1. O zaman **evde** ısın.¹

۲- پند هفتم با مردم بی هنر دوستی مکن.

2. Yedinci öğüt; **hünersiz** insanlarla dostluk yapma.²

۳- با مردم بادان صحبت مکن.

3. **Cahil** insanlarla sohbet etme.³

Niteleme sıfatları da niteledikleri isimlerden önce yer alırlar.

۱- اگر چه سخت دانا طبییی باشد...

1. Her ne kadar çok bilgili bir tabip olsa da...⁴

Niteleme Sıfatının Türleri

1 Yalın Sıfat (صفت ساده)

Yalın olarak herhangi bir kelimenin sadece özelliğini belirten sıfatlardır.

¹ 79 / 10

² 54 / 7

³ 43 / 10

⁴ 46 / 8

۱- رفیقان و ندیمان پیر و جوان آمیخته دار.

1. Yaşlı ve genç dostları ve arkadaşları karıştırma.¹

۲- اب سخت گرم و سخت سرد بر خود نه ریزی.

2. Kendine çok soğuk ve çok sıcak su dökme.²

۳- چهار چیز بلای بزرگ است؛ همسایه بد و ایال بسیار و زن ناسازگار و تنگ دستی.

3. Dört şeyde büyük bela vardır. Bunlar; kötü komşu, çok çocuk, geçimsiz eş ve fakirliktir.³

۴- زن نیک عافیت زندگی بود.

4. İyi eş yaşamın tadı olur.⁴

2 Etken Ortaç (صفت فاعلی)

۱- صحبت خداوند دولت جوی و فرمان بردار دولتیان باش.

1. Devlet adamı ve itaat ettiren efendinin sohbetine mail ol.⁵

۲- مردمان سخن دان و سخن گوی که بسلام تو آیند ایشان را راحت دار.

2. Sana boyun eğer söz bilen ve konuşan insanlara rahmet el.⁶

3 Edilgen Ortaç (صفت مفعولی)

۱- اما سخن نا پرسیده مگوی.

1. Ama sorulmamış söze cevap verme.⁷

۲- از خوبیهای ناستوده دور باش.

2. Övülmemiş huylardan uzak ol.⁸

4 Nispet Bildiren Sıfat (صفت نسبی)

Bu tür sıfatlar şu şekillerde oluşturulurlar:

- isim / sıfat / zamir + ی

۱- چون دانست که هستی به که نیستی.

¹ 59 / 6

² 79 / 11

³ 97 / 15

⁴ 99 / 8

⁵ 30 / 14

⁶ 46 / 11

⁷ 42 / 18

⁸ 43 / 15

1. Çünkü **varlığın yokluktan** daha iyi olduğunu anladı.¹
۲- این دوی بر یکی ایزد تعالی گواست.
2. Bu **ikilik**, yüce Allah'ın **birliğine** şahittir.²
۳- بو شکر بلخی گوید و خویشتن را بدانش بزرگ در بیٹی بستاید.
3. Ebû Şekûr **Belhi** anlatır ve kendini büyük bir bilgin olarak beyitte tanıtır.³
۴- مردی در آن میان بود نام او فضل همدانی، گفت: من جواب دهم.
4. Onların arasında **Hemedanlı** bilge olarak tanınan adam "Ben cevap veririm" dedi.⁴

"گی" bazen "ای" bazen "ی" ile bitiyorsa, "ه" kelime okunmayan şekilde yazılır.

۱- هر چه جز او چگونگی دارد چون قیاس.

1. Her şey ondan başka kıyas gibi **nasıllık** vardır.⁵
۲- از آنچه او آتش را بچیستی شناسد نه بچگونگی، آدمی چیستی و چگونگی بداند.
2. O ateşi varlığıyla tanıyıp **yokluğuyla** tanımadığından dolayı insanoğlu varlığı ve **yokluğu** da bilir.⁶

- یں + isim / sıfat

۱- بخار امروزین با وی یار شود...

1. **Bugünün** baharı onunla yar olur.⁷
۲- اما شب آدینه را حرمتی است از بهر جمع فرداین.
2. Ama cuma gecesinin **yarının** toplumu için bir değeri vardır.⁸

¹ 27 / 3

² 27 / 12

³ 45 / 18

⁴ 188 / 10

⁵ 26 / 11

⁶ 195 / 10

⁷ 85 / 19

⁸ 67 / 12

- isim / sıfat + انه

۱- ندانم که کدام کار جاهلانه کردم.

1. Hangi **cahilce** işi yaptığımı bilmiyorum.¹

۲- اگر چند بدان شادمانه بود پیش جمار هبان لختی صجرت نمود.

2. Her ne kadar onunla **mutlu** olsa da deve sürücülerinin önünde bir süre tedirginlik gösterdi.²

۳- فلان خوردنی نیک است یا فلان خوردنی بد است.

3. Filanın yenilmesi iyidir ya da filanın yenilmesi kötüdür.³

- sıfat + گانه

۱- از دوگانه یکی با تو حاصل باشد به که هیچ نه باشد.

1. **İki tanesinden** birinin seninle olması hiç olmamasından daha iyidir.⁴

5 Liyakat Sıfatı (صفت لیافت)

۱- ای پسر آگاه باش که هیچ نیست از بودنی و نا بودنی.

1. Ey oğul **var olmanın** ve **olmamanın** bir hiç olduğunu bil.⁵

۲- آنچه جمله خریده باشی تا ان یک سال را یگان خورده باشی.

2. Tamamen satın almış olduğunu o bir yıl **karşılıksız** yemiş olursun.⁶

3.2.2 Belirtme Sıfatı (صفت تعیینی)

Varlıkları işaret, sayı, sıra, soru ve belirsizlik yoluyla belirterek sıralarını, sayılarını, yerlerini vb. durumlarını bildiren sıfatlara belirtme sıfatı adı verilir.

¹ 44 / 2

² 163 / 7

³ 64 / 14

⁴ 198 / 16

⁵ 25 / 1

⁶ 133 / 19

Belirtme Sifatının Türleri

1 İşaret Sıfatı (صفت اشاره)

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Aslında tek başlarına kullanılarak isimlerin yerini tuttuklarında işaret zamirleri olan این ve آن kelimeleri herhangi bir kelimeyle birlikte bulunarak onu nitelediklerinde işaret sıfatı olurlar.

۱- صحبت با آن گروه باید کردن.

1. **O** grupla sohbet etmek gerekir.¹

۲- خبر بدین شیخ رسید وی نیز این علوی را بر سر کرسی حرام زاده خواند.

2. Haber **bu** şeyhe ulaştı. O da bu aleviyi haramzade diye kürsüye çağırdı.²

۳- افلاطون چون این سخن بشنید سر فرو برد و بگریست و سخت دل تنگ شد.

3. Eflatun, bu sözü duyunca başını eğdi, ağladı ve gönlü acıdı.³

۴- تعبیر این خواب چیست؟

4. **Bu** rüyanın yorumu nedir?⁴

اینگونه، کelimeleriyle birleşerek گون ve چون، هم، این ve آن işaret sıfatları، چنان، چنین، همان، همین şeklinde bileşik sıfatları da oluştururlar.

۱- خواب گذاری دیگر بیاوردند و همین خواب با وی بگفت.

1. Diğer rüya tabircisini getirdiler ve **işte bu** cevabı ona söyledi.⁵

۲- چنین سخنها که من یاد کردم بخوانی و بدانی.

2. Benim hatırladığım **bu** sözleri okursun ve anlarsın.⁶

Sıfatların genel kuralları gereği, niteledikleri kelimeler çoğul da olsa işaret sıfatları tekil olmak zorundadır.

¹ 30 / 9

² 52 / 3

³ 43 / 22

⁴ 49 / 17

⁵ 49 / 20

⁶ 45 / 3

۱- خور مدار که از این سخنها بوی حکمت آید.

1. Aşağılama, çünkü **bu** sözlerden de hikmetin kokusu gelir.¹

۲- ای پسر این لفظها را خوار مدار.

2. Ey oğul, **bu** sözleri küçük görme.²

3.2.2. Sayı Sıfatı (صفت شمارشی)

Varlıkların sayılarını, sıralarını, eşit bölümlerini ve parçalarını belirten sıfatlardır. Sayı sıfatları genellikle niteledikleri isimlerden önce yer almaları yanında bazen söz konusu isimlerden sonra da bulunabilirler. Sayı sıfatları şu başlıklarda incelenebilir:

a) Asıl Sayı Sıfatı (صفت شمارشی اصلی)

Asıl sayı sıfatları, niteledikleri isimden önce gelirler ve ona tamlama esresi almadan bağlanırlar. Bu sıfatların niteledikleri isim tekil halde bulunur.

۱- بچهار ماه این درستی بیاوردم.

1. Dört ay bu doğruluğu getirdim.³

۲- بدان که رای دو کس نه چون رای یک کس باشد.

2. İki kişinin görüşünün bir kişinin görüşü gibi olmayacağını bil.⁴

۳- هر که فتح را مرده بیابد و بیارد هزار دینارش بدهم.

3. Fetih'in ölüsünü bulan ve getirene **bin** dinar veririm.⁵

Kesin belli olmayan tahmini sayıları ifade etmek için ya birbirine yakın iki sayı artarda getirilir ya da bu sayılar çoğul yapılır.

۱- دو سه نان بگرفتمی.

1. İki üç ekmek alıyordum.⁶

۲- همیشه از نبید چنان پر هیز کن که هنوز دو سه نبید را جای باشد.

¹ 57 / 12

² 57 / 12

³ 48 / 15

⁴ 46 / 5

⁵ 39 / 21

⁶ 40 / 8

2. Daima üzüm şarabından hala **iki üç** kadeh şaraba yer olacak şekilde sakın.¹

b) Sıra Sayı Sıfatı (صفت شمارشی ترتیبی)

Varlıkların sıralarını, derecelerini belirten sıfatlardır. Bu tür sıfatlar Farsça'da asıl sayı sıfatlarının sonuna "م" ya da "مین" eklerinin ilave edilmesiyle elde edilirler.

۱- پند هشتم گفت: بپر هیز از نادانی که خود را دانا شمرد.

1. **Sekizinci** öğüt dedi: Kendini bilgili kabul eden cahilden sakın.²

۲- پند یازدهم؛ اگر خواهی راز تو دشمن نداند با دوست مگوی.

2. **On birinci** öğüt; eğer senin sırrını düşmanın bilmesini istemiyorsan dostuna söyleme.³

Birkaç rakamlı sıra sayı sıfatlarında sayının sıra sayı sıfatı olduğunu gösteren ekler en sondaki rakama eklenir.

دو هزار و دویست و چهلم	iki bin iki yüz kırkıncı
یک هزار و صد و بیستم	bin yüz yirminci

۱- سی و سیم گفت: اگر خواهی که کم دوست و کم یار نباشی کینه مدار.

1. **Otuz üçüncü** dedi: Eğer az dostunun ve az sevgilinin olmamasını istersen kindar olma.⁴

Birinci anlamında **یکم** ile birlikte نخستین، نخست، اول، اولین kelimeleri de kullanılır.

۱- اگر این سخن آن مرد نخستین گفته بودی همه را عفو کردم.

1. Eğer bu sözü o **ilk** adama söylemiş olsaydın hepsini affederdim.⁵

¹ 66 / 15

² 54 / 9

³ 54 / 12

⁴ 56 / 7

⁵ 118 / 13

۲- اول روز که خبر دادند متوکل را که فت در آب جست و غرقه شد، از تخت فرود آمد و در خاک نشست.

2. Fetih'in suya atladığı ve boğulduğunu Mütevekkil'e haber verdikleri **birinci** gün tahttan indi ve toprağa oturdu.¹

En sonuncu anlamında آخرین، فرجامین، انجامین، kelimesi de kullanılır.

۱- نخستین را نگاه دار تا سخن پسین ثباه نکند.

1. **Son** sözün zayi olmaması için ilkini sakla.²

۲- سیری در لقمه باز پسین بود چنانکه مستی در قدح باز پسین.

2. Sarhoşluğun **son** kadehte olması gibi tokluk da **son** lokmadadır.³

c) Kesir Sayı Sıfatı (صفت شمارشی کسری)

Varlıkların parçalarını, bölümlerini ifade etmede kullanılan sıfatlardır.

d) Üleştirme Sayı Sıfatı (صفت شمارشی توزیعی)

Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını gösteren sıfatlardır. Şu şekillerde elde edilirler:

- Asıl sayıların tekrarlanmasıyla:

یک به یک	birer birer
دو دو	ikişer ikişer
نه نه	dokuzar dokuzar

- Tekrarlanan sayılar arasında "به" getirilerek:

دو به دو	ikişer ikişer
ده به ده	onar onar
سه به سه	üçer üçer

- Tekrarlanan sayılar arasında "با" getirilerek:

بیست با بیست	yirmişer yirmişer
--------------	-------------------

¹ 39 / 19

² 123 / 5

³ 66 / 17

هشت با هشت sekizer sekizer

- Tekrarlanan sayılar arasına "تا" getirilerek:

پنج تا پنج beşer beşer

هفت تا هفت yedişer yedişer

۱- یک یک سالار و سرهنگ را نامزد همی کن.

1. **Birer birer** albay ve yüzbaşığı tayin ettiler.¹

Küsür anlamını ifade etmek için sayıların sonuna "و" dan sonra "اند" kelimesi eklenir.

هفتاد و اند yetmiş küsür

صد و اند yüz küsür

هزار و اند bin küsür

۱- خود پادشاهی را همی راند سی و اند سال.

1. Padişahlığı **otuz küsür** yıldır sürüyor.²

3.2.3. Soru Sıfatı (صفت پرسشی)

Varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlardır.

۱- ندانم که کدام کار جاهلانه کردم؟

1. **Hangi** cahilane işi yaptığımı bilmiyorum.³

۲- این مرد گفت: ای حکیم از من چه رنجی آمد ترا که چونین تنگ دل گشتی؟

2. Bu adam şöyle dedi: "Ey hekim! Benden sana, seni böyle kızdıracak nasıl bir sıkıntı geldi?"⁴

¹ 171 / 13

² 112 / 19

³ 44 / 2

⁴ 43 / 20

3.2.4. Belgisiz Sifat (صفت مبهم)

Varlıkları belgisiz olarak belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar özellikle varlıkların miktarlarını ve sayılarını kapalı bir şekilde bildiren sıfatlardır.

۱- گفت: فلان مردی بر جای است.

1. Dedi: **Filan** adam yerindedir.¹

۲- این مرد مردی بود چند ساله دوست من.

2. Bu adam **birkaç** yıl benim dostum olan biriydi.²

3.3. Sıfatlarda Derecelenme

3.3.1. Yalın Sifat (صفت مطلق)

Üstünlük ve en üstünlük anlamları ifade etmeden, bu anlamları ifade eden ekleri de taşımadan niteleme görevinde bulunan sıfatlara yalın sıfat adı verilmektedir.

۱- این است سخنها و پندهای نوشیروان عادل.

1. **Adil** Nuşirevan'ın öğüt ve sözleri budur.³

۲- کرمی است سبز اندر زمینهای آن ده.

2. O köyün topraklarında **yeşil** bir kurt vardır.⁴

۳- خویشتن را بدانش بزرگ در بیٹی بستاید.

3. Kendini beytinde **büyük** bilgin olarak tanıtır.⁵

3.3.2. Eşitlik Sıfatı (صفت یرابری)

Nitelediği ismin mukayese edildiği isimle aynı özellikleri taşıdığını, aynı derecede bulunduğunu ifade eden sıfatlardır. Şu kelimeler yardımıyla elde edilirler.

¹ 48 / 11

² 58 / 6

³ 57 / 11

⁴ 48 / 4

⁵ 45 / 19

مانند	به اندازه ی
مثل	به قدر
نظیر	به شکل
	چون

۱- حال باندازه مال دار.

1. Mahn kadar eğlen.¹

3.3.3. Üstünlük Sıfatı (صفت برتری)

Bir kişiyi ya da nesneyi taşıdığı bir özellikten dolayı diğer kişiler ya da nesnelere mukayese etmek istediğimizde sıfatın sonuna üstünlük bildiren "تر" ekini ilave ederek karşılaştırma yaparız. Bu ekin sonunda yer aldığı sıfata da üstünlük sıfatı adını veririz.

۱- بهیچ حال که خود ناگفته بهتر از گفته بود.

1. Hiçbir durumda söylenmemişin kendisi söylenmişten **daha iyi** olmaz.²

۲- همیشه خود را فزون تر از ایشان دانی و مردمان نیز ترا فزون تر دانند.

2. Daima kendini onlardan **daha üstün** bilirsin ve insanlar da seni **daha üstün** bilirler.³

Üstünlük sıfatından sonra her zaman bir dolaylı tümleç yer almaktadır. Bu dolaylı tümleç her zaman başında "از" ya da "تا" edatlarından birinin bulunduğu bir isimdir.

۱- هیچ علمی سودمندتر از علم طب نیست.

1. Hiçbir ilim tıp ilminden **daha faydalı** değildir.⁴

"تر" ekini gibi sıfatlar, üstünlük ifade eden "تر" ekini almadan da üstünlük anlamı ifade ederler.

¹ 51 / 8

² 159 / 13

³ 42 / 10

⁴ 134 / 2

۱- بهمه حال پاکی به که پلیدی.

1. Her durumda temizlik pislikten **daha iyidir**.¹

۲- مایه این مرد کم از صد پنجاه دینار بود.

2. Bu adamın serveti yüz elli dinardan **daha az** idi.²

"از" ve "تا" yerine "که" de kullanılır.

۱- بهمه حال پاکی به که پلیدی.

1. Her durumda temizlik pislikten **daha iyidir**.³

3.3.4. En Üstünlük Sıfatı (صفت برترین)

Birden fazla nitelenen bir özelliğe birbirleriyle mukayese edildiklerinde, bu özelliği en çok bulunduranı ifade edebilmek için sıfatın sonuna en üstünlük anlamını ifade eden "ترین" eki ilave edilir. Bu tür sıfatlara en üstünlük sıfatı adı verilmektedir.

En üstünlük sıfatı, genellikle nitelediği isimden önce gelir ve nitelediği ismin tekil olması durumunda, sıfat ile nitelediği kelime arasına tamlama esresi konmaz.

۱- سخن که ب مردم نمایی بر روی نیکوترین نمای تا مقبول بود.

1. İnsanlara işaret ettiğin sözün makbul olması için **en iyi** şekilde göster.⁴

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi en üstünlük sıfatı, sıfat özelliği taşıyan diğer kelimeler gibi bazen isim yerine kullanılmaktadır.

۲- بدان که بزرگترین کاری در روزه آن است که چون نان روز بشب به افکنی.

2. Rızıkta **en büyük** işin gündüzün ekmeğinin geceye atmak olduğunu bil.⁵

¹ 30 / 6

² 125 / 10

³ 30 / 6

⁴ 49 / 9

⁵ 31 / 2

En üstünlük bildiren sıfattan sonra gelen kelime çoğul olduğunda, sıfat ile nitelediği kelime arasına tamlama esresi konulur.

۱- جوان خويشتن را داناترين همه کس داند.

1. Genç, kendini herkesin **en bilgilisi** bilir.¹

۲- گفت اگر خواهی که بهترین خلق باشی چیز از خلق دریغ مدار.

2. Şöyle dedi: “Eğer **en iyi** insan olmayı istersen varını halktan esirgeme.”²

ارشد daha olgun / en olgun

اصغر daha küçük / en küçük

اکبر daha büyük / en büyük

اعظم daha yüce / en yüce

En üstünlük hali sıfatın başına "از همه..." eklenerek de elde edilir.

از همه کوچکتر en küçük

از همه درازتر en uzun

۱- از همه افریده‌های خویش ادمی را بهتر آفرید.

1. İnsanoğlunu yarattıklarının **en iyisi** olarak yarattı.³

¹ 59 / 13

² 57 / 9

³ 25 / 9

4. ZARF (قيد)

Fiillerin, sıfatların ve görev açısından kendileri gibi zarf olarak kullanılan kelimelerin/kelime gruplarının ve cümlelerin anlamlarını zaman, yer, miktar, durum vb. açılardan açıklayarak ya da belirleyerek sınırlayan ve daha belirgin hale getiren kelimelere zarf denir.

Zarflar hem işlevleri ve hem de çok çeşitli yapılarda ve türlerde bulunmaları nedeniyle karmaşık bir dilbilgisi oluşturmaktadırlar. Anlama dayalı sınıflandırmalarda zaman, yer, miktar zarfı gibi zarf türleri birbirlerinden kolaylıkla ayrılabilirler. Tespit edilen anlam sayısı kadar zarf türü de belirlenebilir. Bu da zarfların çok çeşitli türleri olduğunun açık bir göstergesidir.

Zarf ile sıfat arasındaki ayırıcı fark sıfatın isim soylu kelimelerle bir arada bulunduğu onları nitelemesi, zarfın ise daha çok fiil ile birlikte bulunarak fiilin anlamını sınırlandırma özelliği göstermesidir.

Kimi zaman birlikte buldukları kelimenin anlamını değiştiren, kimi zaman da sınırlayan zarflar, ilgili buldukları kelime ya da kelime grubuna doğrudan ve herhangi bir bağlaç ya da çekim eki olmaksızın bağlanırlar.

۱- اما مردمان بیگانه را هر روز مهمان مکن.

1. Ama yabancı insanları **her gün** misafir etme.¹

Zarflar gerçekte yer, zaman, hal, miktar vb. kavramların adlarıdır. Tek başlarına bulunup herhangi bir kelimeyi nitelemedikleri durumda sıfatlar sıfat görevinde bulunamadıkları gibi, zarflar da bu açıdan bakıldığında sıfatla aynı özelliği göstererek herhangi bir fiilin, sıfatın ya da başka bir zarfın anlamını

sınırlamadıkları veya belirlemedikleri durumlarda zarf olmazlar. Sıfatlar da, zarflar da bağımsız olarak kullanıldıklarında isimden başka bir şey değillerdir.

Zarflar ile dolaylı tümleçler arasındaki en önemli ayırıcı özellik, zarfların gerek duyulduğunda cümlenin anlamı bozulmadan cümleden çıkarılabilmeleridir. Zarf, ilgili bulunduğu kelimenin anlamına bir şeyler katmak amacıyla kullanılırken, dolaylı tümleçler fiilin anlamını tamamlamak üzere zorunlu olarak cümlede bulunmaları gereken öğelerdir.

4.1. Görevleri Bakımından Zarflar

4.1.1. Fiilin Zarfı (قید فعل)

Fiilin anlamını, meydana geldiği şartları, ortamı, meydana geliş tarzını, zaman, yer, durum vb. açılardan açıklayan, belirleyen veya belli sınırlar koyarak ifade eden zarflardır.

۱- جامه بپوشید و راست همی رفت.

1. Elbiseyi giydi ve **doğru** gidiyordu.¹

۲- شراب مخور و با زنان بسیار بشست و خاست مکن.

2. Şarap içme ve kadınlarla **çok** oturup kalkma.²

۳- اگر چه خوب گویی زشت نماید.

3. Her ne kadar **iyi** söylesen de **çirkin** görünür.³

4.1.2. Sıfatın Zarfı (قید صفت)

Sıfatlarla birlikte bulunarak onların anlamlarını açıklayan ya da sınırlayan kelimelerdir.

۱- مردی سخت با کفایت بود.

1. **Çok** yetenekli bir adamdı.⁴

¹ 94 / 16

² 115 / 20

³ 38 / 3

⁴ 161 / 14

۲- اگر چه سخت دانا طبیعی باشد...

2. Her ne kadar **çok** bilgili bir doktor olsa da...¹

۳- مردی سخت منعم بود.

3. **Çok** zengin bir adamdı.²

4.1.3. Zarfın Zarfı (قید قید)

Bazen zarflar kendileri gibi kelimelerin yani zarfların anlamlarını sınırlar ya da belirlerler. Bu durumda zarf durumunda bulunan kelimenin anlamı, başka bir zarf tarafından belirlenmiş olur.

۱- همه روز بیوسته بنخچیر مردی که نه بترتیب بود.

1. **Her gün** sürekli ava gitme, çünkü düzenli olmaz.³

۲- هر روز بیست و چهار ساعت شبانروزی نان خوردند.

2. **Her gün** yirmi dört saat, gece gündüz ekmek yerler.⁴

۳- بیست و چهار ساعت شبانروزی بر کارهای خودش بخشیدند.

3. **Yirmi dört saat**, gece gündüzü kendi işlerine bağışlarlar.⁵

4.1.4. Müsnedin Zarfı (قید مسند)

Zarflar, bazen de isim cümlelerinde ek fiil ile birlikte bulunarak cümlenin guzaresini oluşturan isim ya da isim soylu kelimelerden oluşan müsned görevindeki kelimelerin anlamlarını sınırlamak amacıyla kullanılırlar. Yani cümledeki müsnedin zarfı olurlar.

۱- این دانش سخت نیکست.

1. Bu bilgi **çok** iyidir.⁶

۲- آن سخت زیان کار است.

2. O **çok** zararlıdır.⁷

¹ 46 / 8

² 33 / 6

³ 84 / 3

⁴ 63 / 8

⁵ 63 / 3

⁶ 164 / 5

⁷ 63 / 8

4.1.5. Mastarın Zarfı (قید مصدر)

Mastarlarla birlikte bulunarak onların anlamlarını belirleyen veya sınırlayan zarflardır.

۱- سخت دانستن به از سخت جستن.

1. Çok bilmek çok aramaktan daha iyidir.¹

۲- بسیار خندیدن و بسیار گریستن هم عربده است.

2. Çok gülmek de, çok ağlamak da iyi değildir.²

4.1.6. Cümlenin Zarfı (قید جمله)

Bazen zarflar, bir cümlenin tamamına anlamsal açıdan bağımlı olarak onun anlamını sınırlamak amacıyla kullanılırlar.

۱- ای سبحان الله این کودک خوب روی نیست.

1. Suphanallah bu çocuk güzel değildir.³

4.2. Kuruluşları Bakımından Zarflar

4.2.1. Özel Zarf (قید مختص)

Asıldan zarf olarak dilde yer alan kelimelerdir. Bu tür zarflar morfolojik açıdan zarf olarak adlandırılan; cümle içerisinde zarf görevinden başka herhangi bir görevde bulunamayan ve her zaman zarf olarak kullanılan gerçek zarflardır.

هرگز	asla
زود	erken
هرگاه	her zaman
همواره	daima
همیشه	daima
تقریباً	yaklaşık olarak

¹ 89 / 6

² 82 / 9

³ 130 / 4

دیر	geç
گاه گاه	zaman zaman
بی درنگ	hemen, derhal
هنوز	henüz
معمولا	genellikle
البتة	elbette

۱- دیگر هنوز بخار دوشین از دماغ تو بیرون نشده باشد.

1. Artık **hâlâ** dünün dumanı senin burnundan dışarı çıkmamış olur.¹

۲- طرار را دید و هنوز تاریک بود. پنداشت که آن دوست وی است.

2. Hırsızı gördü. Ama **henüz** karanlıktı. Onun dostu olduğunu zannetti.²

Özel zarflar şu türlere ayrılırlar:

- Sonunda tenvin bulunan bütün kelimeler:

اولا	ilk olarak
خامسا	beşinci olarak
حقیقتا	gerçekten
مشروحا	ayrıntılı olarak
ندرتا	nadiren
معمولا	genellikle
اتفاقا	tesadüfen
مستقیما	direkt olarak
حتما	kesinlikle
كاملا	tamamen
اخیرا	son olarak
تقریبا	yaklaşık olarak

Klasik metinlerde tenvinli olarak bulunan bütün bu kelimeler başlarına veya sonlarına edat olarak tenvinsiz kullanılır.

¹ 67 / 3

² 94 / 11

۱- اتفاقاً دوستانم را در راه دیدم.

1. **Tesadüfen** dostlarımı yolda gördüm.¹

۲- اتفاق را طراری از پس این مرد می رفت.

2. **Tesadüfen** bir hırsız bu adamın arkasından gidiyordu.²

- Bazı Arapça kelime grupları ve tamlamalar:

من بعد	bundan sonra
با لآخره	sonradan
فی الواقع	gerçekte
بالعکس	tersine
بالبداهه	açıklıkla
عن قریب	yakında
بالعموم	genellikle
لابد	kesinlikle

Bazı tenvinli zarfların sonundaki tenvin atılıp onun yerine başlarına izafet harfleri eklenerek zarf görevinde kullanılırlar.

به نسبت = نسبتاً	nispeten, göreceli olarak
به تدریج = تدریجاً	tedrici olarak
به ندرت = ندرتاً	nadir olarak
به اجبار = اجباراً	zorunlu olarak
به ضرورت = ضرورتاً	zorunlu olarak
به جمع = جمعاً	toplu olarak

۱- اگر وقتی بضرورت دروغ گویی از تو بپذیرند.

1. Eğer bir kereliğine **zorunlu olarak** da olsa yalan söyleyen sana yakıştırmazlar.³

¹ 94 / 11

² 94 / 11

³ 47 / 3

۲- پدر خویش را شمس المعالی را بگرفت بضرورت.

2. Babası. Şemsü'l-meâli'yi **zorunlu olarak** tutuklattı.¹

4.2.2. Ortak Zarf (قید مشترک)

Asılda zarf olmayan, isim, sıfat, zamir ya da başka bir kelime oldukları halde zarf görevinde kullanılan kelimelere ortak zarf adı verilir.

۱- اگر چه خوب گویی زشت نماید.

1. Her ne kadar **iyi** söylesen de **çirkin** görünüür.²

Yukarıdaki cümlede خوب ve زشت kelimeleri گفتن ve نمودن fiillerinin anlamlarını sınırlamaktadırlar. Söz konusu kelimeler gerçekte morfolojik açıdan zarf değil, bir sıfattır. Aynı kelimeler aşağıdaki cümlelerde sıfat olarak kullanılmıştır.

۱- چنانکه بسخن خوب بخل نکنی...

1. **İyi** söz için cimrilik yapmadığın gibi...³

۲- اگر (در) من فعلی زشت بود دوستان بر موجب شفقت ببوشانند...

2. Eğer bende **çirkin** bir davranış olursa dostlar sevgi gereğince gizlerler...⁴

4.3.Zarf Görevinde Kullanılan

KELİMELER / KELİME GRUPLARI

4.3.1. İsim (اسم)

Bazı Farsça ve Arapça isimler, Farsça'da zarf görevinde kullanılırlar.

روز	gün
شب	gece

¹ 88 / 17

² 38 / 3

³ 38 / 11

⁴ 42 / 4

بامداد	sabah
شامگاه	akşam
عصر	ikindi
امروز	bugün
فردا	yarın
هفته	hafta
ماه	ay

۱- اندر تابستان زمستانی و اندر زمستان تابستانی نه گویی.

1. Yazın kışlık ve kışın yazlık konuşmayasın.¹

۲- بامداد بکس منگر که حال او از حال تو بهتر باشد.

2. **Sabahleyin** kimseye bakma. Çünkü onun durumu senin durumundan daha iyi olur.²

Bazı yer ve zaman isimleri, "هر" belgisiz sıfatı ve "این" işaret zamiriyle birleşip zaman ve yer zarfları olarak kullanılırlar.

هرسال = هر + سال	her yıl
هرگاه = هر + گاه	her zaman
هرماه = هر + ماه	her ay
هر هفته = هر + هفته	her hafta
هرروز = هر + روز	her gün
هرصبح = هر + صبح	her sabah
هروقت = هر + وقت	her zaman
هرجا = هر + جا	her yer

۱- من این هفت روز گرسنه نبودم که هر روز تا نان بر طبقی نهاده...

1. Ben bu yedi gün aç değildim. Çünkü **her gün** yirmi tané ekmeğe koymuş...³

¹ 149 / 21

² 36 / 17

³ 40 / 6

۲- از شصت سال تا هفتاد سال هر هفته در خویشتن نقصانی بیند.

2. Altmış yaşından yetmiş yaşına kadar her **hafta** kendinde bir noksanlık görür.¹

امسال = این + سال	bu yıl
این ماه = این + ماه	bu ay
این هفته = این + هفته	bu hafta
امروز = این + روز	bugün
امشب = این + شب	bu gece

۱- تدبیر کشت سال دیگر امسال همی کن.

1. Ertesi yıl için tedbir almayı **bu yıl** yap.²

۲- امروز نگویمت که چون خواهم کرد.

فردا دانی که نگویمت چون کردم

2. Bugün ne yapacağımı söylemem

Yarın ne yapacağımı söyleyeceğimi bilirsin³

4.3.2. Sıfat (صفت)

زیبا	güzel
آسان	kolay
سخت	zor
آهسته	yavaş
پیوسته	sürekli
نزدیک	yakın
دشوار	zor
تند	hızlı, çabuk
عظیم	büyük
نیک	iyi
پنهان	gizli
خوب	iyi, güzel

¹ 61 / 10

² 183 / 7

³ 115 / 10

۱- سخنهای مرموز را نیک اندر یابد.

1. Gizli sözler iyi anlaşılır.¹

۲- اگر بکسی ودیعنی نهی پنهان منه.

2. Eğer bir kimseye emanet bırakacaksan gizlice bırakma.²

۳- پیوسته خویش پاک و جامه پاک و مطیب دارد.

3. Sürekli temiz vücutlu, temiz giysili ve güzel kokuludur.³

4.3.3. Fiil (فعل)

گفتی	sanki
گویی	sanki, galiba
شاید	belki
پنداری	sanırsın
انگار	sanki
انگاری	sanırsın

۱- پنداری که بخواب اندر است.

1. Uykuda olduğunu sanırsın.⁴

۲- گفت: شاید که بروزگار تو کسی فرزند رسول را خرام زاده خواند؟

2. Belki senin zamanında da bir kişi Resul'un çocuğuna haramzade demiştir dedi.⁵

4.3.4. Sıfat Grubu (گروه وصفی)

۱- بعد از سه روز مرد باز آمد.

1. Üç günden sonra adam geri döndü.⁶

۲- بعد از یک سال پیش خواندش.

2. Bir yıl sonra ilk olarak onu okudu.⁷

¹ 180 / 1

² 95 / 16

³ 86 / 7

⁴ 52 / 5

⁵ 64 / 8

⁶ 93 / 2

⁷ 169 / 20

4.3.5. Yan Cümle (فرا کرد پیرو)

۱- چون باز پرسند جز راست مگوی.

1. **Yine sorduklarında** doğrudan başka bir şey söyleme.¹

۲- پس از این که گفتیم سه ساعت از طعام گذشته نبیید خور.

2. **Söylediklerimizden sonra**, yemekten üç saat geçince şarap iç.²

4.3.6. Zamir (ضمیر)

کی ne zaman?

کجا nerede?

۱- گفت: ای خواجه این مال کی بمن دادی؟

1. Ey efendi bu malı bana **ne zaman** verdin?³

۲- همسایه را پرسید که این درزی کجاست که حاضر نیست؟

2. Komşuya, “Bu terzi **nerededir ki**, yerinde değildir?” diye sordu.⁴

4.4. Yapıları Bakımından Zarflar

4.4.1. Basit Zarf (قید ساده)

Tek kelimededen oluşan ve anlamlı parçalara bölünemeyen zarflardır.

هنوز hentüz

هرگز asla

شب gece

روز gündüz

خوب iyi

بد kötü

۱- بروز و پشب از کلایه فرستادن تقصیر مکن.

1. **Gece** ve **gündüz** öncü göndermede hata etme.⁵

¹ 38 / 7

² 61 / 7

³ 70 / 5

⁴ 75 / 4

⁵ 171 / 9

۲- اکنون این که گفتمی درست کن.

2. **Şimdi** söylediğini doğru yap.¹

۳- هرگز آرزوی خانه مکن.

3. **Asla** evini arzulama.²

4.4.2. Bileşik Zarf (قید مرکب)

افتان و خیزان düşe kalka

هر روز her gün

امشب bu gece

امسال bu yıl

۱- ندیم خاص آن باشد که هرروز از مجلس او غایب نباشد.

1. **Her gün** onun meclisinde kaybolmayan esas dost olur.³

۲- آنگاه بفضل و هنر خویش غره مباش.

2. **O zaman** kendi yeteneğine ve bilgine aldanma.⁴

4.4.3. Türemiş Zarf (قید مشتق)

مردانه yiğitçe

یواشکی yavaşça

تند تند hızlı hızlı

بی درنگ hemen, derhal

۱- چنین وچنین سوگند خورد...

1. **Böyle böyle** yemin eder...⁵

۲- فوج فوج همی فرست.

2. **Fuç fuç** gidiyordu.⁶

¹ 52 / 10

² 62 / 14

³ 181 / 1

⁴ 45 / 4

⁵ 180 / 5

⁶ 171 / 12

4.4.4. Tenvinli Zarf (قید تنویندار)

حقیقتاً	gerçekten
معمولاً	genellikle
مشروحاً	ayrıntılı olarak
مستقیماً	direkt olarak
حتماً	kesinlikle
اخیراً	son olarak

۱- اولاً خانه سرد رو.

1. İlk olarak soğuk eve git.¹

4.4.5. Zarf Grubu (گروه قیدی)

چند دقیقه	birkaç dakika
روزهای بعد	sonraki günler

۱- چندین سال خیره عم خوردم که چون پیر شوم خوب رویان مرا نخواهند.

1. Birkaç yıl şaşkınlıkla yaşlanınca güzeller beni sevmezler diye üzuldüm.²

4.4.6. Cümle Halindeki Zarf (قید مؤول)

۱- اکنون چنانکه من همی بینم هیچ پیشه و کاری نیست که آن بجوید.

1. Şimdi gördüğüm gibi insanoğlunun onu aradığı hiçbir meslek ve iş yoktur.³

¹ 79 / 7

² 58 / 5

³ 121 / 3

4.5. Anlamları Bakımından Zarflar

4.5.1. Zaman Zarfı (فید زمان)

Fiillerin ya da fiilimsilerin anlamlarını zaman açısından sınırlayan ya da belirleyen, fiillerin gerçekleştiği ya da gerçekleştirildiği zamanları gösteren zarflardır.

اکنون	şimdi
امروز	bugün
زود	erken
همواره	her zaman
گاهی	bazen
همیشه	daima, her zaman
ناگهان	ansızın
شب	gece
بامداد	sabah
شام	akşam
دیر	geç
امسال	bu yıl
دیروز	dün
فردا	yarın
حالا	şimdi

۱- چند سال بگنجه مقیم شدم.

1. Birkaç yıl Gence'ye yerleştim.¹

۲- بیست و چهار ساعت شبانروزی بر کارهای خویش ببخشیدند.

2. Yirmi dört saat bir günde kendi işlerini bağışladılar.²

۳- مردمان خاص و محتشمان بشبان روزی اندر یکبار نان خوردند.

3. Özel ve muhteşem insanlar bir gün boyunca bir defa yemek yerler.³

¹ 47 / 14

² 63 / 3

³ 63 / 11

Arapça bazı zaman zarfları da Farsça kullanılmaktadır.

فورا	hemen
تدریجا	tedricen / tedricî
قبلا	önceden
غالباً	genellikle
بلا فاصله	aralıksız
قبل	önce
بعد	sonra
عجالتاً	acele olarak
اتفاقاً	tesadüfen
اغلب	genellikle
ندرتاً	nadiren
آنا	hemen

Bazı isimler "ان" ekiyle çoğul yapıldıktan sonra zaman zarfı olarak kullanılırlar.

سحر گاهان	seher vakti
بامدادان	sabahları
شامگاهان	akşamlar

4.5.2. Yer Zarfı (قید مکان)

هرجا	her yer
همه جا	her yer
جلو	ön
پایین	aşağı
بالا	yukarı
پیش	ön
اینجا	bura, burası
آنجا	ora, orası
عقب	arka
زیر	alt
روی	üzeri, üzerine

پس arka

۱- از پیش و پس خود نگر.

1. Kendi önüne ve arkana bak.¹

۲- این خصم را گفت: هم اینجا بنشین پیش من.

2. Bu düşman şöyle dedi: "İşte burada benim önümde otur."²

۳- بر روی آب فرود آمدی.

3. Suyun üzerinde akıyordu.³

4.5.3. Miktar Zarfı (قید مقدار)

کم	az
بیش	çok
بسیار	fazla
خیلی	çok
بسی	çok
کمتر	daha az
قدری	bir miktar
فراوان	çok
زیاد	çok
کاملاً	tamamen
بالتمام	tamamıyla
تا حدودی	bir dereceye kadar

۱- چون مرا بدید بسیار حسمت کرد...

1. Beni görünce çok sinirlendi.⁴

۲- بسیار دان و کم گوی باش.

2. Çok bilen ve az konuşan ol.⁵

¹ 109 / 11

² 162 / 3

³ 40 / 7

⁴ 47 / 11

⁵ 51 / 16

4.5.4. Hal Zarfı (قید حالت)

خندان	gülerek
گریان	ağlayarak
افتان و خیزان	düşe kalka
خوشحال	neşeli
پریشان	perişan
اندوهناک	üzüntülü
غمگین	üzgün
دلیرانه	cesurca
شاد	mutlu

۱- مدتی بگریست زار زار...

1. Bir süre **zır zır** ağladı.¹

۲- من و وی در دشت تنها همی گردیدیم.

2. Ben ve o çölde **yalnız** dolaştık.²

4.5.5. Nicelik Zarfı (قید کیفیت)

۱- اگر چه خوب گویی زشت نماید.

1. Her ne kadar **iyi** söylersen **çirkin** görünür.³

4.5.6. Onaylama Zarfı (قید تصدیق)

۱- بلی جوان هزچه کند معذور باشد.

1. **Elbette** gencin yaptığı her şey mazur olur.⁴

4.5.7. Temenni / Arzu Zarfı (قید تمنی/آرزو)

کاش	keşke
کاشکی	keşke
ای کاش	ah keşke

¹ 125 / 4

² 125 / 15

³ 38 / 3

⁴ 77 / 12

انشاء الله inşallah

۱- کاشکی من دبیری ندانستمی.

1. Keşke ben de katiplik bilmeseydim.¹

4.5.8. Teessüf Zarfı (قید تأسف)

متأسفانه	ne yazık ki
افسوس	yazık!, ne yazık!
وای	vah!, eyvah!
آه	ah!
دریغا	ne yazık!
فریاد	imdat!

۱- ای وای مناگر تو بچشم همه کسها

زان گونه نمایی که بچشم من درویش

1. Eğer sen benim gözümde derviş görüdüğün gibi herkesin gözünde de aynen görünüyorsan vay bana.²

4.5.9. Şaşırma Zarfı (قید تعجب)

عجب	garip!, tuhaf!
ای شگفت	ne garip!, tuhaf!
وه	tuh!, vay!, ne hoş!
شگفتا	garip!
ای عجب	ne garip!, tuhaf!
سبحان الله	suphanallah!

۱- ای سبحان الله این کودک خوب روی نیست.

1. Ey suphanallah bu çocuk çirkindir.³

¹ 162 / 8

² 75 / 9

³ 130 / 4

4.5.10. Şüphe Zarfı (قید تردید)

شاید	ola ki, belki
احتمال	muhtemelen
به گمانم	zannımca
گویى	güya

4.5.11. Sebep Zarfı (قید علت)

از این رو	bu yüzden
بدین جهت	bu nedenle
زیرا	çünkü
لهذا	bu nedenle
به این دلیل	bu gerekçeyle
زیراکه	çünkü

۱- از این قبل همیشه توانگر باشی.

1. **Bu nedenle** daima zengin olursun.¹

۲- پس بدین سبب ادمی پادشاه و گام گار شد بر دیگر جانوران.

2. O halde **bu sebeple** insanoğlu diğer canlılara padişah ve avcı oldu.²

4.5.12. Sınırlama Zarfı (قید انحصار)

فقط	fakat
تنها	sadece

۱- دیگر بوقتی که خلقان خفته باشند تو بیدار باشی.

1. **Artık** insanların uyumuş olduğu zamanlarda sen uyanık olasin.³

4.5.13. Özetleme Zarfı (قید اختصار)

فی الجملة	özetle
الغرض	el hasıl, hülasa

¹ 93 / 7

² 37 / 16

³ 67 / 5

باری	özetle, hülasa
خلاصه	hülasa

۱- باری تا بتوانی صبحی عادت مکن.

1. Hiç olmazsa yapabildikçe şaraba alışma.¹

۲- در جمله الامر جهد باید کرد تا بیشترین عمر در بیداری گذاری.

2. Sonuç olarak ömrün büyük kısmını uyanık geçirmek için çabalamak gerekir.²

4.5.14. Benzetme Zarfı (قید تشبیه)

گویى	sanki, güya
مثل	gibi
گفتى	sanki
پندارى	sanırsın

۱- در میان مردم دیگر چون مثال پادشاه است.

1. Diğer insanlar arasında padişah gibidir.³

4.5.15. Olumsuzluk Zarfı (قید نفی)

هرگز	asla
به هیچوجه	hiçbir şekilde
هیچ	hiç
ابدا	asla, kesinlikle

۱- در خواستن او هیچ تفصیر مکن.

1. Onu dilemekte hiç hata yapma.⁴

۲- دیگر بگوش تا بهیچ وجهی او را غیرت نه نمایی.

2. Artık hiçbir şekilde onu kıskanmamak için kulak ver.⁵

¹ 67 / 10

² 87 / 5

³ 34 / 3

⁴ 162 / 8

⁵ 100 / 3

4.5.16. İstisna Zarfı (قید استثنا)

مگر	-den başka, ancak
الا	-den başka
استثانا	istisna olarak
بجز که	-den başka

۱- جز با مردم نیک نام مکن.

1. İyi insanlardan **başkasıyla** anılma.¹

۲- پیر [ی] علتی است که هیچ طبیب داروی آن نداند الا مرگ.

2. Yaşlılık, hiçbir doktorun çare olarak ölümünden **başka** bir şey bilmediği bir hastalıktır.²

4.5.17. Soru Zarfı (قید پرسشی)

آیا	acaba?
چرا	neden?, niçin?
هیچ	hiç?
مگر	yoksa?, acaba?
کی	ne zaman?
کجا	nerede?

۱- مرد گفت: این زر چیست؟

1. Adam dedi: "Bu altın **nedir**?"³

۲- قاضی گفت: کجا نشسته بودی؟

2. Kadı dedi: "Nereye oturmuştun?"⁴

4.5.18. Sıralama Zarfı (قید ترتیب)

یک یک	birer birer
پی‌پی	artarda, sürekli
دو تا دو تا	ikişer ikişer
پی در پی	artarda

¹ 43 / 9

² 61 / 2

³ 95 / 1

⁴ 126 / 1

۱- یک یک سالار و سرهنگ را نامزد همی کن.

1. **Birer birer** hakim ve albayı tayin et.¹

4.5.19. Açıklama / Yorumlama Zarfı (قید تفسیر/توضیح)

یعنی	yani, demek ki
به عبارت دیگر	diğer bir deyişle
به این معنی که	yani, şöyle ki
به عبارت اخی	başka bir deyişle

۱- هم در این معنی حکایت دیگر یاد آمد.

1. Hem **bu anlamda** başka bir hikayeyi hatırladı.²

۲- یعنی بزرگی خرد و دانش است نه گهر و ثغمه را.

2. **Yani** büyüklük akıl ve bilgiyledir, cevher ve yumurtayla değil.³

4.5.20. Tedricilik Zarfı (قید تدریج)

روز به روز	günden güne
دقیقه به دقیقه	dakika dakika
اندک اندک	azar azar
کم کم	az az

۱- تو نیز وقت وقت همی گری.

1. Sen de **zaman zaman** ağlıyorsun.⁴

4.5.21. Tekrarlama Zarfı (قید تکرار)

باز	yine, tekrar
باز هم	yine de, tekrar
دو باره	tekrar
دیگر	aynı şekilde

¹ 33 / 4

² 44 / 5

³ 37 / 6

⁴ 123 / 5

دو مرتبه	iki kat
مجددا	yeniden, tekrar

۱- باز دیگر باره تکرار همی کنم.

1. **Yine** diğer bir defa daha tekrar ediyorum.¹

۲- عامل اندیشه کرد که این مرد دیگر باره بغزنین نرود... مرد مظلوم دیگر باره بغزنین رفت.

2. Vali bu adamın **yeniden** Gazne'ye gideceğini düşündü. Mazlum adam **tekrar** Gazne'ye gitti.²

---

¹ 196 / 24

² 176 / 11

5. FİİL (فعل)

Bir eylem bildiren varlıkların yaptıkları işleri, meydana getirdikleri olayları veya onlarla ilgili oluşları zamana, biçime, tarza veya kişiye bağlı olarak anlatan kelimelere fiil denir.

5.1.Fiil Gövdesi (بن فعل)

Çekimlenmiş fiil gövdelerinde değişikliğe uğramayan aynı zamanda fiilin anlamsal yükünü de taşıyan bir kısım bulunur. Bu değişken olmayan kısma fiil gövdesi denir. Fiilin iki ayrı gövdesi vardır:

5.1.1. Mazi Gövdesi (بن ماضی)

Mastarın sonundaki "ن" harfi atıldıktan sonra geriye kalan kısımdır.

۱- از وی مسئله ای پرسید.

1. Ona bir mesele sordu.¹

۲- نصر گفت: من زر بتو ندادم.

2. Nasır şöyle dedi: "Ben altını sana vermedim."²

۳- هر چه ما دانستیم پیاموخت.

3. Bildiğimiz her şeyi öğretti.³

5.1.2. Muzari Gövdesi (بن مضارع)

Muzari gövdesinin elde edilışinde genel bir kural yoktur. Bu yüzden her fiilin muzari gövdesinin tek tek ezberlenmesi bu konuda izlenecek en kolay ve en uygun yoldur.

¹ 50 / 13

² 70 / 3

³ 101 / 2

۱- بنگر که ان مرد کریم است.

1. O adamın cömert olduğuna **bak**.¹

۲- خویشنن را براست گویی معروف کن.

2. Kendini doğru sözlülükle **tanıt**.²

۳- چنان که شمه خواهید او را همی خوانید.

3. **İstediginiz** gibi onu okuyorsunuz.³

---

¹ 118 / 23

² 47 / 2

³ 52 / 19

6. MASTAR (مصدر)

Zaman ve şahısla ilgisi bulunmaksızın eyleme konu olan kelimelere mastar denir.

Mastarlar yapıları bakımından birkaç türe ayrılırlar:

6.1. Asıl Mastar (مصدر اصلی)

Başka kelimelerden türetilmemiş, kelimeleri birleştirme yoluyla elde edilmemiş, asıldan mastar olan kelimelerdir.

۱- از سخن شنیدن نفور مشو.

1. Söz **dinlemekten** nefret etme.¹

۲- دانش جستن برتری جستن باشد.

2. Bilgiyi **aramak** aramanın en iyisidir.²

۳- هر روز بگرما به رفتن سود ندارد.

3. Her gün hamama **gitmenin** faydası yoktur.³

6.2. Yapma Mastar (مصدر جعلی)

Bazı Farsça ve Arapça kelimelere "یدن" ekinin ilave edilmesiyle elde edilirler.

۱- جز بپریدن و تراشیدن راست نگردد.

1. **Kesilip ve yontulmaktan** başka doğru olmaz.⁴

۲- بیم شوریدن غوغا عامه باشد بر تو.

2. Kalabalığı **ayaklandırma** korkusu sana amme olur.⁵

¹ 53 / 2

² 42 / 14

³ 78 / 3

⁴ 38 / 11

⁵ 49 / 8

6.3 Basit Mastar (مصدر ساده)

Tek bir kelimeden oluşan, anlamlı parçalara bölünemeyen mastarlardır.

۱- پیوسته طبع با عشق باختن میاموز.

1. Sürekli bedenine aşka **bağlanmayı** öğretme.¹

۲- پدر و مادر را توان است بپروردن تو فرمان است بخوبی آموختن.

2. Anne ve babanın seni **beslemesi** gereklidir. İyiliği **öğretmesi** emirdir.²

۳- بدان که بر اسب نشستن و بنخجیر رفتن و چوگان زدن کار محتشمان است.

3. Ata **binmenin**, ava **gitmenin** ve çevgan **çevirmenin** özel insanların işi olduğunu bil.³

6.4. Bileşik Mastar (مصدر مرکب)

İki bağımsız ve anlamlı kelimeden oluşan bileşik mastarların birinci parçası, hiçbir durumda değişikliğe uğramayan isim, sıfat ya da isim soyundan diğer bir kelimedir. İkinci parça ise mastardır.

۱- این فتح را خواست که شناو کردن بیاموزد.

1. Bu Feth'e **yüzmeyi** öğretmek istedi.⁴

۲- هفدهم گفت: از گرسنگی بمردن به از آنکه بنان فرویگان سیر شدن.

2. On yedincisi dedi; açlıktan ölmek, düşünlerin ekmeğiyle **doymaktan** daha iyidir.⁵

7. NESNELERİNE GÖRE FİLLER

7.1 Geçişli Fiil (فعل متعدی)

Bazı fiillerde hareketin yönü dışa doğrudur. Etkileyeceği nesite bağlı olduğu şahsın dışındadır. Bu tür fiillere geçişli fiiller denir.

¹ 145 / 13

² 45 / 14

³ 84 / 1

⁴ 39 / 11

⁵ 55 / 1

Geçişli fiillerin nesnelere yalın halde ya da "-i" halinde bulunur.

۱- ای حکیم امروز فلان مرد را دیدم.

1. Ey hekim, bugün filan adamı **gördüm**.¹

7.2. Geçişsiz Fiil (فعل لازم)

Yönü dışa değil içe doğru olan hareketin etkileyeceği şahıs ya da nesne bağlı olduğu şahıstır. Bu tür hareketleri karşılayan fiillere geçişsiz fiil denir.

Nesne almayan fiiller geçişsiz fiillerdir.

۱- ای قاضی تا من اینجا نشسته ام هیچ درخت نیامد.

1. Ey kadı, ben buraya **oturduğumdan** beri hiç ağaç yetişmedi.²

7.3. Ettirgen Fiil (فعل متعدی دوگانه)

Geçişli fiillerin aktiflik anlamları, geçişlilik dereceleri bir takım eklerle artırılabilir. Geçişlik dereceleri artırılmış fiillere ettirgen fiil denir.

Muzari gövdelerine "اندن" ya da "انیدن" eklerinin ilavesiyle elde edilirler.

۱- علی سیب را به بچه خراند.

1. Ali elmayı çocuğa **yedirdi**.³

۲- هر چه نه خواهد که بشنو مردمان را مشنوان.

2. Dinlemeyi istemediğini insanlara **dinlettirme**.⁴

8. ÖZNELERİNE GÖRE FİİLLER

8.1. Etken Fiil (فعل معلوم)

Özneleri bilinen fiiller, etken fiil adını alırlar. Bu tür fiillerin ifade ettikleri cümleleri gerçekleştiren şahıslar ya da nesnelere bellidir.

¹ 43 / 21

² 126 / 16

³ 138 / 6

⁴ 115 / 5

۱- من جهد کردمى و دو سه نان بگرفتمى.

1. Ben çabalyordum ve iki üç ekmek tuttum.¹

8.2. Edilgen Fiil (فعل مجهول)

Öznesi belli olmayan fiillere edilgen fiil denir. Bu fiillerle kurulan cümlelerde özne yerine, sözde özne vardır.

۱- از دو لشکر يکى شکسته شود.

1. İki ordudan biri yenilir.²

۲- گفته اند که زن نیک عاقبت زندگانی بود.

2. Denilir ki; güzel kadın yaşamın mutluluğu olur.³

۳- چون کار بر تو پوشیده شود و شغل بر تو بسته شود زود با سر رشته شو.

3. İş senin üzerine kaldığında ve meslek sana bağlandığında hemen işin başına git.⁴

Klasik metinlerde edilgen yapı شدن fiilinin yanı sıra آمدن، گشتن، آمدن yapılarıyla da yapılmaktadır.

۱- چون از تو ترسیده گشت دل وی هرگز از بد اندیشیدن تو خالی نباشد.

1. Korkutulduğunda gönlü asla seni kötü düşünmekten boş değildir.⁵

۲- آن پندها این است که نیشته آمده است.

2. O öğütler beğenilmiştir.⁶

9. FİİLİMSİ

Bir fiilin adı oldukları için; bir ismi niteledikleri için sıfat; bir aktif öge olarak özne, nesne ve tümleş gibi öğeler aldıkları için de cümle içerisinde fiil gibi

¹ 40 / 8

² 113 / 7

³ 58 / 4

⁴ 97 / 11

⁵ 42 / 8

⁶ 53 / 25

görev yapan, ancak fiil gibi çekimlenemeyen ve fiilin çekimlenmeyen şekilleri adıyla bilinen kelimelere fiilimsi denir.

Bu grupta olan kelimelerin asıl işlevleri, isim ile fiil arasında ortak ikili görev yapabilen bir grup teşkil etmeleridir.

Fiilimsileri; anlamları, yapıları ve görevleri bakımından bazı gruplara ayırabiliriz:

9.1. İsim Fiiller (مصدرها)

a) Mastar (مصدر)

Bu kelimelerin çekimli fiillerden farklı olan tarafları zaman ve şahısla ilgilerinin olmayışıdır. Mastarlar, fiilin şahsını ve zamanını belirtmeden sadece asıl anlamını ifade ederler.

۱- ان روز که خواست رفت بسرای خواجه رفت بوداع کردن وفرمان خواستن.

1. Gideceği o gün, **veda etmek** ve **ferman istemek** için efendinin sarayına gitti.¹

۲- و لکن این چنین کردن نه کار هرکسی باشد.

2. Fakat böyle **yapmak** herkesin işi değildir.²

b) İsim Fiil (اسم مصدر)

Farsça fiillerin mazi ya da muzari gövdelerine bir takım ekler ilave edilerek elde edilen, kendisinden türemiş oldukları fiilin adı oldukları için isim; kullanıldıkları cümle içerisinde bazen özne, nesne ya da tümleç gibi öğeler aldıkları için fiil görevinde bulunabilen kelimelerdir. Ancak bu kelimeler, Farsça'da daha çok isim görevinde cümlenin isimsel öğelerinden biri olarak kullanılırlar.

۱- یعنی بزرگی خرد و دانش راست نه گهر و تخمه را.

1. Yani büyüklük akıl ve **bilgidir**, cevher ve yumurta değil.³

۲- همه نشست و خاست با جوانان مدار.

¹ 169 / 20

² 76 / 19

³ 37 / 13

2. Daima gençlerle oturup kalkma.¹

۳- هر شادی که باز گشت آن بغم است آنرا بشادی مشمر.

3. Dönüşü gamla olan her mutluluğu mutluluk kabul etme.²

c) İsim Fiil (حاصل مصدر)

Etken ortaç, edilgen ortaç, sıfat ve isim gibi bazı kelime türlerinin sonuna mastar yapma ى sinin eklenmesiyle elde edilen kelimelerdir. Mastar olmamalarına rağmen mastar anlamı ifade eden bu kelime türü de cümlede hem isim ve hem de fiil gibi görev yapmaktadır.

۱- گفته اند که خاموشی دوم سلامت است...

1. Derler ki, sessizlik ikinci esenliktir...³

۲- چون دانست که هستی به که نیستی.

2. Çünkü varlığın yokluktan daha iyi olduğunu anladı.⁴

9.2. Sıfat Fiiller (صفت فاعلی مفعولی)

Farsça'da sıfat fiiller iki gruba ayrılmaktadır:

a) Etken Ortaç (صفت فاعلی)

Farsça'da etken ortaçlar, sıfat anlamı içeren, aynı zamanda bir eylemi yapanı ya da bir durumda bulunanı gösteren kelimelerdir. Bunlar da diğer fiilimsiler gibi ikili özellikler göstererek hem isimsek ve hem de fiilisel görevlerde kullanılırlar. Her fiilden türetilemezler. Önemli yapıları şunlardır:

- Muzari gövdesi + نده

tanınan شناسنده = شناس + نده

- Muzari gövdesi + ان

Bu ek ile türetilen etken ortaçlar daha çok özneyi nitelemek amacıyla kullanılırlar.

¹ 59 / 5

² 41 / 4

³ 51 / 16

⁴ 27 / 3

اڭلایان   گریان = گری + ان

- Muzari gövdesi + ا

دانا = دان + ا   bilen

- Muzari gövdesi + کار

sakınan   پرهیزکار = پرهیز + کار

- Muzari gövdesi / Mazi gövdesi + ار

دیدار = دید + ار   görüş

۱- زمان گذرنده است. و گذرنده را آغاز و انجام بود.

1. Zaman geçmiştir. **Geçmişin** başlangıcı ve sonu vardır.¹

۲- سخن ناپرسیده مگوی و از گفتار خیره پرهیز کن.

2. Sorulmadan konuşma ve saçma **sözden** sakın.²

۳- گویند که ان توانگر رئیس بخارا بود.

3. O **zengin**in Buhara'nın reisi olduğunu söylerler.³

۴- همیشه از چشم پادشاه ترسان باش.

4. Daima padişahın hışmından **korkan** ol.⁴

b) Edilgen Ortaç (صفت مفعولی)

Geçmiş zaman gövdesine "ه" eklenerek elde edilen edilgen ortaçlar, etken ortaçlar gibi bir taraftan sıfatlara ait niteleyici özellikler taşıdıkları için sıfat gibi belirleyici görevlerde bulunan; diğer taraftan fiisel özellikleri taşıdıkları için cümle içerisinde fiiller gibi bir takım görevlerde kullanılabilen kelimelerdir.

۱- از خویهای ناستوده دور باش.

¹ 25 / 9

² 38 / 6

³ 33 / 6

⁴ 167 / 17

1. **Övülmemiş** huylardan uzak dur.¹

۲- از همه آفریده های خویش آدمی را بهتر آفرید.

2. İnsanı, **yarattıklarının** hepsinden daha iyi yarattı.²

۳- تمامی خوش و لذت نعمت جهان در آن است که نادیده بین و ناخورده بخوری و نایافته

بیایی.

3. Dünya nimetinin lezzeti ve hoşluğunun tamamı, **görülmemişi** görmekte, **yenilmemişi** yemekte ve **bulunmamışı** bulmaktadır.³

c) Bağ Fiil (فعل وصفی)

✓ Cümleleri ya da cümlecikleri birbirlerine bağladıklarından dolayı bağlaç, özne, nesne, tümleç gibi öğeler aldıkları için fiil görevinde bulunan kelimelere / fiillere bağ fiil / ulaç denir.

Bağ fiilin kullanılabilmesi için şu şartlar gereklidir:

Kendisini izleyecek olan fiil ile bağ fiil zamanları aynı olmalı

Bağ fiilden sonra **و** bulunmamalı

İki ya da daha fazla bağ fiil art arda gelmemeli

۱۰- هیچ چیز بر خویشته نبشتن حجت مکن.

1. Hiçbir şeyi kendine **benzetip** delil yapma.⁴

۲- بر عکازه ای تکیه کرده همی رفت.

2. Bir bastona **yaslanarak** gidiyordu.⁵

¹ 43 / 15

² 37 / 12

³ 32 / 6

⁴ 132 / 7

⁵ 59 / 17

10. FİİLLERDE ZAMAN

11. MAZİ ZAMANLAR

11.1. Di'li Geçmiş Zaman (ماضی مطلق)

Mazi-yi mutlak, eylemin geçmiş zamanda, konuşma anından önce yapıлып bittiğini ifade eder. Bu zaman olayı ya da hareketi süreklilik, tekrar, arzu, şüphe vb. kavramlara bağlı olmadan, konuşma anına yakınlığı ya da uzaklığı göz önüne alınmaksızın ifade etmek için kullanılır.

۱- ایزد تعالی جهان را نه از بهر نیاز خویش آفرید و نه بر خیره بیافرید.

1. Yüce Allah dünyayı ne kendi ihtiyacı için yarattı ne de şaşkınlıkla yarattı.¹

۲- سماری ببردند و ویرا بیاوردند.

2. Gemiyi götürdüler ve onu getirdik.²

۳- روز دیگر مردی بیامد.

3. Ertesi gün bir adam geldi.³

۴- چند کسی به مشورت او هلاک شدند.

4. Birkaç kişi onun tedbiriyle helak oldu.⁴

۵- کس خود در عنوان ننگریست.

5. Bizzat kendisi unvana bakmadı.⁵

۶- از رحمت من بهره نیافت.

6. Benim rahmetimden nasip almadı.⁶

¹ 27 / 1-2

² 40 / 3

³ 40 / 11

⁴ 152 / 9

⁵ 162 / 15

⁶ 53 / 22

11.2. Şimdiki ve Geniş Zamanın Hikayesi (ماضی استمراری)

Geçmişte görülen şimdiki ya da geniş zamanla ilgili bir eylemin veya hareketin şimdi/konuşma anında kesin olarak hikaye edilme ve anlatılma biçimidir.

۱- سخن تو می گفت.

1. Senin sözünü diyordu.¹

۲- هیچ نمی دانست.

2. Hiç bilmiyordu.²

۳- خرامان و ناران در بادیه همی رفت.

3. Çölde nazlanarak ve salınarak gidiyordu.³

۴- درویش همی آمد.

4. Derviş geliyordu.⁴

۵- از تو یک جو نه اندیشیدمی و نه باز دادمی.

5. Seni bir an ne düşünüyordum ne de geri dönüyordum.⁵

۶- ایشان روزگار پیغامبر در یافتندی.

6. Onlar peygamber dönemini anlıyorlardı.⁶

۷- قومی شاگردان با وی همی رفتند.

7. Bir kavim öğrenciler onunla gidiyorlardı.⁷

۸- چنانکه وقتی به ری زنی پادشاه بود بلقب سیده گفتندی.

8. Şöyle ki, bir dönem Rey'de bir kadın padişah vardı, Scyyide diyorlardı.⁸

۹- نطق و کتاب در مکان خویش بودندی.

9. Nutuk ve kitap kendi mekanında olurdular.⁹

¹ 94 / 11

² 125 / 14

³ 33 / 8

⁴ 33 / 9

⁵ 95 / 3

⁶ 36 / 2

⁷ 109 / 6

⁸ 112 / 16

⁹ 82 / 22

1. Tahtirevanda oturmuştu.¹

۲- همه هنرها و ادبها آموخته بود.

2. Sanatların ve hünelerinin hepsini öğrenmişti.²

۳- بر شناو کردن دلیر نگشته بود.

3. Yüzmek için cesaret etmemişti.³

۴- این صناعت بیاموخته بود.

4. Bu sanatı öğrenmişti.⁴

11.5. Mazi-yi İltizami (ماضی التزامی)

Eylemin geçmişte yapılmış olmasına isteği ya da niyeti gösteren zamandır. Geçmişte bir hareketin ihtimal, şart, arzu, temenni anlamlarıyla birlikte ifade edilmesinde, yine geçmişte gerçekleşmesinde şüphe ve tereddüt bulunan olayları anlatmada kullanılır.

Çekimi istenilen asıl fiilin ism-i mef'ulüne "بودن" yardımcı fiilinin muzari-i sade çekiminin eklenmesiyle elde edilir.

۱- بهمه کارها نادیده دیده باشد.

1. Görülmemiş bütün işleri görmüş olsun.⁵

۲- پس آن منفعت از دشمن یافته باشم.

2. O halde o menfaati düşmandan bulmuş olayım.⁶

۳- دیگر هرگز بخار دوشین از دماغ تو بیرون نشده باشد.

3. Artık asla dünün buharı senin burnundan dışarı çıkmamış olur.⁷

۴- از آن کار دیگری پشیمانی خورده باشد؟

4. O işten bir başkası pişmanlık duymuş olur mu?⁸

¹ 33 / 7

² 39 / 9

³ 39 / 12

⁴ 103 / 24

⁵ 32 / 9

⁶ 42 / 7

⁷ 67 / 3

⁸ 54 / 2

12. MUZARİ ZAMANLAR

12.1. Geniş Zaman (مضارع ساده)

Eylemin başlayıp devam ettiğini ya da henüz başlamadığını, ancak başlayıp devam edeceğini gösterir. Geniş zamanda eylemin gerçekleşeceği zaman açısından hiçbir sınırlama ve kesinlik yoktur. Bu zaman geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi yapıları içine alan oldukça kapsamlı bir zaman dilimidir. Her zaman gerçek olayları ve yargıları anlatır. Bazen de alışkanlıkları ifade eder.

Klasik dilde hem geniş hem de şimdiki zaman anlamları ifade eden muzari-i sade modern dilde kullanılmaz.

Çekimi istenen fiilin muzari gövdesine fiil çekim eklerinin ilavesiyle elde edilir.

۱- اگر حقیقت توحید خواهد بدان که هر چه در تو محال است.

1. Eğer tevhit gerçeğini istersen her şeyin sende var olduğunu bil.¹

۲- ترکیب کند و بی ستاره تأثیر نیک و بد در عالم پدید کند.

2. Yıldızsız iyi ve kötünün etkisini dünyada ortaya çıkaracak kadar güçlü idi.²

۳- این فعل بد را از خویشتن دور کنم.

3. Bu kötü işi kendimden uzak tutarım.³

۴- اگر نیاموزی خود روزگارش بیاموزد.

4. Eğer onun dönemini öğrenmezsen öğretir.⁴

۵- بی خوش تو راحت از تو بکس نرسد.

5. Rahatlıkla senin mutsuzluğun senden kimseye ulaşmaz.⁵

۶- هر که از تو مستغنی بود از خشم و کله ی تو نه ترسد.

6. Sana ihtiyacı olmayan senin şikayetini ve kızgınlığından korkmaz.⁶

۷- بگویند که امیر المؤمنین با او نیکویی خواهد کردن.

¹ 26 / 1

² 27 / 7

³ 42 / 6

⁴ 103 / 5

⁵ 39 / 2

⁶ 116 / 2

7. Emirü'l-müminin'in ona iyilik yapacağını söylerler.¹

12.2. Şimdiki ve Geniş Zaman (مضارع اخبار ع)

Genellikle eylemin konuşma anında yapılmakta olduğunu ya da yapılmaya başlanacağını bildirir. Gerçekte ise, bu zamanla ifade edilen bazı eylemler daha haber verilirken bitmiş, bir kısmı da konuşma anında başlamak üzere olabilirler. Bununla birlikte konuşma anında devam etmekte olanlar da vardır. Bu bakımdan söz konusu zamanın şimdiki zamanı çevreleyen bir zaman birimini göstermesi daha kesindir.

Çekimi istenen fiilin muzari-i sade çekiminin başına "ی" edatı eklenerek elde edilir.

۱- از گاو و گوسفند و اشتهرچه می خواهند و چرا قربان کنند؟

1. İnek, koyun ve deveden ne isterler ve niçin kurban ederler?²

۲- ان مرد که نان در دجله می افکند کیست؟

2. Ekmeği Dicle'ye atan o adam kimdir?³

۳- پرسید که شراب چه می خوری؟

3. "Şarabı niçin içersin?" diye sordu.⁴

۴- صاحب گفت: از آنچه تو می کنی.

4. Sahip, "Senin yaptığından dolayı" dedi.⁵

۵- این کار را هیچ تدبیر نمی دانم.

5. Bu iş için hiçbir tedbir bilmiyorum.⁶

۶- تو اینجا بخفتی و من نمی یارم خفتن.

6. Sen burada uyursun ve ben uyuyamam.⁷

۷- تو در آن نعمت همی روی و من در این شدت همی روم!

7. Sen o nimette gidiyorsun ve ben bu zorlukta gidiyorum.⁸

۸- من در کاتبی خود نقصان همی بینم.

¹ 40 / 10

² 34 / 15

³ 40 / 10

⁴ 164 / 18

⁵ 164 / 19

⁶ 162 / 10

⁷ 190 / 24

⁸ 33 / 12

8. Ben kendi katipliğimde hata görüyorum.¹

12.3. Gelecek Zaman (مستقبل)

Eylemin konuşma anından sonra yapılacağını, olayın sonsuzluğa uzanan gelecek zaman sürecinin herhangi bir anında gerçekleşeceğini, gelecekte bir cylemi yapmaya niyetli oluşu da bildirir.

خواستن fiilinin muzari-i sade çekimine çekimi istenen asıl fiilin mazi gövdesinin ilave edilmesiyle oluşturulur.

۱- وقت مُکافات جزای من و تو هر دو یکی خواهد بود.

1. Mükafat zamanı senin ve benim cezam her ikisi bir olacak.²

۲- اگر جان تو در آن کار بخواهد رفت بگذار تا برود.

2. Eğer senin canın o işe gidecekse gitmesi için bırak.³

۳- بر آنکه بفرماید هرچه کسی دیگر خواهد کرد.

3. Emredilmeksizin her şeyi başka kimse yapacak.⁴

۴- انگه شادی کن که تو حقیقت دانی که نخواهد مرد.

4. O zaman mutlu ol. Çünkü sen ölmeyeceğin gerçeğini bilirsin.⁵

۵- من دانستمی که ترا و مرا یک پایگاه خواهد بودن.

5. Ben, senin ve benim bir rütbe alacağımızı biliyordum.⁶

¹ 159 / 4

² 33 / 11

³ 196 / 12

⁴ 154 / 18

⁵ 114 / 5

⁶ 33 / 13

13. DUA FİİLİ (فعل دعا)

Bir işin, bir olayın gerçekleşmesini istemek amacıyla kullanılmakta olan dua fiili yapısının modern dilde çok az kullanılan klasik şekli, çekimi istenilen fiilin muzari gövdesine "اد-" ekinin ilave edilmesiyle elde edilmektedir.

۱- این مظلوم گفت: زندگانی قاضی دراز باد.

1. Bu mazlum dedi: “Kadının yaşamı uzun olsun.”¹

۲- زنهار باد بر تو که در نهاد حج و زکوة دل باشک نداری.

2. Sakın sende olmasın ki, hac ve zekat yaptığında şüpheye düşesin.²

۳- معبر گفت: زندگانی امیر المؤمنین دراز باد.

3. Yorumcu şöyle dedi: “Emirû'l-mûminîn'in yaşamı **uzun olsun**.”³

¹ 125 / 12

² 34 / 12

³ 64 / 7

14. YETERLİK FİİLİ (فعل اقتداری)

Yeterlilik fiili, temel yargıyı ifade eden eyleme gücü yetme, başarma, olasılık ve becerme anlamları kazandırır. Diğer bir ifadeyle yeterlik fiili, bileştiği gövdeye gücü yeterlik anlamı ilave etmektedir.

Farsça'da yeterlilik şekli, modern dilde توانستن yardımcı fiilinin istenilen zamanda çekimine, çekimi istenilen asıl fiilin muzari-i iltizami çekiminin eklenmesiyle elde edilir.

۱- اندر هر پیشه و اندر هر شغلی تمام داد سخن نمی توانم داد که سخن دراز گردد و از مقصود باز مانم.

1. Her bir meslek ve işte sözün hakkını sözü uzatır ve amaçtan geri kalırım diye tamamıyla veremiyorum.¹

۲- لکن اندر گرما به نتوانم آمدن که شغلی دارم.

2. Fakat işim olduğu için hamama gelemem.²

۳- امیر گفت: شناو کردن که از بهر وی جز وی کسی نه تواند کردن.

3. Emir, "Ona göre ondan başka hiç kimsenin yapamayacağı yüzmek" dedi.³

۴- اما هرچه مکتسب بتوان آموختن.

4. Ama kazanılmış olan her şey öğrenilebilirdir.⁴

۵- پس هرچه بتوانی آموختن بیاموز که منافع آن بتو باز گردد.

5. O halde öğrenebildiğin her şeyi öğren, çünkü onun menfaatleri sana geri döner.⁵

¹ 164 / 24

² 94 / 9

³ 102 / 2

⁴ 198 / 11

⁵ 104 / 6

15. GEREKLİK FİİLİ (فعل وجوبی)

Gereklilik fiili istenen ya da tasarlanan eylemin yapılması gerektiğini ya da gerekeceğini bildirir. Belirli bir zaman göstermez. Diğer bir ifadeyle bu yapı, yapılmanın ya da olmanın gerektiğini belirtmektedir.

Farsça'da gereklilik fiili بایستن yardımcı fiiliyle oluşturulur. Gereklilik yapımında بایستن fiili yardımcı unsur olarak bulunur ve genellikle bildirme kipinden olan özel anlamlı bir fiille birlikte o fiile bağımlı bir fiil grubu oluşturur. Gereklilik yapısında yardımcı unsur olan بایستن fiili asıl fiilden önce yer almaktadır.

۱- باید فرزند را شناو کردن بیاموزی.

1. Çocuğa yüzme öğretmen gerekir.¹

۲- باید آن کار را نیک بدانی.

2. O işi iyi bilmen gerekir.²

۳- ویرا با رسول بار نامه همی بایست کند.

3. Onun elçiyle program yapması gerekiyordu.³

۴- اگر عبد الجبار حوجانی کاتب بو علی سیمجور نه بودی بو علی را بدست شایستی آوردن.

4. Eğer Abdulcebbar-i Hocanî Ebû Ali'nin yazıcısı olmasaydı Ebû Ali'yi ele geçirmek gerekirdi.⁴

¹ 101 / 7

² 161 / 15

³ 45 / 9

⁴ 161 / 20

16. MUTLAK GEREKLİK (وجوبی مطلق)

بایستن fiilinin muzari gövdesi olan باید şeklinin, herhangi bir özel anlamlı fiilin mazi gövdesiyle birlikte bulunarak oluşturduğu grup şahıssız fiil olarak adlandırılmakta ve Türkçe'ye edilgen olarak çevrilmektedir. Belli bir şahsı göstermediği ve genel bir anlam ifade ederek bütün şahıslar için kullanılabilirdiği için de mutlak gereklilik adını almaktadır. Bu tür fiil yapılarının içerisinde bulunmuş olduğu cümleler de, fiilleri şahıssız olduğundan dolayı şahıssız cümleler olarak adlandırılmaktadır.

۱- دشمن را خوار نباید داشت.

1. Düşmanı aşağılamamak gerekir.¹

۲- گفته اند که حاجتمندی دوم اسیری است و بر اسیران رحمت باید کرد.

2. "İkinci muhtacın bir esir olduğu ve esirlere acınmalı" diye söylenmiştir.²

۳- زن از بهر کدباتویی باید خواست نه از بهر طبع.

3. Kadını ev hanımlığı için istemek gerekir, huyu için değil.³

۴- بدان که هر کس را چه باید گفتن.

4. Herkese ne söylemek gerektiğini bil.⁴

۵- نامه ای باید نبشتن ببو علی.

5. Ebû Ali'ye mektup yazmak gerekir.⁵

¹ 117 / 17

² 118 / 2

³ 99 / 17

⁴ 146 / 12

⁵ 181 / 21

17. KLASİK FARKLILIKLAR

17.1. Di'li Geçmiş Zaman (ماضی مطلق)

Klasik dilde bazı durumlarda fiilin diğer zamanlarının başında da görülen ve harfî b si ya da بای زینت süsleme b si adı verilen bir b harfî pekiştirme بای تاکید yoğun bir şekilde mâzî-yi mutlak yapısının başında kullanılmaktadır.

- Söz konusu ب bileşik fiillerde bileşiği oluşturan parçalar arasında çekimli halde bulunan fiisel kısımdan önce yer alır.

- Başında "ب" veya "پ" bulunan fiillerden önce ب edatı geldiğinde söz konusu "ب", "پ" ye dönüşür.

۱- مرد دیگر پیش قاضی بنشست.

1. Diğer adam kadının önüne **oturdu**.¹

۲- امیر وی را بفرمود گرفتن و بزندان کردن.

2. Emir onu tutuklamasını ve zindana atmasını **emretti**.²

۳- سماری ببردند و ویرا بیاوردند.

3. Gemiyi **götürdüler** ve onu **getirdiler**.³

17.2. Şimdiki ve Geniş Zamanın Hikayesi (ماضی استمراری)

Modern dilde kullanılan tek şekli yanında mâzî-yi istimrârî'nin aşağıdaki formüllerle elde edilen yapıları da kullanılmaktadır:

a) همی + ماضی مطلق

۱- خرامان و نازان در بادیه همی شد.

1. Çölde nazlanarak ve salınarak **gidiyordu**.⁴

¹ 126 / 9

² 152 / 10

³ 40 / 2

⁴ 33 / 8

۲- درویش همی آمد.

2. Derviş geliyordu.¹

b) ماضی مطلق + ی

۱- ایشان روزگار پیغامبر در یافتندی.

1. Onlar peygamber dönemini **anıyorlardı**.²

۲- از تو یک جو نه اندیشیدمی و نه باز دادمی.

2. Seni bir an ne **düşünüyordum** ne de **geri dönüyordum**.³

c) ب + ماضی مطلق + ی

۱- مطلق بگفتمی که: هیچ چیز ندانم.

1. Hiçbir şey bilmediğimi kesin olarak **söylüyordum**.⁴

Klasik dilde fiil şu şekilde olumsuz yapılır:

d) ن + ماضی مطلق + ی

۱- اگر من نترسیدمی که بعد از من بزرگان اهل خرد بر من عیب کنند...

1. Benden sonra akıl sahibi büyüklerin beni ayıplayacağından **korkmasaydım**.⁵

۲- اگر هزار دینار بودی از تو یک جو نه اندیشیدمی.

2. Eğer bin dinarım olsaydı seni bir an **düşünmezdim**.⁶

e) همی + ن + ماضی مطلق

۱- مویی در لقمه او بود مرد همی ندید.

1. Onun lokmasında bir kıl vardı ve adam **görmüyordu**.⁷

¹ 33 / 9

² 36 / 2

³ 95 / 3

⁴ 45 / 17

⁵ 45 / 16

⁶ 95 / 3

⁷ 64 / 2

- Diğer fiil zamanlarında olduğu gibi miş'li geçmiş zaman ve miş'li geçmiş zamanın hikayesinde de fiil çekimlerinde بای زینت pekiştirme ya da süsleme ب si fiilin başında görülür.

۱- این صناعت بیاموخته بود.

1. Bu sanatı **öğrenmişti**.¹

f) بای زینت pekiştirme ya da süsleme ب si geniş zaman çekiminde de görülür.

۱- حقیقت توحید آن است که بدانای که هرچه اندر دل تو آید.

1. Tevhidin gerçeği gönlüne geleni **bilmendir**.²

۲- بگویند که امیر المؤمنین با او نیکویی خواهد کردن.

2. Emirû'l-mûminîn'in ona bir iyilik yapacağını **söylerler**.³

g) Olumsuzluk eki olan "ن" harfî fiilden bağımsız olarak da gelebilir:

۱- چون در خویشتن هنری بینی که در امثال خویش نه بینی.

1. Çünkü kendi yaşitlarında **görmediğin** yeteneği kendinde görürsün.⁴

۲- هر که از تو مستغنی بود از خشم و گله تو نه ترسد.

2. Sana ihtiyacı olmayan senin şikayetini ve kızgınlığından **korkmaz**.⁵

3. مضارع اخباری (şimdiki ve geniş zaman) klasik çekiminde şu değişiklikler görülür:

a) همی + مضارع ساده

۱- تو در آن نعمت همی روی و من در این شدت همی روم.

1. Sen o rahatlıkla **gidiyorsun** ve ben bu zorlukta **gidiyorum**.⁶

¹ 103 / 24

² 26 / 13

³ 40 / 10

⁴ 42 / 10

⁵ 116 / 2

⁶ 33 / 12

b) Bileşik fiil parçaları arasına **همی** getirilir:

۱- جهد آن کن که جمع داری و نگاه همی داری و خرجی بر موجب دخل همی کنی و اسراف نکنی.

1. Toplamak, **bakmak**, kendin için harcamak ve israf etmemek için çalış.¹

۲- من در کاتبی خود نقصان همی بینم.

2. Ben kendi yazarlığımda **hata görüyorum**.²

c) ب + مضارع صاده

۱- مباش نرم که از خوش و نرمی بخوردنت.

1. Güzelliğin ve utangaçlığından dolayı seni **bitirecekleri** için utanma.³

d) Muzâri-yi sâde kullanılarak

۱- نفور مشو که مردم از سخن شنیدن سخن گوی شوند.

1. Nefret etme, çünkü insanlar söz dinlemekten söz söyleyen **olurlar**.⁴

17.4. Gelecek Zaman (مستقبل)

Modern dilde kullanılan gelecek zaman yapısında yer almakta olan hafifletilmiş mastar yerine asıl mastar da kullanılır.

۱- من دانستمی که ترا و مرا یک پایگاه خواهد بودن.

1. Ben, benim ve senin bir rütbe **alacağımızı** biliyordum.⁵

۲- دانی که بزن کدخدایی مشغول خواهد شدن.

2. Vezirin kadınla **meşgul olacağını** bilirsin.⁶

¹ 89 / 23

² 159 / 4

³ 44 / 13

⁴ 39 / 7

⁵ 33 / 13

⁶ 104 / 10

17.5. Emir (امر)

Basit fiillerin emir şekilleri genellikle ب edatıyla birlikte bazen de ب siz kullanılır.

۱- این مرد را صد چوب بزنید.

1. Bu adama yüz sopa **vurun**.¹

۲- این مرد را صد دینار بدهید.

2. Bu adama yüz dinar **verin**.²

Bileşik fiillerde de emir şekli genellikle ب siz kullanılmaktadır.

۱- در باب ان ضعيف همان احتياط كن كه با قوی تر کنی.

1. Daha kuvvetli olmak için o zayıflık konusunda da böyle **ihtiyatlı davran**.³

Genellikle bütün fiil türlerinin emir yapılarında bazen emir şeklinden önce می ya da می kullanılır. Bu edatlarla birlikte kullanılan emir şekilleriyle, yerine getirilmesi emredilen işin ya da hareketin sürekli olarak yapılması ya da tekrarlanması istenmektedir.

۱- یک یک سالار و سرهنگ را نامزد همی کن و همی فرست و همی گوی.

1. Birer birer yüzbaşı ve albayı **sürekli tayin et, sürekli gönder** ve **sürekli konuş**.

17.6. Mutlak Yeterlik (اقتداری مطلق)

Klasik metinlerde توان yardımcı fiiliyle birlikte asıl fiilin mastar şekli kullanılır.

۱- اكن اندر گرمابه نتوانم آمدن كه شغلی دارم.

1. Fakat işim olduğunda hamama **gelemiyorum**.⁴

¹ 49 / 19

² 49 / 25

³ 171 / 6

⁴ 94 / 9

ب + توان a)

۱- پس هرچه بتوانی آموختن بیاموز که منافع آن بتو باز گردد.

1. O halde **öğrenbildiğin** her şeyi öğren. çünkü onun menfaatleri sana geri döner.¹

۲- اما هرچه مکتسب بتوان آموختن.

2. Ama kazanılmış **öğrenilebilir**.²

همی + توان b)

۱- نه مرد را هلاک توانست کردن از سبب فضل آن مرد نه سخت فاضل بود و یگانه

بروی همی توانست پیدا کردن.

1. Çok bilgili ve yegane olan o adamın bilgisi yüzünden ne onu yok edebiliyordu ve ne de onu **ortaya çıkarabiliyordu**.³

17.7. Gereklik Fiili (فعل وجوبی)

همی + ماضی استمراری + مضارع التزامی

۱- ویرا با رسول بارنامه همی بایست کند.

1. Onun elçiyle plan **yapması gerekiyordu**.⁴

Klasik metinlerde fiili yerine fiili de kullanılmaktadır. Asıl fiil mastar olarak görev alır.

۱- اگر عبد الجبار جوجانی بو علی سیمجور نه بودی بو علی را بدست شایستن آوردن.

1. Eğer Abdulcebbar-i Hocanî Ebû Ali'nin yazıcısı olmasaydı Ebû Ali'yi **ele geçirmek gerekirdi**.⁵

17.8. Mutlak Gereklik (وجوبی مطلق)

ب + باید + بن ماضی a)

¹ 104 / 6

² 198 / 11

³ 164 / 13

⁴ 45 / 9

⁵ 161 / 20

۱- بگفته اند که از دو کسی بپاید ترسید: یکی از دشمن قوی و دیگر از یار غدار.

1. Demişler ki; iki kişiden **korkmak gerekir**: biri güçlü düşman, diğeri gaddar sevgili.¹

b) باید + مصدر

۱- بدان که هرکسی را چه باید گفتن.

1. Herkese ne **söylemek gerektiğini** bil.²

۲- نامه ای باید نیشتن بیو علی.

2. Ebû Ali'ye mektup yazmak gerekir.³

c) ayrı şahıs zamiri + را edatı + باید + çekimi istenilen fiilin mazi gövdesi

۱- سلطان گفت: نه ای حاجه غلم کردم مرا باید کردن نه ترا.

1. Sultan şöyle dedi: "Ey efendi, bana ve sana ne **yapmak gerektiğini** hazırladım."⁴

d) مصدر + باید

۱- اصل آن جوانمردی که بدان گروه نعلق دارد دانستن باید.

1. O gruba bağlı olan o yiğidin aslını **bilmek gerekir**.⁵

¹ 111 / 9

² 146 / 12

³ 161 / 21

⁴ 176 / 18

⁵ 187 / 13

18. EDAT (خرف اضافه)

Tek başlarına tam bir anlam ifade edemeyen, ancak anlamlı kelimelerle, isim tamlamalarıyla ya da kelime gruplarıyla birlikte bulunarak bir cümleye girdiklerinde çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece anlamları sezilen kelimelere edat denir.

از	-den, -dan
تا	-e kadar
در	-de, içinde, -e, -a
غیره	dışında
الا	-den başka
را	-e, -i, -ı, -in, -nın
به	-e, -a
بدون	-meksizin

۱- من بروزگار امیر ابو السوار ان سال که از حج اسلام باز آمدم بغزا رفتم بگنجه.

1. Ben, Emir Ebû's-Savar zamanında hacdan döndüğüm o yıl Gence'ye savaşa gittim.¹

۲- افلاطون گفت: از تو مرا رنجی نرسید.

2. Eflatun, "Senden bana bir sıkıntı gelmedi" dedi.²

۳- ای فلان همه چیز در عالم تو دانی؟

3. Ey falan her şeyi senin aleminde mi bilirsin?³

۴- بدان که ایزد تعالی شب را از بهر خواب و آسایش بندگان آفرید.

4. Yüce Allah'ın geceyi kullarının huzuru ve uykusu için yarattığını bil.⁴

۵- از بهر شهوت خویش نسل مسلمانی از جهان منقطع کنی...

¹ 47 / 8

² 44 / 1

³ 45 / 11

⁴ 82 / 8

5. Kendi arzun **için** Müslüman neslini dünyadan kesersin...¹

۶- مرد باید که پیش تأثیر فلک دایم گردن کشیده دارد.

6. İnsanın feleğın etkisi **karşısında** ebedi kalmasının ıstıraplı olması gerekir.²

۷- چون زن خواستی ای پسر حرمت خود را نیکو دار.

7. Ey oğul, evlenince iyi hürmet et!³

18.1. Basit Edatlar ve Kullanıldıkları Yerler

1 (-den, -den beri)

Sebeup bildirmede:

۱- پس برو که امروز از شغل خویش فرو ماندم از این نگاه داشتن امانت تو.

1. O halde git. Çünkü bugün senin emanetini korumaktan dolayı kendi işimden geri kaldım.⁴

۲- حلواست لب سرخ تو از شیرینی

حوات بکار صوفیان باید کرد

2. Tatlılıktan dolayı senin kızarmış dudağın helvadır

Helvayı sofilerin yapması gerekir⁵

Üstünlük sıfatıyla birlikte:

۳- میراث به از پیشه نیست.

3. Miras, meslekten daha iyi değildir.⁶

Başlangıç bildirmede:

۴- من در حال قاصدی را از گنجه بگردان فرستادم.

4. Ben hemen bir elçiyi Gence'den Gurgan'a gönderdim.⁷

¹ 89 / 8

² 197 / 8

³ 99 / 1

⁴ 94 / 17

⁵ 194 / 14

⁶ 103 / 14

⁷ 48 / 13

2 به (-e, -a)

Eylemin zamanını bildirmede:

۱- چنانکه شنیدم که مردی بسحرگاه از خانه بیرون رفت تا بگرما به رود.

1. Şöyle işittim ki; bir adam hamama gitmek için **sabahleyin** evden dışarı çıktı.¹

Eylemin gerçekleştiği yeri bildirmede:

۲- مادرش به ری و اصفهان و قهستان بر و اند سال پادشاهی همی راند.

2. Annesinin otuz küsur yıl Rey, İsfahan ve Kuhistan'da padişahlığı sürer.²

Bitiş noktasını ifade etmede:

۳- چون جمّاره بان بنشابور بسید و پیش بو علی سیمجور رفت و نامه بداد.

3. Deve sürücüsü, Nişabur'a ulaşınca önce Ebû Ali Simecûr'a gitti ve mektubu verdi.³

3 با (-ile, birlikte)

Birlikte anlamında:

۱- این مهمان من است بدان که تقرّب با که باید کردن.

1. Bu benim misafirimdir. Bu akrabalığı kim **ile** yapmak gerektiğini bil.⁴

-e rağmen anlamında:

۲- ولکن با همه نیکی هر روز بگرما به رفتن سود ندارد.

2. Fakat bütün bu faydalarına **rağmen** her gün hamama gitmenin faydası yoktur.⁵

-e anlamında:

¹ 94 / 7

² 112 / 21

³ 162 / 19

⁴ 71 / 8

⁵ 79 / 3

۳- خود را با آب گذاشت و همی شد تا از دیدار مردان ناپدید گشت.

3. Kendini **suya** attı. İnsanların görüş alanından çıkıncaya kadar gidiyordu.¹

4 در (-de)

İçinde anlamında:

۱- صدق اثری است که آنرا نه بقول، نه بتکلف در دل خود جای توان داد.

1. Doğruluk, ona ne sözle, ne düşünceyle; sadece kendi gönlünün **içinde** yer verebileceğin bir sonuçtur.²

Hakkında / konusunda anlamında:

۲- اگر همچنین در این باب همی گوید بسیار توان گفت.

2. Eğer bu konu **hakkında** aynı şekilde konuşursam çok şey söyleyebilirim.³

Klasik metinlerde در yerine daha çok اندر edatı kullanılır:

۱- شرط پدری بجای ار و اندر ادب آموختن وی تقصیر مکن.

1. Babalık şartını yerine getir ve onun edep öğrenmesi konusunda hata yapma.⁴

5 را (için, -e, -i)

۱- اما مردمان بیگانه را هر روز مهمان مکن.

1. Ama yabancı insanları her gün misafir etme.⁵

۲- آنگاه مردمان را بنان بر و تو منشین.

2. O zaman insanlara ekmek götür ve sen oturma.⁶

6 جز (-den başka)

¹ 39 / 15

² 191 / 15

³ 144 / 14

⁴ 103 / 4

⁵ 68 / 1

⁶ 68 / 9

۱- همه بر بسیج سفریم و توشه سفر جز کردار نیک چیچ با خویش نشاید برد.

1. Hepimiz yolculuk hazırlığındayız. Yol azığı olarak iyi davranıştan başka bir şey götürmek gerekmez.¹

7 الا (-den başka)

۱- بدان ای پسر که از هیچ علم بر نتوانی خورد الا از علم آخرتی .

1. Ey oğul! Ahret ilminden başka hiçbir ilme rastlayamayacağını bil.²

8 که - تا

که ve تا üstünlük sıfatlarından sonra kullanıldıklarında edat olurlar.

۱- دانست که هستی به که نیستی، کون به که فساد، زیادت به که نقصان، خوب به که

زشت.

1. Varlığın yokluktan, minnetin fesatlıktan, çokluğun azlıktan ve güzelin çirkinden daha iyi olduğunu anladı.³

9 برای (için)

۱- جهد کن تا عوض ان زود باز جای بهی که چون برای خرج همی برداری.

1. Masrafın için harcadığının yerine hemen koymaya çalış.⁴

10 بی (-siz, -sız)

۱- بی زاد براه نرود و تابستان بی جامه زمستان و زمستان بی جامه تابستان نرود.

1. Azıksız yola çıkmaz ve yazın kışlık giysisiz, kışın da yazlık giysisiz yola gitmez.⁵

11 تا (-e kadar)

۱- از پنجاه سال تا بشست سال هرماه در خویشتن نقصانی بینی.

1. Elli yaşından altmış yaşına kadar her ay kendinde bir noksanlık görür.⁶

¹ 114 / 10

² 122 / 1

³ 27 / 3

⁴ 90 / 4

⁵ 131 / 4

⁶ 61 / 9

12 بر (üzeri / üzerine)

۱- بر اسب کوچک منشین.

1. Küçük atın **üzerine** oturma.¹

۲- بر اسب خود نشست پیاده از سرای بیرون آمد.

2. Atının **üzerine** oturdu. Yaya olarak saraydan çıktı.²

18.2. Bileşik Edat (خرف اضافه مرکب)

Farsça bir edat ile isim, sıfat ya da harf gibi kelime türlerinden bir kelimenin birleşmesiyle elde edilmektedir. Bu tür edatların bir kısmının sonunda sürekli olarak tamlama esresi konur.

از برای	için
بجز	-den başka
جز از	-den başka
بدون	-meksizin
به غیر از	-den başka
در خصوصی	hakkında
در باب	hakkında

۱- این همه نشان دوی است و هر چه نشان دوی دارد جز از خدای.

1. Bunların hepsi ikilik işaretidir. Allah'tan **başka** her şeyde ikilik işareti vardır.³

۲- بدانست که نامه در باب گشتن وی است.

2. Mektubun onun ölümü **hakkında** olduğunu anladı.⁴

¹ 180 / 6

² 163 / 4

³ 26 / 11

⁴ 162 / 24

18.3. Edat Yerine Kullanılan Kelimeler (شبه حرف اضافه)

Genellikle iki ya da daha fazla basit edatın bir isimle, sıfatla ya da zamirle birleşmesiyle oluşmuş bu kelimeler, basit edatların görevlerini yaparlar.

جز - غیر	-den başka
جز - بیرون از	-den başka
را - پس	için
به - پیش	-e
جز - جدا از	-den başka
جز - دون	-den başka
جز - غیر از	-den başka
بر - راز	üzerine
چون - مانند	gibi

۱- از بهر شهوت خویش نسل مسلمانی از جهان منقطع کنی...

1. Kendi arzun için Müslüman neslini dünyadan kesersin...¹

۲- مرد باید که بیش تأثیر فلک دایم گردن کشیده دارند.

2. İnsanın feleğın sonuçları karşısında daima boynu bükük olması gerekir.²

¹ 89 / 8

² 147 / 8

19. BAĞLAÇ (خرف ربت)

Bağlaçlar tek başlarına anlamları olmayan ancak eş görevli kelime/kelime grupları ya da cümleleri hem biçimce ve hem de anlamca birbirlerine bağlamaya yarayan, bir cümlenin diğer bir cümle içerisinde görev almasına aracılık eden kelime türleridir.

1. Kelimeleri bağlamak için:

Bağlaçlar bazen iki kelimeyi birbirine bağlamada kullanılırlar. Bu durumda her kelime görev açısından birbirine eşittir.

۱- حق پدر و مادر بر فرزند چیست و چند است؟

1. Anne ve babanın çocuk üzerindeki hakkı nedir ve ne kadardır?¹

۲- در روزه چون دهان را مهر کردی دست و پای و چشم و گوش و زبان را بمهر کن.

2. Oruçluyken ağzını mühürleyince el, ayak, göz, kulak ve dilini de mühürle.²

2. Cümleleri bağlamak için:

۱- تو در آن نعمت همی روی و من در این شدت همی روم.

1. Sen o hoşlukta gidiyorsun ve ben bu şiddette gidiyorum.³

۲- من مهمانم و تو طفیلی.

2. Ben misafirim ve sen parazitsin.⁴

¹ 36 / 11

² 31 / 1

³ 33 / 11

⁴ 36 / 12

19.1.Yapıları Bakımından Bağlaçlar

19.1.1. Basit Bağlaç (حرف اضافه ساده)

Tek kelimeden oluşan ve birden fazla parçaya bölünmesi mümkün olmayan bağlaçlara basit bağlaç adı verilir.

و	ve
اما	ama, fakat
اگر	eğer, -se
تا	-dikça
چون	çünkü
چه	çünkü
لیکن	fakat, lâkin
که	çünkü, öyle ki
هم	hem, de, da
پس	sonra
باری	hiç olmazsa, bari, özetle, hülasa, her halükarda

۱- هر سخنی که بگویند بشنو ولیکن بکار بستن شتاب زده مباش.

1. Söylenilen her sözü dinle **ancak** bağlanmakta acele etme.¹

۲- اما اگر بمرگ خویش بمیرد بس شادمانه مباش.

2. **Ama** eğer intihar edersen o zaman mutlu olma.²

۳- روزی از ولایت ما سخن همی رفت و از حال ناحیت گرگان از من همی پرسید.

3. Bir gün bizim vilayetimizden bahsediyordu ve Gürgan bölgesinin durumunu bana sordu.³

۴- چون خدمت وداع بکرد و دعای خیر بگفت.

4. **Çünkü** veda hizmetini yaptı ve hayır duasını söyledi.⁴

¹ 51 / 5

² 114 / 4

³ 47 / 17

⁴ 165 / 4

19.1.2. İkili Bağlaç (حرف ربط مزدوج)

Bu tür bağlaçlar sıralı bileşik cümlelerin oluşumunda yer alan bağımsız cümlelerin başlarında bulunarak bu cümleleri birbirine bağlamak amacıyla kullanılırlar.

نه ... نه	ne ... ne de
هم ... هم	hem ... hem de
خواه ... خواه	ister ... ister
یا ... یا	ya ... ya
چه ... چه	de ... de

۱- چون مگیلان که تن دارد و سایه ندارد، نه خود را سود کند و نه غیر را.

1. Bedeni olan ve gölgesi olmayan deve dikenini gibi **ne** kendine faydası var **ne de** başkasına.¹

۲- هم از او خمار خیزد و هم بدو درمان خمار بود.

2. Hem ondan içki mahmurluğu akar hem sarhoşluğun gücü olur.²

19.1.3. Bileşik Bağlaç (حرف ربط مرکب)

Farsça edatlar ile bağlaçların ya da sadece bağlaçların diğer bazı kelime türleriyle bir araya gelmesiyle oluşan bağlaçlara bileşik bağlaç denir.

آنچه	o şey ki
اگرچه	her ne kadar, -mesine rağmen
چنانکه	-eceği gibi, -dığı gibi
وقت که	-dığı zaman, -dığında, -ınca
هر چند	her ne kadar, ise de
چندانکه	kadar, -eceği kadar
از اینکه	bu yüzden
به شرط آنکه	-mesi şartıyla

۱- اگرچه خوب گویی زشت نماید.

¹ 37 / 1

² 38 / 6

1. Her ne kadar iyi söylesen de çirkin götürür.¹
۲- هر چند که من چنین گفته ام تو برای دو بیٹی کار مکن.
2. Her ne kadar ben böyle söylemişsem de bu beyit üzerinde durma.²
۳- پس چنانکه افریدگار خود را خود را خرمتم داری واسطه را نیز در خور او باید داشت.
3. O halde kendi yaratıcıma ve kendine hürmet ettiğin kadar aracıya da layığı kadar sahip olman gerekir.³

---

¹ 38 / 3

² 77 / 18

³ 35 / 7

20. ÜNLEM (صوت / شبه جمله)

Bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir şekilde anlatmaya yarayan kelimelere / kelime gruplarına شبه جمله / صوت ünlem adı verilir. Ünlemler korkma, sevinme, kızma, acıma ve şaşma gibi ansızın beliren duyguları ifade etmede kullanılan; beklenmedik bir olay karşısında konuşamaz durumda ağızdan çıkan sesler / ses gruplarıdır.

کاش!	keşke!	واى!	vay!
آمین!	amîn!	هیهات!	heyhat!
انشاء الله!	inşallah!	دریغا!	yazık!
أفرین!	aferin!	آه!	ah!
به به!	ne güzel!	سبحان الله!	suphanallah!
احسنت!	aferin!	زینهار!	sakın!
خوب!	iyi, güzel!	ساکت!	yavaş!
اری آری!	evet evet!	ایست!	dur!

Ümit, arzu ünlemleri:

۱- با خود گفت که کاشکی من دبیری بدانستمی.

1. Kendi kendine “**Keşke** ben de yazarlık bilmeseydim” dedi.¹

Beğenme ve teşvik etme ünlemi:

۲- بتعریف خویش اگرت حاجت آید به به اگر نه زیانت نبود.

2. Her ne kadar sana zararı olmasa da kendi açıklamana senin ihtiyacının olması **ne güzel!**¹

Üzüntü ünlemi:

۳- ای وای مناگر تو بچشم همه کسها

زان گونه نمایی که بچشم من درویش

3. Eğer sen benim gözümde derviş gördüğün gibi herkesin gözünde de aynen görünüyorsan **vay bana!**²

Şaşırma ünlemi:

۴- ای سبحان الله این کودک خوب روی نیست!

4. **Ey suphanallah!** Bu çocuk güzel değildir!³

Sakındırma, ikaz ünlemleri:

۵- زینهار! ای پسر که رنج مادر و پدر خوار نداری!

5. **Sakin!** Ey oğul, anne ve babanın sıkıntısını aşağılama!⁴

Emir ünlemleri:

۶- بدو صد چوپ بزئید!

6. Ona yüz sopa **vurunuz!**⁵

¹ 133 / 9

² 75 / 9

³ 74 / 2

⁴ 97 / 6

⁵ 49 / 19

BİBLİYOGRAFYA

- Adıvar, Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul 1969.
- Atalay, Mehmet, *İran Edebiyat Tarihi*, Erzurum, 2000.
- Bahâr, Muhammed Takî, *Sebkinâsi/Târîh-i Tatuvvür-i Nesr-i Fârsî*, Tahran 1373 hş., I-III.
- Browne, E. G., *A Literary History of Persia* (trc. Fethullâh-i Müctebâî), Tahran, 1341 hş.
- Browne, E. G., *Ez Sa'dî Tâ Câmî* (trc. Alî Asgâr-i Hikmet), Tahran 1362 hş.
- Dihhudâ, Alî Ekber, *Luğatnâme-yi Dihhudâ*. Tahran 1346 hş. I-L.
- Humâyî, Celâluddîn, *Târîh-i Edebiyyât-i Îrân* (nşr. Mâhduht-i Bânû Humâyî) Tahran 1375 hş.
- İslâm Ansiklopedisi/İA*, İstanbul 1940-1988, I-XIII.
- Keykâvûs b. İskender, *Kâbûsnâme* (haz. Atilla Özkırmı). İstanbul ts.
- Keykâvûs b. İskender, *Kâbûsnâme* (nşr. Ğulamhuseyn-i Yûsufî), Tahran, 1372 hş.
- Levend, Agah Sırrı, "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", *Bellekten*, Ankara, 1963.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*, Tahran 1371 hş. I-V.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Edebiyatı 'nda Kaynaklar*, Erzurum, 2000.
- Yıldırım, Nimet, *Farsça Dilbilgisi*, Erzurum, 1997.
- Yıldırım, Nimet, *Farsça'da Fiiller, Kipler ve Zamanlar*, Erzurum, 1997.

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Erzurum'da doğdu. İlköğrenimini 1983 yılında Erzurum'da tamamladı. Ortaöğrenimini 1989 yılında Erzurum Lisesi'nde bitirdi. 1994 yılında Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'na girdi. Yüksek öğrenimini 1998 yılında burada tamamlayarak yine aynı yıl adı geçen anabilim dalında yüksek lisans yapmaya başladı.

